
МАКЕДОНСКА АКАДЕМИЈА
НА НАУКИТЕ И УМЕТНОСТИТЕ

АКАДЕМИЈА НА НАУКИТЕ И УМЕТНОСТИТЕ
НА КОСОВО

ПОЕТИ
И РАСКАЖУВАЧИ
АКАДЕМИЦИ

МАКЕДОНСКА АКАДЕМИЈА
АКАДЕМИЈА НА НАУКИТЕ И

ПОЕТИ И

Главен уредник
Луан Сџарова

НА НАУКИТЕ И УМЕТНОСТИТЕ
УМЕТНОСТИТЕ НА КОСОВО

РАСКАЖУВАЧИ АКАДЕМИЦИ

Антологија на поети и раскажувачи
на Академијата на науките
и уметностите на Косово

Препев од албански јазик
Ресул Шабани – поезија

Превод од албански јазик
Файбаргха Шеху – проза

Скопје 2017

Јазична редакција
Милош Линдро

Дизајн
Кочо Фиданоски

Компјутерска реализација
Бане Галиќ

Печат
ЕВРОПА 92, Кочани

Тираж
300

©Copyright – АНУК & МАНУ

Двете антологии – Поети академици / **Антологија на поети академици на Македонската академија на науките и уметностите**, преведена на албански јазик, и **Поети и раскажувачи академици на Академијата на науките и уметностите на Косово**, преведена на македонски јазик, првата објавена од страна на Академијата на науките и уметностите на Косово и втората од страна на Македонската академија на науките и уметностите, се дел од Договорот за соработка меѓу двете академии, кој предвидува заеднички програми на различни области на науката и уметноста. Овој договор, инициран во пролетта 2012 година на една средба на делегации од двете страни, предводени од претседателот на АНУК, академик Хивзи Ислами, и тогашниот претседател на МАНУ, академик Владо Камбовски, предвидува заедничка научна соработка од областа на природните науки, општествените науки, зачувување на околината и др.

поезија
и
проза

Али
Алиу

- **избор**
- **белешки**

*Esad
Meçuli*

Есад Мекули

Есад МЕКУЛИ (Esad Mekuli) (1916-1993).

Поетот Есад Мекули припаѓа на плејадата албански писатели, кои што своето творештво го започнале на почетокот од триесетите години на минатиот век. Со тоа, тие припаѓаат на бранот на целокупната напредна ангажирана книжевност, т.е. на социјалната лирика, на Балканот и во Европа. Есад Мекули ја внесе ангажираната лирика во тековите на новата албанска книжевност, спонтано вградувајќи се себеси во кругот на нашата напредна книжевност на триесетите години, заедно со Миѓени и со цела плејада на напредни албански писатели на таа епоха. Поет, академик, новинар, преведувач, Мекули е основач на првото списание за книжевност на Косово, Нов Живот (Jeta e re). Роден е во Плав (Црна Гора), гимназија завршува во Пеќ, ветеринарен факултет во Белград. Како млад, се приклучил кон напредното студентско движење на триесетите години во тогашна Југославија. Активен учесник е во НОВ, уредник на илегалниот весник Слобода (Liria). После војната стана одговорен уредник на весникот Препород (Rilindja). Од 1949 година до пензионирањето беше главен уредник на книжевното списание Нов Живот (Jeta e re). Беше прв претседател на Академијата за наука и книжевност на Косово. Поезијата на Есад Мекули е во духот на социјалната ангажирана лирика, која надвлдаваше во дел од Европа во дваесетите-триесетите години на минатиот век. Истовремено, таа е ангажирана за слободата на Албанците во тогашната држава на Србите-Словенците-Хрватите. Неговата лирика беше инспирирана од љубовта за родниот крај и за неговата иднина. По ослободувањето таа ќе биде ентузијастичка и оптимистичка за иднината, но и

неспокојна, додека, во моменти и разочарувачка поради препреките, на кои наидуваше оваа визија. Заедно со разочарувањата, што ги доживуваше албанското Косово, од година во година, таква стануваше и неговата лирика и поетската муза на Есад Мекули. Преведувал од српско-хрватскиот јазик на албански јазик дела и автори, и тоа од најзначајните во словенските јазици, како и многу дела од албански автори на српски јазик, меѓу кои и Исмаил Кадаре, Антон Пашку, Азем Шкрели и др.

Во 1953 година Есад Мекули ја напиша поемата со четири песни „Кој прв почна“. Тогаш поетот, со само 19 години, веќе се занимавал со пишување. Ова поема спаѓа во редот на успешните дела во жанрот на социјалната лирика кај нас. Во четирите песни, колку што има поемата, се транспонира цела една драма, една тажна индивидуална и колективна историја. Карактеристично изразно средство на оваа поема е контрастот. Младиот поет, во градот, далеку од родното место, во тоа време голем за него, ги чувствува и ги бележи општествените и човечките контрасти: од една страна сјајот и богатството на градот, а од друга страна, најсуровата беда, насликана кај албанскиот пиляр (дрвосечач). И врз ова екстремно спротивставување се гради структурата на поемата во целост. Впрочем, екстремните контрасти во оваа прилика се наоѓаат во дијалектична врска: тие меѓу себе се потхрануваат и се унапредуваат. Оваа општествена и човечка неправда, како да се простира и во природата и во семирот, како да се претвора во една вечна фаталност на напуштениот и згазениот човек: за него и сјајот, и убавината на природата знаат да бидат неправедни, можеби и уништувачки. Да се потсетиме на драмата на овие луѓе во новелата на Миѓени „Убавинаџа која убива“.

Што претставува утрото за пиларот на Есад Мекули, во споредба со питачот на Миѓени, над кого се спроведува само социјален терор, додека над оној на Мекули се спроведува и национален (етнички) терор? На поетот му е јасно дека секое ново утро е нова насмевка, но, во исто време, и надеж, бидејќи, можеби, ќе се најде работа. И, токму во овој содржински контекст од внатрешниот свет на пиларот, Есад Мекули повлекол една монументална драматична црта. Неговиот пилар ја дотерал до перфекција сетилната способност за согледување и на најситните движења по тукушто разбудените улици на белиот град. Тој нема да пропушти да не ја види секоја отворена врата и секој отворен прозорец, од кои, можеби, ќе допре некој повик за сечење дрва или за дотур на кумур. Токму оваа внатрешна сила за опстој, за живот, е во потполн склад со амбиентот, со декорот и надворешниот поглед на поемата, којашто, како целосна поетска структура, е стабилна и урамнотежена. Надворешната сликовитост на ова поезија спонтано се става во функција на душевното портретирање на печалбарот... Треба да се каже дека четвртото пеење на оваа поема „Сум ѓо видел избезумен“, изгледа како еден темен и безнадежен хоризонт, но од внатре, сепак, се чувствува животниот импулс. Впрочем, пиларот на Есад Мекули, соочен со двојната бруталност, циничен, осамен и без ничија поткрепа, на прв поглед како да немаше друг излез освен тоа што го посочува поетот. И тоа навистина би било едно окончување. Но, во оваа песна, ставена во контекст на поемата и на делото на Мекули, воопшто, таквиот крај ни се претставува како една имагинарна фикција на поетската вознемирена и револтирана душа. То ест, перспективата на потценуваниот човек, со којашто е исполнето делото на овој поет, никогаш не е затворена и без излез. Напротив, вербата во утрешниот ден, во добрината и во убавината на човекот воопшто, е централен лајтмотив на ова дело,

Од дејствијото

(Prej fëminisë)

Една леџенда оу Првајта свејска војна

Се разбудија далечините пред мојот поглед на жалоста
А в око цутат привиденија на далечното детство:

Го гледам – како во светлината на муграта - патот,
Куќите покриени со штици, искривените плотови
со трње и мувросана слама
(колците наредени, како светско чудо)
И полно зелени дрвја во градината –
Скриени зад древните порти, големи
И дворовите покриени со тревки...;
Црните покриви, расфрлени наваму – натаму,
Како стогови од сено во густиот есенски дожд:
Сокаците покриени со мазни камења – калдрма –
Оставени на милост на луѓето и на стоката што ги газе.

(О, се сеќавам: често сум играл по тие патишта
Во раното детство, со моите врсници гладни и боси,
Ја игравме играта на кечињата со очи затворени, до квечерина;
Често ги солзевме со нашите солзи
Од шлаканиците на налутената мајка, сестра или стрина –
Над кои тежеше тешкиот товар на животот!)

Војна беше, и нашите татковци, браќата, мажите...
Заминаа во далечините за да го „бранат“ пустото огниште,
А жените останаа сами со нас децата
Заедно да страдаме и да проколнуваме..
Мажите без да се штедат чиста крв пролеаја
А ние – нивни деца, мајките, жените и сестрите –
Скапо го плативме нивното јунаштво:
Нашиот живот беше жртва на нивните „славни“ жртвувања!

Малкумина имаа леб:
За да се заштеди брашното, тенок качамак јадевме
(што вриеше во котел
Прскајќи врели капки што бодеа како иглички;
Со очи полни со стомак празен)
Потоа минавме само на коприви
Што ги собиравме по дворови и полиња
(особено блиску до нужници, каде ги има многу),
Грижејќи се за секоја тревка, за да станат повеќе,
Кога ќе се вратевме изгребани и ожилени,
Мајките, со грст брашно, ќе ни зготвеа малку каша,
Која ќе ја изедевме наеднаш...

Потоа стана полесно –
Сливите почнаа да зреат а малагата и нането
во дворот да зеленеат:
Нашиот стомак се полнеше, иако забите ни трпнеа ...
Цел ден талкавме по туѓи дворови,
Фалејќи се кој нашол повеќе храна,
Кој јадел повеќе сливи,
А при квечерините се собиравме дома со тешкотии
во стомаците...

Се сеќавам: портата на нашиот двор беше повисока
во маалото,
Многу стара, малку накривена, со кров покриен со мов,
Која личеше на мала куќарка.
И ние се бесевме на тие врати
За горе да го скриеме нашето богатство –
Тоа беа сливи и нешто слично...

О, сепак, во тоа време имаше и радосни мигови!
На таванот на портата, за прв пат,
Ја чувствував убавината на животот, на војната –

Во радосните игри и плановите за „херојски“ напади,
Што често завршуваа со беганье или судир.
...Животот беше суров, а ние се боревме
Да бидеме со полни стомаци...

Се сеќавам – куциот Суло имаше стебло слива – полно
Па ја чуваше како зеницата на окото
(Сигурно од нас – од кого друг!),
А ние се вртевме наоколу со поглед вперен
во плодовите

И често кај нас ќе бликнеше војничкиот дух:

4. Па зошто само тој да има!

Треба сите да имаат а не да гладуваат...

И ќе станеше мешаница и напад:

Очите ќе крвават, ќе скокаат напред,

Рацете – в тупаници ќе се креваат горе

5. Во некоја ќе се најдеше стап или камен –

Но таму стоеше Тој, крут како чудовиште...

А по нападот подбуцнувањето: Плашливко еден!

И после на два фронта, децата војни војуваа.

И на крајот – „скапани“ од војувањето: Победивме!

Мајките викаа, кудеа...

Малите орди краделе, се тепале...

Војна беше и нашите татковци, нашите браќа

Замина во далечни туѓини, да бранат туѓи татковини

А жените останати сами со нас децата

Заедно да страдаме и да проколнуваме...

Мажите без да се штедат чиста крв пролеаја

А ние – нивни деца, мајките, жените и сестрите –

Скапо го плативме нивното јунаштво:

Животот наш беше жртва на нивните „славни“

жртвувања!

(1934)

Еј брајџе, со ѝилајџа на рамо

(O, vlla, me sharrë në krah...)

Повторно те гледам – со смрзнати раце под мишка,
Со старата пила на рамо и наострената секира
Набиена во појасот (... нејзината дршка излезна
под палтото како опашка)
И се гледа... Боже, можеби затоа не нарекуваат
„луѓе со опашки“(!)

Ти талкаш по улиците на овој бел град.
Старото ќече, со потта испило и црнило од саѓите;
Гумените опинци се искинаа сосем...
Одиш – целиот уво и око: некоја врата
Да не се отвори, некој од прагот да го викне:
-Пилару, дојди!

Врз твоето валкано лице – читам:
„Во влажен подрум сум спиел заедно со 13.
Сум јадел од бакарното котле, донесено од родното
место,

Посен грав од родното место задно со 13,
Фала на Бога што најдов покрив над главата.
Среќен бев што можев да ги затоплам малку рацете...
Бидејќи јас сум задоволен со малку, така се вели,
Од овие смрзнати раце, зад 77 планини,
Седум усти чекаат да се нахранат...“

Сонцето ги проби облаците,
Сонцето, мојот топол пријател...
Добро е, многу добро, што понекогаш
Не затоплува со тие зраци во овие зимски дни!
Зошто – тенко, многу тенко ти е сакото,
А џебовите многу тесни за твоите отечени раце.

Сум ѓо загледал избезумен

(E kam pa të çmendun)

Го гледам на друмот – со очи вперени во далечината:
Во зениците ужасот беше сместен,
Овенато лице, жолто ко шафран,
Од синоќешниот двобој усните – саѓи,
И рацете тупаници – рапави како кори
И суви како гранка
Огледало за неговиот труд – раните утра
И доцните одмори;
Два угасени факели во темната ноќ –
Сведок на сите маки и сиромаштии,
На внатрешните горки трепети...

Кадравата коса, брановидно спуштена на челото.
Лице со брчки, траги на долгото страдање.
Под спуштените веѓи –
Две очи...
Кои не знаеја за тишината на одморот
И за одмор во заборавот –
За лесното шушкање на сонот врз перницата
И мекото галење на саканата рака;
Очи –
На кренати тупаници на востанието
И на спуштените знамиња на гладот и уморот -
Врисоци потопени во крв...

Денес го видов печалбарот, мојот брат, жртва на тегобата.

(1936)

Без наслов

(Pa titull)

Ноќта се спушта над градот
И првото утро
Во тишина 'рти
Низ цветните полиња на родниот крај.

Мир во ридовите
И гранка...
Во душата
Слатка тишина
Како бескрајното небо над главата...

-О, чудесен мир на муграта
Во ноќите на моето место!
Твојата тишина со леките галења
Ранети срца лекува
И во тишина ја покриваш најголемата болка
Како бакнежот на саканата...

Мила тишина на муграта
Во ноќите на родниот крај!
Ти си најдобриот лек
За мојата ранета душа.

(1932)

Квечерина

(Mbramja)

Како букет златна свила во сината шамија,
Меѓу две бели порти, две брега под снегот –
Пламнува западот... Облаците над главата
Секогаш по небото талкаат и се губат.

... И последната вечер се гаси над сите агли:
Ноќната обвивка се простира над полиња зелени,
Планините молчат во темнина како да се смрзнати,
Како да се губи животот – сè потемна, и исчезна.

Во воздухот се слушаат врискањата на ноќта што иде –
Дрвјата покрај патот воздухот ги ниша...
Додека белиот ден, некаде чека,

Остри пламени стрели темнината да ја нападнат,
Темнината владее со светот. Пространите села
Среде ноќта, одмараат во долината, сонувајќи.

(1933)

Соној на девојчејо

(Andrra e vajžës)

Лесното шушкање на непознатиот сосем исчезна
Сините мугри ги сонував...

Низ жешките лакоми венци –
Како цветот што на небото му дарува мирис,
Младоста му ја подарив.

Светкаа свездите ко неговите очи
Длабоки и светликави
И згасна под него малечката сила...

-Вечерва лесното шушкање на непознатиот сосем исчезна
Сините мугри ги сонував...

(1933)

Мојаша љубов

(Dashunija ime)

Длабоко в срце сум ја заклучил
И секоја ноќ,
Како мајката нејзиното дете,
Ја галам –
Ја носам во пазува.

Моите ноќи се утеха за мојата љубов,
Затоа што тогаш
Си ги отвораме срцето еден на друг
И – додека надвор штурците пеат –
Прегрнати седиме..
И најубавата сказна си ја раскажуваме..

Љубовта моја болно се смее..

- Љубов моја,
Кутрата моја љубов –
Сум те заклучил
Длабоко
В срце
За да не ги гледа никој маките наши,
За да не ги чувствува никој болките наши
И секоја ноќ,
Додека надвор штурците пеат –
Те галам,
Те носам во пазуви.

(1933)

Привидение

(Vegim)

Како растурени јагниња се лизгаат во синилото белите стада
И небото цело во неговото невино белило...

Едно бело срце, поттикнато од убавината,
Сонува над разбудените сенки... Среќно...
Високите планини се протегаат во далечината
И ја кријат во тишина неизлечливата болка.

Една лесна рака вечерва помина над крвкото срце
И детската безгрижност, штом мина кај мене, ја пробуди.

(1935)

Копнеж ѝо недосѣижноѝо

(Malli për të pambërrijshmen)

Облаците си играат во височините како јагниња
по ридовите,
Додека копнежот по недостижното се заклучува
кај мене:

Сакам да се фатам на орото на вцрвенетите облаци
И да полетам во сјајните височини
Со радоста на овчарската песна...

И кога месечината се појавува ненадејно во долината
И кога земјата ноќе со желби вика,
Како сребрените зраци над класјето –
Да одам
И да ги посетам
Крајностите на болката и местата каде што чувствував
кошмар.

Хеј! Да се фатиш на орото на вцрвенетите облаци
Тоа секое срце би го посакало –
Младоста еднаш да врисне радосно
И копнежот на страдалното срце да бликне.

-Но, зошто срцето пее тажно како гласот што трепери
И стравот продира длабоко во срцевината на мојата душа?!

Кога посакувам да ги погледам облаците над градот,
Копнежот по недостижното ме зграпчува, ме дави.

Науѝро

(Ně mēngjes)

Хоризонтите откриени со белината на мугрите
Се будат..
Два-три облака се поткрадуваат низ просторот,
Патуваат –
Бели и тенки
Како чаршафи пуштени во ветер...

Полињата шепотат утрински молитви.

Новиот ден го поздравуваат
Со игрите на венците –
Лиснатите дрвја;
Со песната на ситните животни во сеното
Се ткае неговата химна...

По ливадите и полињата со роса
Денот разденува.
Полињата миризливи се протегаат
како збувнато женско тело...

Талкам, како дете, во тишината утринска
и телото го хранам со свежината
на тревките и ветерот;
го галам утрото со затворени очи
и длабоко во срцето мирувам,
во забрав ги кријам, ги покривам
болките на душата здробена.

(1934)

Квечеринска идила

(Idil mbrëmjeje)

Се симнуваат сенките на квечерината
И потонуваат во црни реки
Темните хоризонти на ноќта –

Сонцето одамна го нема...

Секоја мека тревка
Сега во полето – сонува,
Од главоболка наведена.

Во планината високите дабови
Шепотат во тишина
Некакви сказни за ноќта –

Светот дреме, дреме!

Во светкавите небеса
На свездите во орото
Тој им се придружил

И бледата месечина
Со венцот од зраци
Плива спокојно над водата...

Месечината – обелена од старост.

(1933)

Квечеринаџа во градој

(Muzgu në qytet)

Се поткрадоа сенки над градот –
Црните сенки грабливки:
Полека, скришум, во тишина ...

Иде по долгиот пат
Насакаде – над рани и тегоби,
Спуштајќи се
Кон уморното дете
Што се молеше за парче леб...

Се спуштија сенките над друмот
Како тешки врисоци на немоќта
Истурени во магла, во темнина...

Се стопи во млаз и протече,
Тешко протече ноќта.
И болните лелеци
Што ги остави на секој праг
Кутрото дете просејќи...

(1935)

Јас

(Unë)

Јас не познавам радост: немири во срцето ми цутат.
Останат осамен – без сестра и брат.
Јас сум уморно дете, во задимени хоризонти паднат,
Каде молњите светкаат и во јама те фрлаат.

Болка сум на сиромавиот, без леб и со вода,
Мајчински солзи што над празна трпеза ронат..
Копнеж сум на робот, во трчање по животот,
Кој што под брега – високо се виши.

Мака сум на потчинетите, потопен во тага,
Повик за устрем, што руши секоја препрека:
-во таа голема надеж, што се дига силно
Над урнатините – јас сум трошка надеж.

Не, не познавам радост: немири в срце ми цутат.
Останат осамен – без сестра и брат.
Јас сум едно уморно дете, во задимени хоризонти паднат,
Каде молњите светкаат и во јама те фрлаат.

(1935)

На мојој народ

(Popullit tim)

Сакав. Многу сум сакал – секако
Со песна да охрабрувам, со твојата потисната реч
Силата да ја разбудам...
Пеев (и кога ми беше забрането)
Дека слободата ќе дојде и за тебе, омаловажен.

Пеев за среќните дни што ќе се раѓаат без насилство,
Во мугрите на слободата за тебе со народите тука ја најде,
Во силата на заедничката дружба:
Над твојата скриена волја
-јас, твојот верен син и – поет.

Да! Во темнината на насилството тешко ко стена,
Ги слушна повиците до тебе да излезеш во светлина –
За слободата – со другите
Си дал и ти
Пот и крв... како татковците.

Си дал, мил мој... и денес, во слобода -
Кога крвава нога не нè гази и раката без оков е,
Со тебе пеам за моќта создадена од ѕвездата водилка
-Јас, твојот верен син и – поет.

Не сакам

(S'due)

Не сакам – па што!- да те жалам за минатото –
Низ тегоби и солзи и бели дни си имал:
Скендербег, Лигата... светат во минатото
Како молња во темната ноќ кога идат...

Не сакам – па што! – за минатото да те жалам –
По најтемната ноќ, најбелото утро осамнува:
Новите херои, ете – ти пеат псалм,
Народе мој, со култура – со светлина!

Суг

(Gjykimi)

Ќе идат после нас нашите деца и децата на нашите деца
И тие ќе зборуваат за нас, тие ќе судат за нас –
(Поколенијата делата ги судат...- рекол еден голем човек!)
И нема да не осудуваат, знам, за пелтечењата наши,
напнувањата,
За грешките – мали и големи – за нашите постигнувања...
Зошто – кој е крив што предците не ни оставија ништо
Освен гробиштата и незнаењето:
Кој е крив што толку време – темнината и самотијата –
Како пролетни студови ги убивале фиданите во самиот цут?!

Ќе идат после нас нашите деца и децата на нашите деца –
внуците,
И тие ќе знаат за нас, дека ние сме рожбата на новиот ден
-Полн сонце и љубов;

Ќе знаат за нас, знам, и ќе им раскажуваат со верба на
нивните деца
Дека сме победиле над вековите – минатото сме го клекнале
на колена;
Како сме издигале над пепелта и старината нови градови,
Села и фабрики нови...
Како сме пишувале песни, како сме плетеле раскази –
Пелтечејќи ја азбуката и нашиот јазик...
(И, сега, ако сите се занимававме со сешто,
Како да сме мајстори неуки,
Со малку знаење ама со многу, многу волја...)

И ќе идат после нас нашите деца и децата на нашите деца
И ќе знаат за нас, за нивните славни дедовци –
Дека најдобриот живот почна од нас, со нас...

И нема да нè осудат, знам, за пелтечењата наши,
напнувањата,
За грешките – мали и големи – за нашите постигнувања...
Зошто – кој е крив што предците не ни оставија ништо
Освен гробиштата и незнаењето,
Кој е крив што толку време – темнината и самотијата –
Како пролетни студови ги убивале фиданите во самиот цут?!

Инџимна џесна

(Kangë intime)

На Сагеџе, мојата жена

1.
Косата веќе ми побеле,
Помина лудата младост –
А јас уште не те најдов!
Над крилјата на годините
И соништата
Открив насекаде
По еден твој дел:

Во смеата на Ѓулхана, под древните сидини на Сиена,
Нашата несмасна младост ми се потсмевна;
Во синото око на студентката Аница
Посина од морето на Опатија,

Јас твојата мекост ја најдов...
(Ах, во тие очи се отсликува душата!)
И свонењето на твојот глас – како бранот кога поплавува,
Како жуборите на шадрванот во мирните летни квечерини –
Ја почувствував во Ескишехер, на брегот на Црното Море.
(Ми се чинеше, мори Ванке Бугарке,
Дека кипарисите престанале да шумолат а морето молчи,
Славејот стои на гранка – пијан од твојот збор!);
И начинот на твоето чекорење, убавината на твоето тело
(О, твоите гради што се готови да ја скинат
Тенката кошула со осилата на градите!)
Гледав пред плевната во едно село кај Пеќ.
Над крилјата на годините
И на соништата

Толку пати те открив кај други
Тебе – другарке сонувана,
Тебе, единствената, што со слатко око ме гледаш
И ме галиш со гласот што в срце продира.

2.
Те набљудувам
Убава Швеѓанке
И се сеќавам на нејзините очи
Сини и бистри ко Охридското езеро
Кога водата е мирна
И во неа се се отсликува;
И ја гледам нејзината коса
Како златните класја на Дукаѓин
Кога под ветерот се нишаат;
И нејзините усни
Што цутат како пупки
Шепотејќи го моето име...

Затоа знам:
Тоа е чист цвет
На нашите полиња –
Љубовта за мојот народ.
(Стокхолм, 1953)

*Енвер
Ѓерќеку*

Енвер Гер'еку

Енвер ЃЕРЌЕКУ (Enver Gjerqeku) (1928–2008), поет, академик, роден во Ѓаковица, каде завршил основно и средно образование. Студирал албански јазик и книжевност во Белград. Таму ги завршил и постдипломските студии, на тема Приказ на албанската книжевност во Југославија (1961 г.). Најголемиот дел на работниот век беше професор во средни училишта во Ѓаковица и Приштина, како и професор на Филозофскиот, односно филолошкиот факултет на Приштинскиот Универзитет. Првата книга поезија ја објави во 1946 год. Лириката на Енвер Ѓерќеку беше добро прифатена од книжевна јавност на Косово во тоа време, и таа е прифатена денеска во целокупната албанска поезија. Таа звучеше слободоумно и во рамките на тогашната југословенската лирика, каде што во приличен обем, беше преведувана. Во нејзините зачетоци, иако полна со восхит, карактеристична за поголемиот дел на тогашната лирика, поезијата на Енвер Ѓерќеку беше исполнета со големи пофалби за слободата, и таа донесе претстава за тешкиот живот на својот народ во минатото. Поетот почувствува дека треба време за да заздрават раните во колективното тело на Албанецот во овие простори. Ова чувство, со нијанси на меланхолија, ќе се истакне особено во стихозбирката *Задоцнејшо зеленило*. Со тек на време, кога се стеснуваше просторот

за слободно дишење на албанското Косово, и поезијата на Ѓерќеку, макар и дискретно, не можеше да ја сокрие длабоката вознемиреност. Стравот од неочекуваното што му се закануваше на Косово, поетот го чувствуваше од порано. Ова се гледа од збирката *Нашаџа коска, Искри од кремен* и во другите, во продолжение. Останувајќи и верен, до крајот на својот живот, на својата поетска вокација, тој остана најпознатиот поет во одгледувањето на врзаниот стих. Се истакна особено во полето на сонетот и, во сонетниот венец.

Енвер Ѓерќеку спаѓа во редот на ретките поети во сферата на поетското творештво, што, до денешен ден (кога го спремаме овој избор на неговата поезија), остана потполно верен на првата вокација, поезијата. Во знак на една спојна творечка природа, со тенденција за перманентно барање на патишта, кои што откриваат нови можности во оформувањето на изразот, на техниките на стихот, природа што го отстранува немирот за надворешен изглед по секоја цена, за отсјај, кое не би било поткрепено од духот и неговата творечка природа. Енвер Ѓерќеку, за скоро половина век, во рамките на неговиот успешен и значаен творечки опус за целокупната наша книжевност, успеа да одбележи неколку карактеристични фази во својата поезија. По една константна линија и внатрешен спокоја, истовремено, мотивиран од постојаните магловити перспективи, од настаните, често драматични, во целокупното негово творештво, зборот кај Ѓерќеку се движи кон една квалитетна угорнина. Неговата поетска инспирација на почетокот беше отворена и беше оптимист за сегашноста и иднината, потоа ќе биде под еден притисок и едно дискретно отстапување и воздржаност во однос на иднината на својот народ и негова земја. Затоа, може да се каже дека трансформирањата во неговата творечка лабораторија, за време на овие педесет

години, се последица на внатрешните определувања и надворешните влијанија. Зборовите на филозофска обоеност, било колку да се воздржани, во оваа прилика бликаат од допирот на поетскиот субјект со бруталноста на светот наоколу, од зрелоста на возраста, од културната и филозофската надградба. Вербата и ентузијазмот на возраста што, во случајот на Енвер Ѓерќеку, се совпаѓа со еден колективен ентузијазам, карактеристичен рефлекс на времето, како што беше случај во почетокот на втората половина на XX век, кога ги направи првите чекори, со време, полека се повлекуваат, се усовршуваат и, од наслов во наслов, стануваат сè пооблагородени. Секако, природните книжевни трансформации во времето, беа како последица од перспективите на животното и филозофското созревање, седиментирани како лична свест и филозофија, следени од соодветна творечка поетска практика. Јасно е веќе, дека оваа внатрешна поетска и филозофска определба, Енвер Ѓерќеку ќе ја артикулира најсилно низ класичната поетска форма, како што е сонетот, за кого стана збор тука. И, погоре рековме дека Енвер Ѓерќеку е меѓу ретките поети што и остана верен на првата љубов, како што е рефлексивната, филозофската лирика. Природно е дека кај овој вид на поети, фразата на рефлексивната поезија, кога е предводена, пред сè од рефлексот на мотивот, таа, поезијата, е придружена и одбележана од индивидуалните специфики, и, можеби, и од внатрешната потреба за искажување на личното расположение.

Може да спомнеме и уште една карактеристика на творечката природа на Енвер Ѓерќеку: постојаните истражувања на поетската инфраструктура, не се прават и не се постигнуваат преку драстичните потези, ненадејни, неконтролирани, кои изразуваат чувство на несигурност и губење на творечката доверба. Ѓерќеку истражува меѓу

изворот и земјата, која му е внатрешно определување, каде се чувствува постојано сигурен. И кога не е потполно задоволен од крајниот резултат, тој не се откажува од својата природа.

Енвер Геркеку, во целокупната национална книжевност, е поет којшто со посветеност и со успех го негувал сонетот. Може да се каже, исто така, дека тој ја прероди и ја освежи оваа форма, конвенционално канонизирана, класична во поетската практика на албански јазик.

Зало̄

(Pengu)

Колку пати јас домашниот праг
Го оставам наврапито,
Жената само со поздрав благ
Ќе рече, чиниш скрито:

„Очите остај ги, потајум,
Блескотот нивни остај го, знај,
Можеби гладниот широк друм
Ним ќе им одземе сјај!“

Колку пати од кукниот праг
Тргам по патишта далечни, в зори –
Ме следи шепотот нејзин драг
Низ суви усти што ми збори:

„Остај го срцето на мојва град,
Зли срца можат да ти го скријат –
Па, сеќавањата ќе навлезат
Низ целувки од грдотија!“

Така низ животот чекорам,
Во копнеж, во желби врели, се ломам -
Па, кај сум потпрен ни не знам,
На патот ли или на она срце дома...

И си наложувам сам, престрог сет:
„Очите дај му ги на светот ширен
В очи и пазуви на домот смирен!“

Лач врз јажејшо

(Rrezja në litar)

*На Ганимејше Тербеши,
Младинка обесена
Во 1943 година во Гаковица*

Од грлото на зората, в крв,
Се раѓа лачот прв,
И црнки згаснати, чиниш,
Врз јажето лепат штама.
Со канци како болештини
Немее целатот ко гробна јама...

-Ој, кутро мое бело грло,
Негибнато од врела рака
На ерген млад!
В целатски раце си фрлено,
Целатска јамка и рака јака
Последни ќе те прегрнат!

Порано не те знаев
Моја незнаена друшко,
Името СЛОБОДА сал ти го таев;
Но, сега лачот твој ме гушка
-занесен лач што човека
Го осветлува да е велик довека!

Песната твоја, знам, ќе сломи
Покриви трошни, стари,
Векови кај се задомиле.
Туку, во душава таа ми дари
Топлина чудна што ме грее,-
Тоа слободата зрее.

Кому ли да му ги оставам в спомен
Копнежите, сништата млади?
Погледу мој на ведро моме,
Изгреј во очите на младите –
Пеј им ја песната пламена, дрочна,
Врз моите усни што почна...

Замолкнајќа ѝесна

(Këngë e heshtur)

Ги тегне своите тенки жици
Дождот во есента разиграна,
Ветрот со модри подноктици
Песна принесува од сека страна.

Долгите трепки ги спушта пак
Дождот а ветрот луто ги парчи;
На сводот нема божилак,
Во душата песната јачи.

Дождот влече влакна како свила,
Кој клепките тешки да ги крене?
Солза некому се испуштила –
За птицата мала или за мене!

Елеџија на зеленилојџо

(Elegija e gjelbërimit)

Каде ли ќе ги засолнеш овие зелени раце
Што шират наоколу миризлив галеж?
Каде ли ќе ги скриеш овие пламени поздрави
Од трепки пролетни што играат пред очи?

Каде ли да се избега од овој зелен пожар
Што не сакајќи црнкиве ми ги пали?

И ридот изгорен во огнот на зеленилото
Ги закачува своите веѓи врз окната на колибата.
И копнежот момински липа во елегијата на зеленилото,
Кога птицата во бели дланки ги остави крилјата како залог
О, каде од веков зимен да побегнам пред копнежот,
Пред очите на зеленилото кое надојдува како порој.

Гори кожата земјина во своето зеленило
И нема јунак што во огнот ќе ја утеши.
Каде ли да ги засолнам овие заби на пролетта
Уснине што нѝ ги јадат без ронка милост?
... На ричките поплавени од копнежот на зеленилото
Очите ми се ранети и никому не смеам да му кажам.

Будење

(Zgimi)

Со дождот пролетен очите си ги плакнам
А телото в магла есенска, затемнета!
О, кај ли ја оставив птицата од кристал, што ми излета
Од дланката и прагот сонуван на портата го бакна.

Со пролетта, со усни намачкани играм сега,
Пролет што остава неколку наши имиња в зори,
Ги будат моите внуци – априлски цветотвори,
Што се кријат зад божилак, во себе што бегаат.

Зборовите се скаменија во јазикот на моето бебе,
Ги слушам во камарките на ноќта неспокојна и бурна,
Сам ли сум во една земја далечна и тмурна!

Што ли ја измисли љубовта, кому ли таа треба?
Не. Тоа моето прво будење си здивнува со време,
Се роди вчера кога засадив едно семе.

Осиров

(Ujëdhesa)

Времето го заборава сред ширта немирна, сина,
Својот дел зелен, своето дело,
Жестоко да го гризе морето цело,
Но, тој е горд и сам во таа широчина.

Галебот в немир лета, крикови болни сее,
Во сржта на моите коски тој по вулкан трага,
Дали во гнездото на островот бара птица драга
Или пак почнала љубов во срцето да му зрее?

Го става островот увото врз школки суви,
Приспивни песни пеат фосилите мирни,
Во преграб на бонаца островот моќта го чува.

Некој запали светло и тоа почна да расне,
Небаре паметник сред мориња ширни,
Некој запали светло без страв тој сам да згасне!

Свейшулка

(Xixälloja)

Ти летало неутешно на ноќната штама,
Што мал дел од моето сонце скинало,
Свездо запалена, падната на дно кое зинало,
Квечерум што се раѓа за да лунса сама!

Светулко, на моите мисли трат си нежен,
Вруток си запален на моите лаки зелени,
Светулке, комето што те чекаат вселени –
Ти, фрлен здив, ти ветен збору, молку прежен.

Пламен си ти на зборот. Стих неречен,
Никнат во нашите копнежи,
Во нашата неизмерна тага,
Пепел си ти без почва, болка на квечерина блага.

Ноќите – песните заборавени – ги чиниш ден,
Низ летот твој вдахновението збори
Што сега мене клепкиве ми ги гори.

Песна на дождој

(Kenga e shiut)

Да прилегаш на детска сказна сакаш,
На коси момински, развеани;
Плускотот ли го плисна низ спомени расеани
За да ја измиеш нашата песна и мака?

Прозорецот со челото го галам тихо,
На дождот очите ги затвори тишината.
Пат една ѕвезда бара по невреме, во темнината
И една слаба светлина што ми го честита стихот.

Го отворам прозорецот и во доцни зори
Само сенки од молк и песни, рулчиња чиниш
Дождот ми оставил, да спијат во очиве сини.

Тихо е секаде. Песната запре да збори.
Не, не ги љубам лажните бои на божилакот,
Челото ми го краси перчинот густ на мракот.

Сокол

(Skyfteri)

Во круг одреден и пат, го вишиш летот,
Очите, гладни ламји, ни да ти трепнат,
Не знам дали би можел на Шкелзеновиот врат
Во залог да го оставиш срцето скаменето.

В амбисот што го голтна, сакам да те сирнам,
На клунот и на вратот да ти врзам в миг
Милост за жртвите што ги довикуваш со крик.
О, ти од крв и перја сит не си, немаш мира.

Бродиш преку облаците премногу горделив,
Небаре во срцето на сонцето канци си забил,
Многу ме плаши крикот твој што ваби,

Бидејќи, главите нѝ ги меркаш со поглед жив.
Те молам, само сончевината не куби ја,
Оти ќе остане април без пролетни руби.

Создавање на ѝеснаѝа

(Krijimi i këngës)

На песната ѝ беа потребни седум дни
За да биде создадена како светот библски.
Нејзе и беа потребни седум милиони години
Или само седум секунди магиски

Таа во маки се раѓа за долго време:
Веднаш почнува но никако да застане.
Таа може на свет секоја жена да ја крене,
И секој маж може мајка да ѝ стане.

Само една слободна родина песната има
Може да земе виза за секој град.
Ја засакува искрено секој што трпи глад
Па ѝ се поклонува и самиот господар.

Искрената песна е како секој човек:
Има црна судба или многу радослива.
Таа може да се разболи еднаш и довек,
Но чистотата и е во искрата игрива.

2.

Неа не ја раѓа ниту еден бог
Ниту пак некоја измислена божица -
Ја создава огнот на нашиот дроб
И светлината на нашата живожарица.

Таа го познава писмото на горите
И јазикот на лисјата низ годишните доба;
Таа знае да оди низ речните корита
И за средба да ја чува доблеста горда.

Таа се раѓа пред секој ден мигум
На ноќта не ѝ ја признава темнината;
Секаде има порти отворени ширум
Едина животна другарка ѝ е слободата.

(Има лик на жена истоштена
Под сонцето свездите и месечината)
Се плаши да не е истрошена
Сказната по 1001 пат раскажана.

Таа не ја раѓа ниту еден бог
Ниту еден умислен поет;
Ја создаде радоста и неспокојот,
Пеплосаната љубов
И копнежот неизгаснат...

Неговата сенка

(Hija e tij)

Тој никогаш не ги засакал оние што под неговата сенка
Се скрија како птици замрзнати.
Туку на помалиот секогаш му идеше на одмена,
Кога туѓи знамиња пред него се издигнати.

Му помагаше на слабиот. Но и силниот го ценеше.
Со непријателот да се соочи сакаше.
Сè што е човечко прифаќаше,
Но во око на маж солза не признаваше.

Тој сè покриваше со светлината своја -
Под неа и мравките имаа сјајна боја.
Тој мислеше дека човека повеќе го убива

Недостигот на пршлени во рбетот.
Повеќе сакаше еден мртов непријател во бојот
Отколку негов пријател колена да ги свива.

Змејој на Дебар

(Dragoi i Dibrës)

Ти орелско крилје – јуначко крилје
Пораснат низ легенди натопени со крв;
Брз како молња што не знае да свие,
Со Герѓ помина низ бури и стрв.

Тешка воздишка што извира од последниот здив
На Јунакот верник му стана и на неговите борци.
Бидејќи еднаш на Татковината зад грб нож ѝ заби -
Грб ѝ свртел кога челото му беше в крви.

Во Дебар на непријателот тупаница в чело му удри,
Срушена лавина, згасната ѕвезда во провалија,
Измамничка игра – чаша на бедни судби.

А тој Балабанот – дамка останата в земја
Со твојата кожа доби слава – награда,
Накитен во крв – како заскитан пес.

Извалкана крв

(Gjaku i përdhosur)

На двапати се заборави себеси – го занемари април,
Макар што нашиот голем Јунак срцето ти го подари.
Се умисли дека си сонце – божем ќе си искрел
Гласот да го подигаш низ планини и угари.

Дали ги виде жалните врати од каде окоото гледа
Зеницата што се проширува кога е валкана?
Дали ги виде овенатите цвеќиња кога ветер ги крена,
Колку горчлива беше кората, кога распука насолзена?

Ти внук на големиот, но гламја во издајството –
Падна од една ѕвезда и се изгуби во пустината –
Голем во борба и беден во пресвртници.

На планинските самовили им излезе в отстапнина
Газејќи по трагите на дедовците – светлите заложници.
Оган во огниште – згаснат во туѓината.

Ширкој

(Lejleku)

Во твоето око муграта, во твојот клун ноќта
Еден покрив од крилја, дирек на твоите нозе
Љубовта ми ја научи – како се пее молитва
Да му се поклонам на ќечето кога зема замав да лета.

Таа рана ти ја посакувам челото да ти го краси
Заложба душата да ти биде заталкана по бели пердуви
Да ме носиш во гнездо кога сè ќе ми се смрачи
Таму каде не седат сови - чавките во нивните гнезда.

Да ми го честиташ домот со едно младо пиле
И коските да ги положиш во нејзиниот темел
Заедно со глава на овен ставен како курбан.

Да ми го честиташ покривот со едно гнездо во мај
Пискотите остави ми ги мене за долги летови
Молкот јас ти го научив, раните кога ти ги лечев.

Подземна река

(Lumi nëntokësor)

Малку мудрост за светлина и вода
В срце ми се всади и млечниот цвет
Ете мојот двојник што ме следи до гроба
Од рака не ме пушта, ме вади од лед.

Една дамнешна легенда – една зелена мачка
Клетвата ми ја носи што во јамката готова стана
Молкна мојата песна низ водата млачка
Бара форми на зборот, но има судба незнаена.

Низ мојата крв подземната река талка
И открива тајни на избекумената вода
Јас веќе не сум ветер што раздвижува далга.

Туку штрково крилце што раната го глода
Раснато по камениот цвет низ убава гора
Што ми цути на глава река вечно жуборна.

Белиој дрим

(Drini i Bardhë)

Ти бистра солзо, на Проклетие брат,
Што ги вадиш Земјините дамари;
Ти копнежу на иселеникот што гори ко трат,
Ти музо што ни ги чуваш спомените стари.

Ти патуваш низ бледите векови толку горд,
Дури и старите борови ти завидуваат;
Ти си штитот и skutот на свездите секоја ноќ,
Кога неутешени во семирот проникнуваат.

Ти си толку мирен во бескрајното патување,
Што окото не ти трепнува од ни една стена;
Планини и камења се во безмилосно вртење,
Кога пред твоите очи се осмелуваат да се кренат.

Ти си извор на нашите вечни животи -
Споменик на животот за нас остана ти.

Безброј орди пречека и испрати,
Но твоето течение не го запре;
По некој горчлив спомен во историјата всади
Но ниту капка вода лажно не подари.

Ти си надеж и утеха во секоја пролет,
Кога запалено око фрлаш по нивите;
Ти брани и бедеми рушиш како ветер
И никој не смее да ти излезе пред очите.

Ти бистра солзо, на Проклетие брат
Копнежот ми го гасиш, што разгорува трат.

Поетий

(Poeti)

Идат ластовичките – нашите гнезда радосни
Ние како секогаш непоканети тука сме во осама
Слепи ловци готови за гозби сласни –
Не тешат со птици во стомакот полни со слама.

Нй пристигаат штрковите - итајќи во ред
Утринската ѕвезда падна на моите рамена
Лисјето во зеницата се претвори во плет
А ние заспани сред бура не знаеме за замена

Можеби нашата судба во смртта не се венча
За да нè покријат корењата под теглото гнилеж
Сега пупат пупки во семето на една надеж.

Што го носевме низ векови товарено
Ете еден збор поетски – го сакаме ко копнеж
Ни личи раната врз челото попарено.

Мојаџа ѿџица

(Zogu im)

Ти си истата птица што талкаш низ векови
Сомнителна со тој ист збор
Ти не си ниту феникс ниту измислена песна
Бесмртна со тој ист збор

Ти си истиот лет што скаменува низ солзи
Нагален со тој ист збор
Ти си наследената крв низ векови
Непокорен со тој ист збор

Ти си светлина на мојата бесмртна зеница
Неизгасната со тој ист збор
Ти минуваш зелено низ скомрази јаки
Пролетно со тој ист збор
Ти стануваш нескршлив штит спроти тирани
Полно величие со тој ист збор
Ти поминуваш победнички по сечилото на сабјата
Вечен со тој ист збор

Ти си неисушена река на нашиот ум
Незадржлива со тој ист збор
Ти си збор вечно речен и неизречен
Колеблива со тој ист збор!

Беса

(Besa)

Немој да си ми го дал тоа слово потешко од стена
Што врие по дамари секогаш кога стегаш рака,
Немој да си ми ја дал таа Беса што за миг ти вдена
Барут во срцето – молња во сржта на една гранка.

Фалбата му е малечка, телото камбанарија,
Кога со наведната глава паѓа како жар од трат.
Таа не е мов ниту карпа на некоја планина,
Но тежок сведок на сабја под врат.

Немој да си ми го дал тој збор потежок од тага
Кога те оптоварува грижа и ти молчиш ко пена,
Кога те напушта зборот како сува река –

Кога ти го газиш зборот, в гуша те фаќа судот,
Судбината грб ти свртува, те ужасот пека –
Не дозволувај главата да го подигне гласот.

Песна̄ӣа на лебедо̄ӣ

(Kënga e mjellmës)

1.

Песната на мојот лебед тропа на врата
Како немо ехо без боја и звук
Иде како скриена рака не дава обет
Како ројот летни облаци во букет

И везден без застој се шетаат над стреата
Звуците на оваа песна што со скомрази идат
Рано ја поминуваат оградата, ти ја земаат куќата,
Пресреќниот ти, токму кога си полн со грижи,

Но почнуваш полека да го истражуваш изворот
Му ги познаваш првите зборови непознати
Потоа лесно се појавува, да го носи очајот.

Насекаде се шета за тебе обесена
Во твоето дишење, во неверниот дамар
И во тие темели каде лежи секоја надеж

2.

Тој иде како скриен подземен поток
Во дамарите ти се впива ко пијавица во мугра
Продира низ коски во нашиот замрзнат чекор
Тој спие низ векови – стигнува како метеор

Песната на стариот лебед како и самиот човек
Вековите ги претвора во мигови – животите во ковчег
Те следи како сенка по врвици – не се одвојува од тилот
И околу твојот врат се врти како бура

Ама нешто ѝ го попречува патот на кокетната песна
Една вечна ѕвезда што ѝ свети во животот
Низ нашите дела - во младешки занес

Во тие споменици што не ги подигнавме лесно
Е песната на мојот лебед што ме следи секој час
А јас имам други песни што топлина ми носат.

Галѐб

(Pulëbardha)

Во мориња заборавен – заложник оставен во мрак,
Од сините бури исфрлен во жешките песоци;
Заситен заминува, во далечен кат –
Пијан, носејќи молњи од длабочини.

Те восхитуваат стрелите во седумте древни мориња
За да си ја најдеш утехата бескрајна.
Гориш како слама кога ќе те заборават квечериње,
Во една глува авлија, за никого незнајна.

Од научената бура и бесните бранови,
Воден од искра на сонот низ огнените лакови,
Каде се скриени сонцата, ранетите времиња,

Во градите на морнарот ти најдуваш небо од утети.
Крилјата ти ги мие пламенот топен во љубовта
И со нашите крилја леташ во семирот.

Койнежой

(Mallëngjimi)

Пристигнува, како и секогаш, пролетта на Косово
Со златен венец и една рана на челото.
Во едно туѓо место, штом на врата излегуваш,
Те гуши кошмарот, те фаќа тогаш копнежот.

Иде, како и секогаш, есента во Косово,
Како бремена жена со радоста на природата.
Остана само едно-единствено виножито
Со ранети ластари како сипаница по лицето.

Млади иселеници заминуваат и не се враќаат.
Другарите прашуваат; „Каде ни остана другарот“?
Но нема кој да одговори освен еден бедник

И со една сува гранка во огништето.
Ќе стигне, како и секогаш, пролетта во Косово ...
По тебе ќе липаат полиња и планини за летото!

*Бесим
Бокши*

Бесим Бокши

Бесим БОКШИ (Besim Bokshi) (1930-2014)/Лингвист, универзитетски професор, академик, поет, политички активист. Роден е во Ѓаковица. Основно училиште завршил во Ѓаковица и Тирана, гимназија во Приштина, додека албанологија во Белград. На универзитетот во Белград завршува и постдипломски студии. Докторирал во Приштина во 1977 год., на тема „Патот на формирањето на денешниот номинален флексион на албанскиот јазик“. Беше професор и директор на гимназијата во Ѓаковица како и на Вишата педагошка школа во Ѓаковица. Од 1974 година предава Историската морфологија и Увод во компаративните студии на индоевропските јазици на Приштинскиот универзитет. Беше член на Консултативниот јазичен комитет и делегат на Конгресот на Правописот на албанскиот јазик во 1972 година во Тирана. Беше пратеник на Комората за образование на Сојузното собрание на Југославија (1967- 69), како и на Косовско собрание (1992). Во периодот 1993-1996 беше претседател на Социјалдемократската партија на Косово. Дописен член на Академијата за наука и уметност на Косово стана во 1991 год, додека во 1996 е избран за нејзин редовен член. Беше потпретседател (2002-2005) и претседател (2008-2011) на АНУК. Се вбројува меѓу првите модерни поети на Косово. Ја има објавено книгата *Во очекување* во 1966 год., и еден број други песни објавени се по списанија и весници. Во 1996 ја објавил книгата со афоризми *Скинаџи сенки*. Се истакнува како поет на рефлексивната и на прибраниот збор со поттекст за битие, за социјалната актуелност, но и за политичките аспекти.

*Се ѿочка ѿолека кон морейѿо бескрајно
Мрморейќи ѿридушено
Со секнаѿи глас на смрѿиѿа.*

*-Дамнешна молиѿѿва за еден водоѿад –
Шейоѿаѿи исѿлашени ѿолињаѿа наоколу.*

Ете една друга визија и една друга поетска перспектива за реката, за нејзиното течение, фиксирана во една кратка песна, на уметнички план совршена, на поетот Бесим Бокши. Низ седумте стиха, поделени на три смисловни дела, реката тече по еден воспоставен едноличен ритам, мирно и полека, кон морето. Ова визија, каде што речиси не се случува ништо, во првиот стих, во вториот стих се преместува и визијата и перспективата: станува збор за реката, за нејзиниот жубор што испаѓа уморен, ранет, нечисто и весело, како обично... Ќе стане ли збор за некој исклучок, ќе стане ли збор за некоја друга река? Размислувањето на читателот го продлабочува третиот стих на првата мисловна единица: епитетот од вториот стих (удавен жубор) се чита како „секнат глас на смртта“. Станува збор за река метафора, која тече со еден секнат глас, млак, како на последните вдишувања, како да се наоѓа во состојба пред да испушти душа.

Нашето замислување за реката како природен феномен, по третиот стих, дефинитивно исчезнува. За какво шепотење на овој жубор станува збор, ќе го објасни вториот дистих на поезијата: тоа е едно старо барање за еден катаракт, шепотат полињата потресени од мората, полињата кои се вековни сведоци за ова сонување на митската река. Станува збор за реката која низ векови и времиња се моли за едно течение и за еден остар пресврт, за едно величествено свртување, за еден сонуван водопад. Полињата се тие кои тревожно завиваат, бидејќи само тие претчувствуваат дека станува збор за

последните воздишки на овие шепотења, на оваа вечна жед на реката. На овој начин се постигнуваат трите степени на персонификацијата на семирот: реката што сонува еден катаракт, полето во мора за секнувањето, исчезнувањето на оваа молба, и, тука се и ѕвездите недопрени во небото, кои што, како да се подбиваат со драмата со космички размери.

Ќе се случи ли големиот пресврт на нашата национална река? Антологиската песна на Бесим Бокши, пишувана за време на тешките албански и косовски години, за време на шеесеттите години, го изразува копнежот низ векови на нашата река за големиот пресврт, за големиот катаракт. Ова поезија, напишана пред педесетина години, звучи толку силно, толку драматично во последните денови на векот, кога копнежот на реката за да го направи одлучувачкиот чекор стои во најтрагичната точка, кога албанскиот простор доживува најдраматичната мора за косовската и албанската судбина.

Длабока река

(Lumi i thellë)

Се точка полека кон морето бескрајно
Мрморејки придушено
Со секнат глас на смртта.

-Дамнешна молитва за еден водопад –
Шепотат исплашени полињата наоколу.

Горе во своите височини
Свездите трепкаат и се смеат.

На џајко ми

(Tim et)

Кога се разбудив ламбата уште трепкаше.
Ти свиткан седеше во аголот
Загледан во светлината –
Во пеперутката, можеби, која кружеше околу.

Во ушите бучава сред тишината на ноќта...

Пеперутката изгоре...

Во твоите очи забележав солзи
И реков: Какви тегоби
го измачуваат татко ми? Денес си мислам:
Татко ми согоре без да пушти глас!

Чекајќи

(Në pritje)

Сум чекал - како карпа,
Како ѕвезда сум чекал,
И сè во горчини и години со ред...

Далеку сум –
Таму каде што се бакнуваат животот и смртта –
Таму ги грицкам дните мои стаклени...

Кога ќе стигне
Можеби ќе ме најде остарен,
Без да можам и да се насмеам.

Но да умрам – од радост
Ќе можам!

Во среда

(Të mekurën)

Никаде не ќе ме најдеш,
Ехо сум веќе исчезнато
Човек роден во среда.

А по среда брзо пристигнува Големата недела
Па ги кине сите камбани на животот.

Колку близу е вторникот!
Грев!
Колку близу четвртокот!

А ти, среќен, син на петокот
Никогаш нема да ја научиш сказната
За луѓето родени во среда.

Колку близу е четвртокот
Колку близу вторникот...

Тебе

(Ту)

*Колку брзо ми погметна нога
И шолку многу ме замрази*

Зеде една змија,
В очи ми ја стави -
И таа ми ги испи.

-Нема да ти се верува дека ќе те гледам
Низ шуплините што ми останаа?

Зеде еден потков,
Ме удри по вилици
И ми ги скрши.

-Нема ли да ти звучат ко туч тие зборови
Што низ нос ќе ти ги шепотам?

О, земи си една стрела,
Стрелај ми го срцето!
Извади ми го како рак од морето.

Сшаросш

(Pleqëria)

Длабоко во моиве очи стуткана е староста.
Сите имаме по една брчка во душата,
Бидејќи над нашите глави паѓаат нови жртви.

Кој би рекол,
Кој би знаел тогај,
Кога победнички аплаудиравме над тој леш,
Бидејќи гласот ќе му се слуша секнат
И од нашите гради!

Дали е подобро сите да умреме,
Или да преживееме,
За да им раскажеме на децата, внуците
Дека сме грозни!

Погледнав во огледалото:
Во длабочината на очите
Кашла подбивно староста.

Криминална ноќ

(Nata kriminele)

Вечерва слезе една изморена старица
И ги искица радоста, тагата, дневните јачкања
Длабоко, длабоко каде ваби темнината
Како самата ноќ, светот онеме.

Ја чувствував кога доцна бучеше
Во нејзината пазува од гавран,
Кога глуво бучеше како смрт една воздишка.

Некој изгуби една ѕвезда,
Еден другар во немата ноќ!

Го видов кога му ги испи очите
Длабоко кај што ваби темнината –
Кога така лесно му ја испи неговата крв.

Знај!
Вечерва згаснаа уште две искри
Тука долу на дното на ноќта.
Вечерва умре еден човек глуво како ноќта!

Љубов ѓешка како олово

(Dashuri e rëndë si plumbi)

Одамна си имав тешка љубов
Во мојот малечок живот.

Секогаш со надеж талкав по улици
И во меана до полноќ спас сум барал
Само едно име во молитва сум спомнувал.

Моиве игри
И соништата – тој збор!

Тешка љубов сум имал
Во моето изгорено детство.

Колку пати звуците на тој збор сум ги цвакал
Мајката во зеници гледајќи ја!

Час млака песна на моето огниште,
Час згасната надеж – тој збор.

И сега кога се сеќавам
Ми иде да плачам:
-Тешко било кога не си бил дете
Во твојот малечок живот.

Ех, не ти дава срцето да гледаш кикиритки.
Не ти дава срцето да гледаш млади тела
Продавајќи го нивното детство.

-Ки – ки – ри – тки!
Мојот изгорен живот,
Љубов тешка ко олово.

Без мосџови

(Pa ura)

Кога сакав да преминам на другата страна,
Мостови веќе немаше.
На ова страна сум закован во мојата сенка.

Кога можев да си играм,
Сите разгалени поезии – на другата страна!
На ова страна ги собрала црната страна на мојата сенка.

На ова страна, пријателе мој, иде квечерината,
Разбираш ли?
И полека те покрива збунетата сенка.

Квечерината носи кротка поезија,
Кога земјата му дава знак на семирот...

Тогаш се разбира
Дека сè е в ред...
И животот закован во овие збунети брегови

Песна на новиоѝ вампир

(Kënga e lugatit të ri)

„Пилиња на орелот сме“, рекоа горделивите болви.
Многумина веруваа!
Ужасен се затворив во мојата кула...

Никој не ја гледаше јамата од ова страна на мазгалките.
Лудост: умираше еден покоен!
Надвор звуците ги сликаа сребрените ридови
А рацете сè на големо се смееја:
„Ова е нашата песна“.

О моја себична крв!
Такво ли е бегањето од смртта?!
Сега и јас ги пуштив прстите
И ќе ми носат еден звук
Кој ќе служи и за гмечење.

Ова е песната на новиот вампир.
„Ова е нашата песна!“
Ќе се смеат и рацете на сребрените ридови.

Сакам

(Unë dua)

Ја сакам капката која го продупчува и каменот
Снегот го сакам што ја штити земјата од студови,

Сонцето го сакам кое ја гори кожата,
И молњата која од лутина го сече небото.

Сакам... И сам не знам што сакам,
Месечината, можеби, ја сакам

Која гледа сè и ништо не изустува...

Пеџел

(Gjeli)

Петелот, кукавицата и славејот
Се здружија еднаш.
Прашува петелот: Што да сторам?
Во овие денови за чудо,
Многу убав ми е гласот.
На кого ли да заличам?
-Немој на кукавицата, те колнам,
Немој цел живот во тага да го минеш –
Рече славејот – туку пеј,
Речи му ја на песната како мене!
Твојата тетка ти слушај ја –
Скокна кукавицата – ова не е добро.
По патот на славејот никогаш не оди!
Немој да личиш на овој будала
Кој што непрестајно залудно пее
Дури и кога во кафез затворен е!

И се скараа меѓу себе
славејот вака, кукавицата така
додека зборовите ги изморија.

Петелот седеше и се мислеше,
Многу се замисли и песна одбра,
Но славеј не сакаше да биде:
Тој пее само на време,
Штом ден ќе раздени,
Бидејќи не може да тажи,
Во друго време глас не пушта.

Пролејџа – мојој прозору

(Pranvera – dritarja ime)

Маалото било живо,
Мој збунет прозору,
Повторно се слуша радоста на стариот сосед.

Да ја закрпиме побрзо кулата на љубовта
И со трошките на душата да ја зачуваме последна гугутката,
Бидејќи животот повторно го отворил срцето за нас!

Да ги тресеме нашите оптоварени сенки,
Мој прозору,
Бидејќи широкоградното маало
Повторно ја пее изгубената песна!

Каде си ми го скрил толку длабоко погледот,
Пожолтен прозору,
Постар за три годишни времиња,
За три годишни времиња по диво!

Да ли ни требаат повеќе спомени
За да ја пееме најдената песна
Со трошки на душата?

Пролет, мој налутен прозору!

Чисѝ

(I pastër)

Одамна останав
Без моите тројца другари:
Едниот изгорен во грамада дрва,
Другиот изгубен во вечноста
(и грабнувачите на фотелјата
Сега зборуваат во негово име),
За третиот е одлучено
Да се закаже ново рочиште.

Сега веќе не ме засега:
Да ли се врти овој стар свет?
Има ли или нема бирократија?
Дали е добро да бидеш Албанец
Или малку подобро – да бидеш некој друг?

Истиот суд ги осудуваше
Со истиот обвинител.

Сега сум човек без Ленин,
Без Галилеј и без Болетин,
Изгледа дека сум начелен.

Овој суд се претворил
Во кадровска комисија,
Нема сомнение дека станав
Политички подобен кадар

Дијалекџика

(Dialektikë)

Што ѝ е на работничката класа што така ита?
Што му е на граѓанинот што се стуткал под приватна стреа?

Сонцето се преселило на другата страна на светот
А небото го преплавиле дупки на стари амбиции!

Работничката класа преминува во третата смена,
Иташе по нејзината возбудлива химна
И фрлаше угоре дезинфектиран чад.

Утредента иде сонцето
И на небото му дава сјај.

Граѓанинот се освежува под приватна сенка.
Работничката класа преминува во првата смена...

До четиринаесет часот...

Потоа надгледува...

Само вечерва, дра̄а

(Vetëm sonte e dashur)

Ноќва си наздравуваме со ѕвездите
И мракот ќе го мериме замижани
Нозете наши се забораџа
Низ луди скитања.

Ноќва низ нашите ливади, драга...

А утре одново под чеканот на денот
Слепоочниците ќе нè стегаат.

Но, в зима што ќе правиме –
И мувите и дождовите кога ќе нè остават?

Ах, в зима, драга, в зима што ќе правиме?

Јавачиџе на вејерој

(Kalorësit e erës)

1.

Неми се лизгаа времињата...

Човекот со воздишка го хранеше отпорот ...

А во срце го гмечеше јароста на животот –

Човекот во забораената колиба.

-Тато, подари ми ја љубовта што ја криеш во градите

И брчките на челото!

Подари ми го скршеното срце.

2.

Војската на смртта засади згаснување.

Човекот по навредените огништа

Ги собра трупците на одмаздата.

И земјата ги отвори очите сјајни –

Земјата само на пченка,

Само на смрт...

Човекот ги зграпчи уздите кон изгрејсонце..

3.

Под мостот на виножитата –

Другарите со неизгласана жед.

Под мостот на виножитата –

Зелен април.

-Тато, држи се!

Утрата полни со бои се смеат!

Мојше јубилеи

(Jubiletë e mia)

Кога се родив
Не го погодив времето
Беше годината 1930
И се најдов среде големата светска криза
Дури и плачот на новороденчето немаше смисла

Кога ми ја закрпија десетгодишнината
Хитлер побеснел
И почна Втората Светска војна
Мајка ми остана саѓосана
А јас - жив

По повод моето петнасетгодишнина
Пролетаријатот одлучи на исток
Кадешто бев јас
Да прави социјализам
Го научивме рускиот на брзина
И почнавме да го градиме новиот свет

На матурската вечер
Не знам кој ми поклони лента на левиот ракав
Во знак за зрелост
Сталин крена прст
И им даде право на социјалистичките земји

Да војуваат помеѓу себе
По повод сребрениот јубилеј
На свечен начин во употреба
Се пушти стариот Турски мост
И албанското премина и во Азија

Во мојот среден век
Светот ме заборавил
И не се случи ништо меѓу нас
Се оженив и ја започнав серијата деца
Социјализмот имаше потреба од свежа крв

Кога наполнив триесет и пет
Не знам што им се случи на деформираните
Па се вознемирија
И паднаа од власта

Во мојата четириесетта
Се отворија сите граници
За секој да оди во својата Мека
Затворените музеи нѝ ги чуваат чалмите

Кога станав средовечен
Изгледа претерував
Бидејќи
Како да се потресе моето родно место

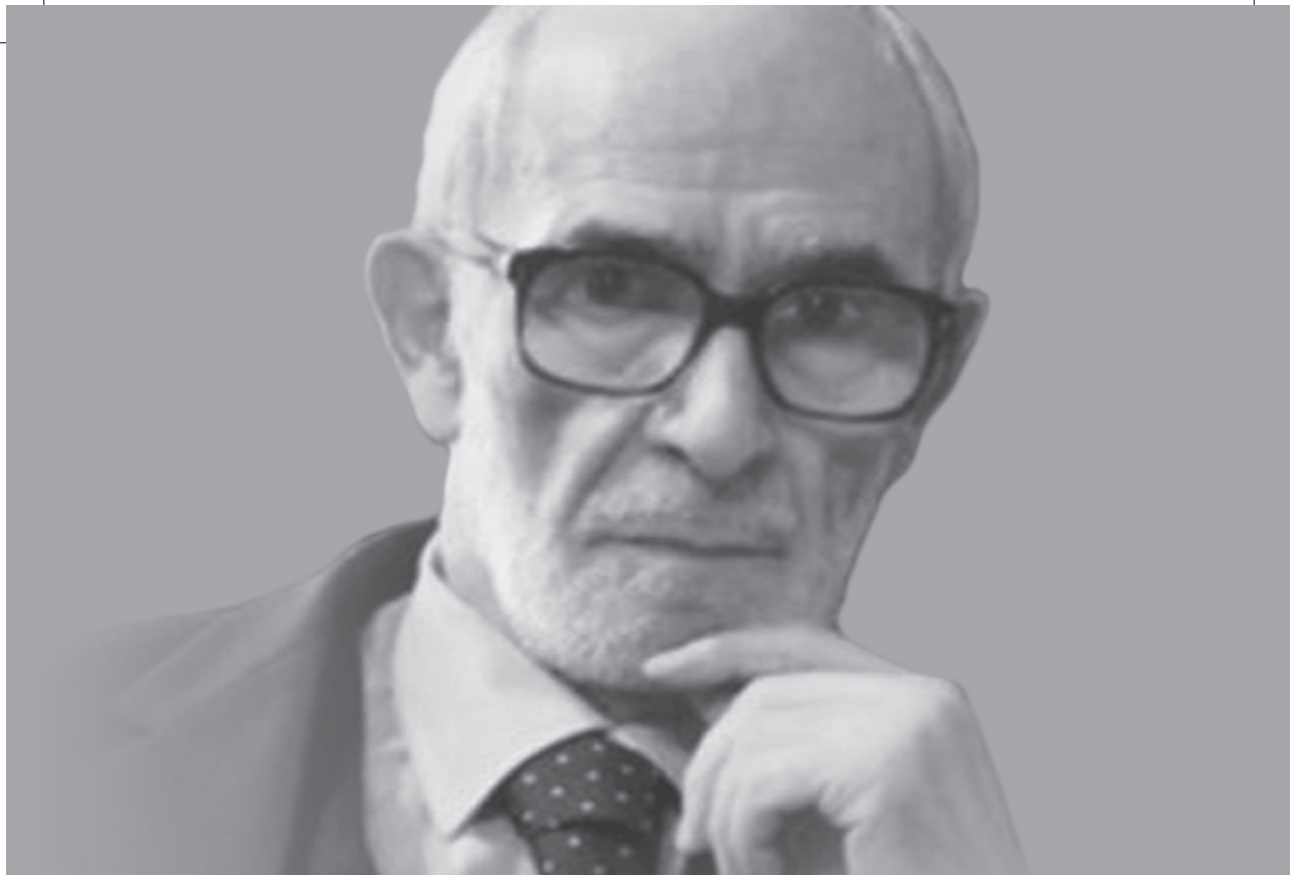
Сега почна втората светска криза
И работите не стојат добро
Но на мојот шеесетти роденден
Нема да се случи ништо:
Јас ќе ве напуштам
А можеби ќе се формира и Палестина.

Јас по втор пат ќе менувам душа
И вие ќе ме испратите како безгрешен комунист
Како тринаесетто светско чудо
Со балканско потекло

Долг беше мојот живот
Неповторлив
Помеѓу византиската црковна миризма
И поларните светулки на комунизмот

На жалост, не го сретнав Маркс
Бидејќи ќе го убев
Ќе го убев дека светот нема потреба од преодна фаза
Човештвото има потреба директно за комунизам
За комунизам, жити Бога,
Бидејќи умираме.

*Рецеи
Ќосја*

Рецепт Ќосја

Реџеп КОСЈА (Rexhep Qosja) (1936-). Писател, историчар на книжевноста, професор, академик. Роден е во Вутај (Црна Гора). Основно и средно образование завршува во родното место и во Гусиње. Во Приштина завршува учителска школа и албанологија на Филозофскиот факултет. Беше научен советник на Албанолошкиот институт во Приштина и ординарен професор на Филозофскиот факултет. Во 1971 година ја бранеше докторската дисертација за големиот поет од албанската преродба Асдрени. Беше директор на Албанолошкиот институт (1972-1981), потоа во неколку мандати беше претседател на отсеко Албански јазик и книжевност на ФФ, како и главен уредник на книжевното списание Јета е ре (Нов живот). Се занимава со историја на книжевноста, книжевни научни студии, проза, драма, публицистика и др. Неговите погледи за албанската книжевност се застапени во книгите *Книжевни епизоди, Дијалози со писателите, Книжевни критики, Континуитетите, Проречен Пантеон, Писатели и периоди, Анаџомија на културата, Од историологија до периодизација, Три начини на албанско пишување*, како и во бројните други книги. Неговото научно дело се состои и од студиски монографии, како што се *Асдрени – живој и дело, Големата џорака*, (за Наим Фрашери), и др. Исто така, делото синтеза во три тома *Историјата на албанската книжевност – Романтизам I, II, III*, се смета како најпотполна студија за периодот на Романтизмот во албанската книжевност. Поле на интерес за Косја преставува и Националната Преродба, вреднувањето на најважните автори на албанската книжевност, пробле-

мите на периодизацијата на книжевноста, книжевната историографија, проблеми на албанологијата, проблеми на културата и др.

Во романот *Смртта ми доаѓа од шаквише очи* (1974), авторот ја третира судбината на народот и на албанскиот интелектуалец на Косово во одредени општествени и политички околности во поранешната Југославија. После подолга пауза и се враќа на прозата и ги издава делата *Една љубов и седум вини* (2001), *Ноќта е нашиот ден* (2007), *Ничии синови* (2010) и др.

Во полето на драматургијата ја објавил книгата *Голи митови*, додека придонесот во публицистиката се однесува на книгите *Забранетиот народ*, *Ситрашеџијата на обедувањето*, *Албанското прашање – историјата и политиката* и др., каде се третираат прашања на народот на Косово, но и за Албанците воопшто. Исто така, Ќосја има напишано и повеќе дела со историски, документарен и полемички карактер. Последните години почна да ги објавува своите дневници под наслов *Сведок на историско време*, почнувајќи од 1966 година и наваму. Досега има објавено шест тома од оваа серија. Во 2010 год., во издание на Албаноолошкиот институт, објавен е неговиот комплет во 29 тома.

Познат како историчар на книжевноста, со посебно внимавање за писателите од романтичарската албанска традиција, но и како добар набљудувач на современото творештво, Реџеп Ќосја се афирмира во шеесеттите години како истражувач на албанската, објавувајќи шест студиски книги каде се третираат делата на автори од традицијата и современоста. Подоцна се покажа и во уметничкото поле, со романот *Смртта ми доаѓа од шаквише очи* (1974).

Поврзувајќи се со насловот на романот, кој испаѓа да биде толкувачка метонимија, артикулиран како внатрешно емоционално избивање на главниот лик, Џезаир на Ѓика поради стравот од шпионот Дањол на Шерка, кој

се портретизира како цензор, покажувач и присилувач на слободниот уметнички збор, може да констатираме дека станува збор со една врста на ангажирана имплицитна книжевност, која како интенционално авторско извориште го има политичкото попуштање после Ранковиќ во поранешната Југославија, чиј дел беше и Косово, која доби право на употреба на националното знаме, устав, институционално унапредување, додека на културен план, можност за отворање кон западноевропските книжевни и уметнички трендови и текови. Меѓутоа, Реџеп Ќосја, како приврзаник на концептот дека книжевноста треба да има и прагматична функција, да речеме, по филозофското учење на Сартр, свесен за потребата за поголема слобода на изразувањето, ги поврзува неговите раскази во овој роман, изградувајќи го на овој начин типот на книжевноста со соц-реалистички дискурс, но неконформистичка. Може да кажеме дека овој роман го открива бунтуваниот автор внатре методот. Бидејќи книжевноста која претендира да биде функционална, и која тесно е поврзувана со авторот, не може а да не ја покаже својата неконформираност.

Затоа Реџеп Ќосја, го гради, неговиот лик Џезаир на Ѓика, низ раскази, кои на крајот ќе станат роман, интелектуалецот што повикува за индивидуалност во творештвото и слобода во творештвото, но без да ја дотера до крајот на тоталната одбојност на владејачката доктрина.

Впрочем, тринаесетте раскази на *Смртта ми доаѓа од ша-квитше очи*, структурално ја градат каузалната фабула на раскажувањето, ставајќи судбината на овој лик во разни фигурирани облици. Ова преставува интенционални предизвици на авторот со самиот себе и со околината, било социјална или идеолошка.

Првите раскази, или почетокот на романот, што јасно се поврзуваат со авторот, со родното место, значи со неговата биографија, обвинени се раскажувачки облици со митолошки премиси (Легенда), за да чекори кон формирање

на личноста на болката на ликот (Траше), продолжувајќи со обезбедување на ситуации што го поврзуваат авторот со уметноста во еден одреден имагинарен творечки контекст, каде се предизвикува демагогијата, плиткоста, и каде на интенционален начин се бара творечката осаменост со личноста творец (Трилогија).

Затоа, Џезаир на Ѓика поминува низ разни парадоксални ситуации: во пишување, во семејство, во книжевните и културните сфаќања, во сфаќањата да се стави себеси спроти еден цел систем, кој што животот и книжевноста ја гледаат како апарат на насилството, а не на слободата.

Нусреџи Красниќи

(Од „Смршша ми доаѓа од шаквише очи“)

(Nga "Vdekja më vjen prej syve të tillë")

Леџенда

(Legjenda)

*Од искуштво ви зборам: кој ошасностиа ќе ја ослободи
и несреќа ќе ѝосее, неѓо земја ќе ѓо жнее.
Од мноѓуше кажсувања, кои ѓи слушнал
во дейсшвоишо, во секавањетио најмноѓу му се врежало
едно како леџенда, кое ѓовори за еден
нашшан, кој ушше одамна, можеби ушше коѓа
ѓи сшавиле ѝрвише камења во шемелише, се
беше случил во нашиош ѓрад, во Вајазан.
Секоѓаш коѓа му ја кажсуваше, шшашко му
(ѝокојниош) му велеше: Џезаир, сеѓа ошвори ѓи ушше!
И шшож слушаше со уво и со ум.*

Во тоа време, дамнешно, низ Вајазан минуваше мала река, речиси речна бразда, која вајазанците ја викаа Река на Дроздовите, веројатно затоа што во евлата која се беше раширила на брегот, имаше многу дроздови, за кои тие сметаа дека се свети. Обично во августовската жештина, некаде во првата половина, Реката на Дроздовите пресушуваше. Ама тогаш селаните, кои живееја близу градот, веќе беа завршиле со наводнувањето на приносот и не се плашеа дека можеби ќе останеа без зимското жито, без зарзавати, без храна за нивниот добиток, ниту пак дека ќе се иселеа нивните свети дроздови кои ги чуваа како зениците во своите очи. Секогаш кога немаше да ги видат светите дроздови сокриени во евлата, вајазанците го свртуваа погледот кон Планината на Пашата, која се наоѓаше на онаа страна каде што изгрева сонцето и која е

позната по камењарите и најубавите и најнеистражувани пештери на оваа страна.

Од многуте пештери на Планината на Пашата, најчесто се спомнуваше таканаречената Пештера на Арапинот. Се зборува дека жителите на Вајазан дамна, во оние минати времиња, од оваа пештера виделе многу белџа. Отсекогаш се зборувало дека во оваа пештера има скапоцена ризница, со која, доколку некако се извадеше од таму, сите тие ќе се збогатеа, па дури и дека ќе им го олеснеа животот на сите оние селани кои живеат во околните села. Приквечер, кога се собираа дроздовите, сонцето му се приближуваше на западот и кога неговите зраци паѓаа вертикално на Пештерата на Арапинот, од неа блескаше некаква светлост со различни бои, како што се различни и боите на виножитото. И, тогаш, вајазанците излегуваа од своите домови: писарите ги напуштаа канцелариите, болните старци стануваа од болничките постели, жените ги оставаа разбоите и вретената, момите и момчињата престануваа со грлењето, децата забораваа на играчките и погледите ги вперуваа во пештерата, небаре таму се наоѓаше сјајот и среќата на нивниот иден живот. Мажите мислеа дека ако ја извадеа ризницата од пештерата, ќе си купеа коњи за јавање и секој месец ќе се тркаа; старите мислеа дека ќе можат да си купат скапи лекови, да се излечат од нивните тешки болести и животот да си го продолжат за уште неколку години; момите и невестите мислеа дека ќе можат да си купат скап накит и со него да си ги украсат нивните вратови и раце, онака како што никогаш не си ги украсиле момите и невестите од другите градови; децата мислеа дека и ним ќе им следува нешто од таа ризница и дека нивните родители ќе им купеа скапи играчки по кои ќе се оцареа невините очи на децата од сите други градови.

И, дамна, во сувите лета, кога Реката на Дроздовите се мислеше дека пресушила, а граѓаните и селаните ги исполнуваа стрв да не останат без леб, најздравите, највештите и најхрабри момчиња на Вајазан бараа дозвола од своите

дедовци и татковци да се упатат кон Пештерата на Арапинот. Се зборуваше дека младите вајазанци пробале да се искачат до карпата и дека пробале со дозвола од дедовците и татковците, кои, секогаш кога тргнуваа, им посакуваа среќа и се молеа за нив. И, колку само пати пробале, или се вратиле разочарани, зашто не можеле да се доближат, или се вратиле повредени, зашто паднале на половина од угорнината, или се вратиле мртви зашто паднале ничкум пред нејзиниот влез. Така се случило неколку лета. И, сите оние кои изгубиле глава во настојувањата да се искачат до Пештерата на Арапинот, ги погребале еден до друг, во иста ледина, јужно од градот, далеку од евлата на Реката на Дроздовите. Тие гробови и ден - денес ги викаат Гробови на Ризницата. После некое време старците им рекле на вајазанците дека Пештерата на Арапинот е проколната и дека не би требало ни поглед да свртат кон неа, зашто засекогаш ќе ги пратеше несреќа. Туку, тие секогаш ја гледаа со завист - поради ризницата која се криеше во нејзината темнина; и, секогаш ја гледаа со омраза - поради жртвите што им ги беше предизвикала. Арно ама, сите вајазанци не мислеа исто: зашто меѓу нив имаше некои што не скаа да веруваат дека ризницата не може да се изнесе од Пештерата на Арапинот. Кога ќе се умореа од муабетот и кога главата ќе им се наполнеше со мислите околу ризницата, тогаш тие поставуваа, веќе толку пати повторувани, прашања: *кој имал сметка да сокрие некаква ризница таму? И кој можел да ја искачи толку високо ризницата?* Доколку немаше да се сложат помеѓу себе - што се случуваше најчесто - обично ги повикуваа тројцата најстари и најпаветни, кои ги помируваа скараните, и го замолкнуваа оружјето, за да им го разјаснат хаосот. Тие, секогаш, на прашањта на вајазанците одговараа исто:

-Некогаш, одамна, во времето на мојот дедо, кога се бореа против аждаите, брзокрилните змејови ја сокриле ризницата на градските невести во Пештерата на Арапинот - велеше првиот старец.

- Некогаш, одамна, во времето на мојот дедо, кога имаше многу богати господа, еден црн Арапин го украде богатството на сопругата на господинот и го сокрил во таа пештера - велеше другиот старец.
 - Некогаш, одамна, во времето на мојот дедо, окупаторската војска, додека се повлекуваше, со своите чудни алатки, ја ставила ризницата во пештерата, убедена дека никој жив не ќе може да ја најде таму - велеше третиот старец. Не верувајќи им на зборовите на старците, кои и самите често ги упатуваа своите погледи кон Пештерата на Арапинот, вајазанците повторно прашуваа: *зошто ниеден од нивниите здрави, способни и храбри синови не можат да се искачи до пештерата, онака како што се искачил црниот Арапин, или окупаторскиот војник? Туку, секој што пробал или си го скриел врагот и осудан засекогаш осакан, или осудан наместо мртв.*
 - Самовила ја чува Пештерата на Арапинот; ризницата ѝ треба за нејзините ќерки и внуци и таа го спречува секого што се обидува да се искачи таму - велеше првиот старец.
 - Пештерата на Арапинот ја чува еден белобрад старец; ризницата му треба за неговите синови и внуци и тој ќе го излуди секого што ќе се обиде да се искачи таму -велеше вториот старец.
 - Пештерата на Арапинот ја чува голема ламја; ризницата ѝ ја освежува изгорената кожа и таа го труе секого што ќе се обиде да се искачи таму - велеше третиот старец.
- После овие зборови, вајазанците уште помалку им веруваа на зборовите на старците. И, една година, се кренал Салајдин на Селман, најбогатиот, највештиот и најхрабриот вајазанец, кој имаше многу куќи, многу авлии, многу слуги и слугинки, многу коњи и многу кобили, и кој пред сите беше рекол дека старците лажат, дека беа кукавици, дека со една нога беа в гроб и не сакаа да се замараат за потребите на потомците. Салајдин зборувал долго, зборувал жестоко, зборувал умно, зборувал со јазикот на Коранот, зборувал со зборовите на Господ, и на крај додал:

-Голема суша е, каква што не се памети, земјата пука од жештината, нивите и ливадите горат, сè живо цркнува од жед, црни саѓи ќе станеме, прекривка на земјата ќе станеме. Јас имам облека и за девет години имам вода. Вие ќе згаснете. Да ја освоиме пештерата, зашто Реката на Дроздовите се исуши во јули и дроздовите се отселија. Проклетството од ризницата е тргнато.

Кога Салајдин, кој имаше сѐчии беа девет села, веруваше во ова, другите вајазанци немаа причина да не веруваат и, уште повеќе, немаа причина да не веруваат за жештината на тоа лето.

Утредента, рано, почнале со освојувањето на Пештерата на Арапинот, и почнале со убеденоста на Салајдин дека Пештерата на Арапинот можеше да ја освои еден, а не многумина. Во почеток секој од нив се плашел да не беше баш тој првиот на кого ќе му речеа да се искачи до пештерата. Салајдин ги ослободил од овој страв кога им рекол дека ќе фрлаат ждрепка и дека ждрепката ќе ја фрла еден старец. Прв ќе се искачи оној што ќе ја извлече најкусата ждрепка. Еден изморен старец, фрлил ждрепка со некакви чивии. Еден кривоглед носач, дебел, ама снажен и вешт бил првиот на кого му паднала ждрепката. Носачот со нескриена гордост, зголемена од погледите кои го следеа од долу, навалил на пештерата од подножјето.

Ползејќи со нозе и раце по дупките во карпата, тој на пештерата ѝ се доближил на три човечки чекори и, кога се доближил на три човечки чекори, неочекувано се откачил, како гнил самар, и паднал долу помеѓу вајазанците.

Го оплакувале еден ден и една ноќи и потоа го погребале во Гробовите на Ризницата.

Изморениот старец по втор пат фрлил ждрепка. Втората ждрепка му паднала на еден висок, убав дрводелец. Тој решил пештерата да ја нападне од левата страна. Се одлучил да ја нападне од таа страна зашто натаму имало тесна козја патека низ која велеа старците, кога влегуваат во пештерата, минуваат змаевите, ламјите, самовилите и дивите

кози. Како веверичка, тргнал право кон пештерата и кога се доближил на три човечки чекори, ненадејно, се откачил, како гнил ковчег, и паднал мртов покрај вајазанците. Го оплакувале два дена и две ноќи и потоа го погребале во Гробовите на Ризницата.

Изморениот старец по трет пат фрлил ждрепка. Третата ждрепка му паднала на жителот кој ковал пари и кого го викале калајџија. Тој решил пештерата да ја нападне од десната страна, зашто на десната страна имало неколку грмушки, по кои мислел да се држи. Кога се доближил на три човечки чекори до пештерата, калајџијата се лизнал, и како вреќа со пари паднал долу, мртов, крај сопругите на вајазанците.

И него го оплакувале еден ден и една ноќ и потоа го погребале во Гробовите на Ризницата.

Изморениот старец по четврт пат фрлил ждрепка. Четвртата ждрепка му паднала на селско момчиште, остроумно и цврсто. Сите мислеле дека тој ќе го направеше она што не можеа да го направата неговите претходници. Тој одлучил пештерата да ја нападне од горната страна, зашто од другите три страни било безуспешно. Кога се доближил на три човечки чекори, и тој се лизнал и, како птица без крилја, паднал среде толпата, точно пред нозете на својот татко.

Го полакувале три дена и три ноќи и потоа го погребале во Гробовите на Ризницата.

Потоа се собрале сите вајазанци, сите селани од околните села. На овој состанок ги викнале и нивните сопруги и почнале детално да ја разгледуваат работата и да бараат начин како да ја освојат пештерата и како би можеле да го извадат богатството од таму. Кога еден од трите старци рекол дека ќе треба да се откажат од таа проклета ризница и да не ги губат залудно луѓето, Салајдин на Селман скокнал како црево на жар и потсетил: *или оваа година ќе ја освоиме иештерата или сийе ќе ве иреиворам во мои слуги и жении на сийе ќе ви ги направам слугинки.*

Луѓето се согласиле безволно. Откако повторно ја разгледале работата, се договориле дека Пештерата на Арапинот не можела да се освои ни од лево, ни од десно, ни од долната, ни од горната страна, како досега, зашто освојувачите ќе добиеја вртоглавица и ќе паднеа долу. Се сложиле, повотрно нерешително, дека Пештерта на Арапинот не можеше да се освои само од еден човек, туку заеднички од неколкумина. Ама, како да се освои од подножјето? Ќе се искачеа неколкумина качувајќи му се еден на друг на раменици додека да се приближеа до пештерата? Добро, ама кога ќе слегуваа оние највисоко би можеле да си го скршат вратот; ќе се осакатеа или ќе останеа на место мртви. Ќе се искачат со помош на скали? Добро, ама каде ќе најдеа толку високи скали! И да ги засукаа ракавите и да направеа толку долги скли, не беше сигурно дека скалите ќе можеа да стојат исправено без да паднат назад со сите оние кои би се искачиле по нив. После некое време се откажале и од мислата Пештерата на Арапинот со помош на скалите да ја освојат од долнта страна и се сложиле дека најлесно ќе ја освојеа од долната и горната страна со јаже, доколку го имаа. Арно ама, каде да најдеа толку долго и толку дебело и толку јако јаже? Некои однив мислеа дека толку долго, и дебело, и јако јаже не можеше да се најде никаде во светот. Тогаш, една невеста, најубавата од сите невести, кои тој ден го беа тргнале фереџето и беа излегле под Планината на Пашата само за да си ги видат мажите како ќе ја освојеа Пештерата на Арапинот, како самовила скокнала на нозе и рекла:

-Со седумте најубави, најбрзи и најумни невести за седум дена ќе можам да направам на разбој еден машки појас кој ќе биде толку широк, кој ќе биде толку јак, кој ќе биде толку долг, што ќе стигне не само до пештерата и долу, туку уште три пати подалеку.

И, после седум дена, самовилата со седумте невести го направила појасот, долг, широк, јак, црвен. Кога го виделе, сите мажи поверувале дека сега пешетерата е освоена. Повеќемина од нив пројавиле желба сами да се врзат со

тој појас, сами да се спуштат во Пештерата на Арапиноот, сами да го изнесат нејзиното богатство на светлина и, потоа, нивното име да се спомнува секоја година и од колено на колено. Салајдин, најбогатиот, најздравиот, најумниот и најсилниот во Вајазан, им излегол на мегдан на мажите и им рекол:

-Сам ја почнав оваа работа и сам ќе ја довршам.

Вајазанците, богати и сиромашни, немоќни и силни, молчеле и Салајдин нивниот молк го сфатил како одобрување тој да се искачи во Пештерата на Арапиноот.

Потоа, седумте најсилни мажи отишле по околниот пат и стигнале на карпата над пештерата, седнале еден позади друг, нозете ги забилена на предниот дел на карпата, со своите силни раце го фатиле силно појасот и, полека, го пуштиле долу до толпата. Салајдин, најбогатиот, најздравиот, насилниот, најумниот од сите, го врзал појасот околу половината и тие почнале да го креваат нагоре. Колку повеќе што се искачувал Салајдин, толку повеќе им набрекнувале мускулите на десетмината, толку повеќе очите им испуштале искри, толку погусте им станувале млазевите пот.

И, после четврт час Салајдин стапнал на влезот на Пештерата на Арпиноот, а толпата се раздвижила од радост.

После оваа толку посакувана, толку очекувана радост, завладеала тишина: толпата на вајазанците ги слушала почетните чекори на Салајдин низ Пештерата на Арапиноот и ги гледала лилјаците кога излетувле надвор. Нетрпеливо чекале кога ќе излезе Салајдин од Пештерата, со богатството в раце, кое ќе засвети како ѕвездите на небото, кое ќе ги стоплеше као сончевите зраци. Исчекувајќи така, сите, старци и старици, мажи и невести, момчиња и девојки, мајки и деца, здрави и болни, се молеле за Салајдин, неговиот успех и мудрост.

Така, молкум, чекале уште четврт час; така, слепо, чекале два четврт часа; така, стегнати, чекале три четврт ча; ама Салајдин ни се појавил ни глас му слушнале. Потоа почнале

да се вознемируват: да не се изгубил по пештерските лавиринти; самовилата да не го маѓепсала; ламјата да не го отрула, белобрадиот старец да не го излудил!

Така, во недоумица, чекале уште други три четврт часа. Потоа, оној стариот, најстариот од сите, на седумте мажи кои го држеле појасот им рекол да го повлечат полека појасот и тие го послушале старецот и почнале да го влечат појсот, некогаш полека, некогаш бргу. Одеднаш од пештерскиот влез се појавил ковчег од ореово дрво, толку голем што еден човек, па дури ни Салајдин со своите големи јаки раце не би можел да го опфати со свои раце, Толпата извикала: Ризницата! Ризницата! Ризницата! Внимателно и со млазеви пот, седуммината вајазанци го спуштиле ковчегот надолу, а оние пак одоздола се збиле меѓу себе за да го дочекаат ковчегот в раце доколку се откинеше јажето. Кога ковчегот ја допрел ледината, биле на мака да ли веднаш да го отворат или, да го чекаат Салајдин, кој не се појавуваше на пештерскиот влез. Го чекале уште други три четврт часа, ама тој никако да се појави и никако да пушти глас. Потоа помислиле да не е и тој со богатството во ковчегот и, најстариот од старците, со дозвола на толпата, го отворил ковчегот, кој не бил ни закован, ни заклучан.

Запрепастени, виделе како по нејзините страни ползела црн змија со бели белези околу очите, која во пештерата го бакнала Салајдин. Со наведнати глави се вратиле во Вајазан и седум дена и седум ноќи го оплакувале Салајдин на Селман.

После седум дена и седум ноќи ги отргнале мислите од Салајдин на Селман, ама не ги отргнале од Пештерата на Арапинот! Двете сини, често насолзени очи, кои и понатаму беа впережни кон Пештерата на Арапинот, беа очите на малечкиот Џезаир на Гока. Неговото име ќе стане најчесто име во следните раскажувања што ќе ги читате. Ќе биде протагонистот, раскажувачот и хроничарот на Вајазан.

Траша

(Trashha)

*Што е човекои ѝа ѝолку да го цениш
и ѝолку да го сакаш?*

И ден денес се сеќавам Траша на Дервиш на Мукаил и пред очи ми се појавува таква, жива, дебелушка, парталава, ама и помодрена, мртва, легната врз еден мал гроб, кој сè уште го викаат Гроб на Копилето. Често пати, кога сум осамен, се прашувам: зошто се сеќавам на Траша? Сигурно не само затоа што беше така облечена, зашто во градот Вајазан толку лошо облечени имаше доста, ама ни затоа зашто беше луда, зашто од тоа време бев видел доста луѓи и глупави по улици и домови, по канцеларии и школи, по болници и хотели. Можеби толку често се сеќавам зашто имаше ретко име, многу ретко во овие наши предели, ама и преубаво; можеби се сеќавам зашто Гробот на Копилето беше единственото парче земја за кое требаше да се грижи, да го чува и да внимава како на свој имот. Туку, можеби се сеќавам и поради нешто друго, нешто понејасно, поскриено, помистериозно, кое никако не можев да го сфатам. Колку е чуден човекот! Ќе му влезе нешто во умот и, до гроб, не може никако да го оттргне. Траша на Дервиш Мукаил ја паметам од детството, кога возрасните се уште ме викаа малечок, незрел, мрсулко, иако бев толку голем, што често можев себеси да си дадам право да имам мое сопствено мислење за некои прашања, за кои, велеа дека деца како мене не можат да размислуваат како што треба. И, речиси секој ден, гледав во таканречената Ливада на Мула Јусуф, која се наоѓаше северно од нашиот град, позади Големиот Рид, каде се собираа децата од моето маало и од маалота на Мака, кои понекогаш, од утро до вечер ја играа играта на знамето.

Низ овој дел на Вајазан минуваше пат кој водеше во најблиските села кои градот го снабдуваа со огревни дрва, јајца, млечни производи, овоштие и други производи потребни

за живот, иако и многу вајазанци имаа земја и чуваа стока, главно крави, кози, биволици, коњи и магариња. По овој пат минуваа многу луѓе, кои утрата доаѓаа на пазар, или навечер се враќаа од пазар. Овој пат најчесто од сите го минуваше Траша на Дервиш Мукаили, која беше единствениот патник кој понекогаш застануваше кај евлата, на бреговите на Реката на Дроздовите, каде, велеа шегобијците, како Хашим од Пука, пладнуваа женкарите и им ги кинеа ленените гаќи на разузданите жени, кои се искрадуваа од своите домови додека мажите им беа по продавниците, месарниците, берберниците или, недај боже, во рововите! Обично, кога ќе застанеше на крајот на ливадата, Траша легнуваше на земја за да спие и, како што се чинеше според 'ркањето, бргу потонуваше во сон, толку длабок и сладок каков имаат само децата или будалите, кои умот не си го замаараат за никого и за ништо на овој свет. Тогаш кога ќе почнеше да дише пригушено и тешко, што те потсеќаше на воздишка на уличните амали и просјаци, знаевме дека паднала во длабок сон. И токму тогаш, ѝ се доближуваше еден од нашите другари, никаквец, чие име беше Исмет на Бајрам Пруши, и полека ја мочаше од врвот на нозете па до заплетканата коса на главата. Траша речиси не мрдаше, зашто беше навикнала дождот, кој често паѓаше додека спиеше, да не ја вознемирува и, само одвреме навреме се насмевнуваше или се намрштуваше небаре разговараше со некого, кој можеби многу ја развеселуваше или ја лутеше. Гледајќи дека мочката на нашиот другар не ја будеше, се приближуваа и останатите двајца, Грет на Зајм и Попојо на Хабибе, за да ѝ го зголемат дождовниот млаз, ама Траша, ни сега, не ѝ го правеше кефот, како што очекувавме. Разочарани, се собиравме околу неа и почнувавме со неиздржлива врева, следена со песна:

Дожду, мокар дожду однеси ја Траша дома да сѝне

која ја пеевме сè додека нее се разбудеше и не го впереше погледот во небото. Штом ќе станеше на нозе, не погледнуваше еден по еден, час насмевната, час намуртена, потоа тргнуваше, правеше неколку чекори во шумата, за

повторно да застане и да не погледне без никакво чувство, небаре бевме евла или врби, кои на речниот брег држеа посмртна стража. Во почетокот чекавме со голема љубопитност што ќе речеше, ама подоцна навикнавме на нејзиното пелтечење, знаевме дека беше речиси нема и дека можеше, со ретки промени на зборовите во средина, да ја повторува истата реченица, која можеби за неа имаше некакво одредено, или можеби и важно, значење, ама за нас немаше никаква смисла:

-Ајде, ајде, ајде, шито убаво, ишцица на небо, ајде, ајде, ајде!

И продолжуваше понатаму, оставајќи не изненадени зошто секогаш велеше *ишцица на небо* а не *ишцица на небо*, иако нас не имаше многу, или, зошто секогаш велеше *колку убаво*, а не, понекогаш и *колку лошо*, иако ние нејзе ѝ правевме лошо.

Во тоа време, кое го паметам, Траша имаше околу четириесет години. Ама којзнае, можеби имаше повеќе или помалку: на будалите само од нивниот надворешен изглед не може точно да им се одреди возраста, зашто тие често може да изгледаат помлади или повозрасни отколку што се навистина. Нејзиното име (Дебелка) многу добро им одговараше како на надворешните линии, така и на нејзините душевни карактеристики: беше дебела, *како вреќа џолна со брашно*; имаше нозе *како сџолбои на Големојо Теке*, имаше подлактици *џодебели од врајој на биволицата на Маке*, имаше слабини *широки како мулејо на Рамиз на Нура*; имаше цицки големи *како на кравајта на Цани на Касирај*. Деловите на нејзиното тело, иако за нас тогаш беа неизмерно големи, сега ми се чини дека имаа некаква чудна хармонија, кои докажуваа дека во младоста Траша била многу убава. Траша од моето детство имаше дебели и испукнати усни, најголем дел од времето помодрени кои, кога стануваше вруќина, се прекриваа со слој од гаровина која постојано течеше како мала река од жолти лиги и по брадата и вратот ѝ се ширеа кафеави линии. Се разбира, гаровината и лигите, кои Траша ја правеа уште погрда, не беа последица од некаква телесна болест, туку од нечисто-

тијата, во која, кутрата, ги минуваше ноќите. Бев слушнал како велеа, кога сè уште не знаев добро што значеше тој збор, дека на испуканите и закраввени усни на Траша протекуваше некаква, како првото млеко, попарена слуз. Траша не била отсекогаш така валкана, а невоздржливите градски жени пак од нашиот град беа навикнати да ја мразат не зашто беше луда, туку зашто со право мислеа дека нејзиното прво млеко изгорело неколку угледни мажи.

Траша, вистина, се миеше многу ретко, обично кога не беше зафатена со некоја работа која мораше да ја изврши. Ама, кога ќе решеше да го направи тоа во блиската река, тогаш се миеше, како шугавите, многу детално. Со детално чистење таа ги отстрануваше гаровината, лигите, валканиците што и ја беше прекрила кожата и сета оваа прљавштина ја отстрануваше од корен и за неколкуте следни месеци. Се миеше со сапун за алишта кога некој ќе се смилуваше да ѝ го подари, ама, најчесто со дабов пепел, кој кожата ѝ ја тенчеше како лушпата на кромидот. Нејзината бледа коса, покриена со прашина, сламки од сено, слама, волна, кал, сега блескаше како гавранови пердуви. И бојата на лицето ѝ се менуваше: претходно црно како на циганка, сега ѝ стануваше црвено накај бело. Траша, колку толку измиена, излегуваше на светлост, блескаше, ѝ го немаше мирисот на телото, ѝ исчезнуваше гаровината, ѝ спласнуваа дебелиите влажни усни кои, се гледаше, некогаш биле црвени. Од нејзиниот изглед зрачеше некаква невиност која само децата ги краси и таа, одеднаш изгледаше помлада отколку што всушност беше. Маалските жени, кои ѝ се потсмеваа на Траша секогаш кога ќе поминеа крај неа, сега и љубомореа на измиената Траша, или, подобро кажано, на минатото на измиената Траша. Тие тогаш се плашеле од Траша зашто често се миела и зашто, како од зинцир одвртани лудаци, никогаш не можеле да ги зауздат домашните мажи. Туку, неа понекогаш ја смируваа комшиските мажи. И, посебно ја зауздал Метали од Батуша, убаво момче ама голем женкар, кој младоста ја минал по постелите на туѓи жени и,

како што се зборуваше, и главата ја загубил во постелата на вдовицата на Идриз од Маша, која во исто време имала работа и со некој друг, оженет женкар. Метали од Батуша ја фатил Траша кај речниот брег, во џбуновите каде таа безгрижно се миела - еден вруќ вторник и ѝ ја направил онаа работа. Потоа продолжил да ѝ оди ноќе зашто, како што рекол на еден состанок со градските момчиња, од сите жени кои ги имал во својот живот, а тој имал многу, Траша на Дервиш од Мукаил му оставила најдобар впечаток. Таа ти имала бедра бели како снег и цврсти како тврди крушки; таа ти имала полни гради, меки како печено јаболко; таа ти имала усни слатки како скадарски шеќер; таа ти имала стомак втасан како лисјата на диња; таа ти била жешка како фурната на Хајро на Босанецот. И, што е најважно, таа знаела да се врти и превртува, правејќи оф, оф, оф небаре младоста ја минала во некој од оние турски и арапски хареми, каде жените една од друга учеле како да бидат што попривлечни за нивниот ценет султан или шеик. Така, женкарот Метали на другите мажи им ја разбудил еротската љубопитност, убедувајќи ги и со своето, често повторувано тврдење: *најдобра жена е лудата жена зашто таа истовремено ти го дава и телото и душата, наспроти некои жени кои, кога ти го даваат телото не ти ја даваат душата; или, кога ти ја даваат душата, да знаеш дека ја изгубиле убавината на телото!* Туку, вистината беше дека љубопитноста кај некои од нив, кои не беа влегле на време во редот, останала само нереализирана љубопитност зашто Траша бргу опаднала не само со телото, туку и со умот.

Ова опаѓање на Траша не им ја затворило устата на жените. Не само затоа што ги беа слушнале зборовите на Метли од Батуша, туку, уште повеќе, затоа што еднаш ѝ го виделе надуениот стомак, за кој не знаеја да не ѝ го надул можби некој од нивните сопрузи.

Траша се родила несреќна, зашто често, на човекот среќата или несреќата му започнува во самиот миг на раѓањето. Беше ќерка на големо семејство на аги, изморени од сопствената

големина. Имаше три браќа, четири сестри, двајца чичковци, две тетки од мајка, и три од татко. Татко ѝ умрел кога била младо, тринаесетгодишно девојче, ама куќата сè уште се викаше според неговото име, зашто беше еден од најугледните луѓе во Вајазан.

Мајка ѝ пак, Нафија, умрела три години после татко ѝ, оставајќи ги браќата да се грижат за неа, зашто сестрите, кога им дошло време, се беа омажиле. Траша во родителската куќа останала така, како девица. Поради знаците на болеста, кои ѝ се појавиле уште во детството, никој не дошол да ја побара за жена. Со смртта на родителите, болеста на Траша уште повеќе се влошила, ама никому од мажите во куќата не му паднало на ум да ја однесе на лекар, иако и викнале оци да ѝ напишат амајлија, па и да ѝ пеат. Не ја лекувале, можеби зашто верувале дек ниеден лекар не можел да ѝ помогне, можеби зашто во тоа време и немало некој добар лекар, кој знаел за такви болести кај луѓе кои изгледаат здрави како дрен, или, можеби, што се чинеше најточно, затоа што ги жалеа парите кои би ги потрошиле за неа во тие години кога владееше голема криза. Соседите велеа дека тие воопшто не биле заинтересирани а дебелата глупачка, која ги осрмотила со својот подуен стомак, туку дека биле заинтересирани што побргу да ја испратат во оној друг живот. Веројатно поради ова тие на Траша ѝ направиле уште поголема штета.

Членовите на оваа голема куќа која се гушеше под големиот товар на својата големина, биле навикнати своите недостатоци и бесови да ги истресат врз дебелата кожа на Траша. Чичковците, кога ќе се налутеа со нејзините браќа или со некој од неразбраните комшии, својата лутина најчесто ја исфрлаа на грбот на Траша. Најголемиот чичко, Муслим, беше најлошиот. Тој во својата соба држеше краток, дебел колец, со многу јазли; кога се караше со малиот брат на Траша, Нуредин, ѝ се нафрлаше на курвата која го родила копилето и безмилосно ја удираше, небаре беше килимче од пред врата кое можеш да го газиш колку сакаш. Ни големиот брат, Бедредин, не беше подобродушен. По

Муслим, сите членови во куќата, освен жена му, Хасније, најмногу од него се плашеа. Тој имаше многу кудлива жена, која беше нездоволна од својот маж и која ќе беше незадоволна од било кој друг маж, освен од познатиот месар од Ходумското Маало, Аќиф на Цемаљ Абаз. Хаснија секогаш имаше намуртено лице, како оцет кисело, се караше со другите жени од куќата, ги навредуваше деверите, им враќаше збор на чичковците. Бедредин не можеше да се справи со неа, ама успеваше со Траша. Го земаше јажето, со кое го товареше коњот, убаво го мокреше во бунарската вода и навалуваше на таа *будала, која иеџи ден се беше изгубила од куќата и ѝ ја оџијргнуваше дебелата и валкана кожа за ѝо улициџе да не го срамотџи имейо на Дервиш на Мукаил*. Кога мажите не беа дома, а тие често не беа, тогаш Траша ја тепаа жените: братучетките, стрините, снаите. Тие се караа помеѓу себе, или се нервираа поради палавоста на децата, ама сите нивни караници и лутини завршуваа на грбот на Траша.

По *лудата и нема курва* удираа со огревни дрва, со маша, со фурка, со вретено, со клупчиња, со лажица за готвење, со тепсии, особено со тави - кога ќе ја фатеа внатре, или со камења, даски, дворски вили, косири, гребалки, лопати - кога ќе ја фатеа надвор. Поради тоа Траша речиси секогаш имаше понекоја рана или некаква друга лоша свежа лузна на телото: час некаков меур на чело, час некаков оток на нозе, друг пат надуени усни, а понекогаш помодрено око. Кога Траша минуваше по градската ледина, и кога по телото ѝ се гледаа траги од маките, децата ја прашуваа:

-Траша, кој те тепал денес?

-Ајде, ајде, ајде, птицата на небо, ајде, ајде, ајде! - со мака ја изговараше својата неразбирлива реченица и продолжуваше да чекори не погледнувајќи не нас.

-Траша, кој ти ги изгори бедрата? - продолжувавме ние.

-Ајде, ајде, ајде, колку добро, мојот син, ајде, ајде, ајде! -се насемвнуваше таа и го набљудуваше Големиот Рид.

-Кој, мори Траша, кој?

- Ајде, ајде, ајде, птицата на небо, ајде, ајде, ајде! - велеше на крај погласно, а на челото ѝ се зголемуваше бројот на брчките, од напорот со кој го изговараше одговорот и ѝ се здебелуваше гаровината на усните и почнуваа да ѝ течат лиги.

Тепањата не беа единственото зло, ниту пак најголемото зло кое го трпеше Траша. Во топлите летни денови, кога ќе го пуштеа загарот на Нуредин да талка по дворот и да си игра со мачките, Траша спиеше во неговата куќарка, а зиме, кога загарот повторно го враќаа во неговата куќарка, таа спиеше во колибата каде ги чуваа дрвата и кумурот. И беа дале рогозина, на која таа легнуваше, небаре беше душек, парталава прекривка со која се покриваше, небаре беше јорган и вреќа сено, кја ја ставаше под глава, небаре беше јастук.

На нив легнуваше и на нив се будеше кога беше вруќина; на нив легнуваше и на нив се будеше кога беше мраз студено; на нив ги живееше радостите на соновите и на нив ги живееше болките на реалноста!

И храната на Траша беше засебна. Другите членови на куќата јадеа на две софри: чичковците со своите жени и деца одделно, и браќата со жените и своите деца одделно. Траша јадеше сама и немаше трета софра на која ќе требаше да се служи како на другите две. На Траша ѝ се носеше само кога имаше грав или зелка без месо, ама и тогаш, во засебен сад и со засебна лажица. За бајрам и рамазан, за голема ноќ наспроти празниците и за сунет, неа ѝ полнеа еден метален сад, којзнае каде најден, со жолта течност која и сувиот камен би го изгорела, низ која пливаа ретки трошки сирење. Денес, мислам дека токму поради ова Траша секогаш беше жедна, пиеше вода од секаде каде ќе најдеше и застануваше да моча почесто од уморните старци кои минуваа по ливадата на Мула Јусуф.

Иако најмалку се трошеше за нејзината кожа, Траша извршуваше некои работи, задолжителни, кои во таа куќа, не ги

извршуваше никој друг, ни маж ни жена. Всушност, таа и не извршуваше женски работи, зашто, велеа: *не знае кравата да го работи она што го работат жениите.*

Често ја гледавме Траша како носеше жито во воденица и нејзиниот товар беше поголем од оној на Ариф на Носачот, кој беше јак како биковите на Акиф на Месарот. Козјата вреќа ѝ ја полнеа со шеесет - седумдесет килограми пченица, или, почесто, пченка, добро ѝ го затвараа отворот со врзалка, и ѝ ја ставаа вреќата на грб. Вреќата ѝ ја врзуваа на грб со јаже и тоа така што јажето можеше да го одврзе само воденичарот, кога ќе пристигнеше таму, или пак некој друг доколку ѝ се случеше некаде по пат да падне што, иако не често, ѝ се случуваше понекогаш. Така, една јулска сабота ја беа натовариле повеќе од обично, ставајќи ѝ, како што покажала воденичарската вага, осумдесетидва килограми и ја пратиле по најголемата горештина, кога на другите ни под сенка не им беше лесно. Траша стигнала близу ливадата на Мула Јусуф и, кога пробала да го помине преминот, паднала со вреќата врз неа.

Ние, децата, кои, и покрај неиздржливата жештина, не испуштавме прилика а да не излезевме да си играме, трчавме до неа и ѝ ја тргавме вреќата од вратот. Таа, извесно време, остануваше така легната, ни жива ни мртва, ама, по некое време, си доаѓаше при себе и полека - пополека, издолжувајќи го посебно звукот о, шепотеше:

- Хе, хе, хе, мооојот син, птицата на небо, ајде, ајде, ајде!

Најпосле, стануваше, почнуваше да се врти околу вреќата, небаре во неа беа нејзиното проклетство и нејзиниот благослов и, на крај, ни го вперуваше нејзиниот поглед, сега не знам, да ли закрвавен или насолзен! Го сфаќавме нејзиниот молбен поглед, ѝ ја стававме вреќата на грб и, за чудо, таа ја носеше на воденица. Навечер, на враќање со брашно, одново се повторуваше истата работа: Траша паѓаше кај преминот, ама овој пат подолго остануваше легната. Ние ѝ се доближувавме, ја опкружувавме, како ѓаволот жртвата, и ја посматравме. На нејзините прегорени усни, изорани со црвени испуканици, опкружени со красти, во кои се гостеа мувите, лебдеше онаа реченица:

- Ајде, ајде, ајде, с-с-с-синко-ооо м...

Се гледаше дека Траша беше исклучително лута, иако мислење дека тешкиот товар немаше да ја налути, и, на товарувајќи ја повторно, се погриживме да ја смириме.

Кога не го носеше житото во воденица, Траша ја товареа со огревни дрва, со кои се грееше целата куќа и се печеше лебот, ама и со камења, кога требаше да се загради авлијата, нивата и ливадата. Работеше така со недели, со месеци, ама понекогаш, кога и нејзе ѝ се чинеше дека претерале со зулумот, отворено го покажуваше своето нездоволство. И тогаш тргнуваше на пат и ние зневме дека Траша беше подбуцната во главата и дека немаше да се врати неколку дена. Дека Траша беше нерасположена и исплашена знаевме по тоа што тогаш чекореше побргу од обично, зборуваеше побрзо сама со себеси и по патот доаѓаше како стрела, небаре бегаше од некаква опсност која ја следеше отпозади. Можеби некој можеше да знае каде одеше налутената Траша, ама ние не можевме ни да замислиме кое беше нејзиното турбе кај кое ќе застанеше. Кога се враќаше, после неколку дена, ни се чинеше некако смирена, ама премногу уморна, истоштена, зашто по улицата се тетеравеше во цик - цак, мерејќи ги или броејќи ги, со наведната глава, спорите чекори кои ги правеше. Нејзините спласнати образи сега ѝ беа отечени, очите зацрвенети и поднадуени небаре ја каснале пчели или оси. Од парталите на телото, калливи, со лисја на нив, се гледаше дека се тркалала по земја. Ги слушавме возрасните како велеа:

- Се врати од ацилак!

Со враќањето од каба, во неколкуте следни денови, Траша донесуваше размрсена коса во искинетото марамче, покорни, често горчливи погледи, затворени сни, гробен молк, раце прекрстени напред и од овој телесен изглед и душевна состојба не ја оттргнуваа ни зделата со течност, ни вреќите со жито, ни товарот со огнени дрва, или камења, ни тепањата од Муслим, од Бедредин или од Хасније, ни потсмебот од жените, ни свиркањето на децата. Беше затворена морска школка, која можеш да ја отвориш само ако ја скршиш;

беше желка повлечена под својот самар, која можеш да ја извадиш само ако ја раскрвариш; беше ранета волчица, чии рани само со куршум можеш да ѝ ги смириш!

Во текот на сето ова време, кога нејзиното време беше затемнето од црни облаци, кои ветуваа град, Траша можеше да се види како клечи ноќе во кучарката и како без прекин ги движи усните небаре му се молеше на господ или, ги колнеше луѓето. Туку, никој никогаш не ја слушнал да се моли и сите веле дека глупавата не ни знаеше што е господ; туку, никогаш никој не ја слушнал ни да ги благословува луѓето и сите велеа дека таа никого не сакаше, затоа никој не се замараше со неа. Што пелтечеше во лето во куќарката на кучетое, или во колибата за огревни дрва и кумур? *Самиот црн ѓавол би знаел*, велеа. Всушност, под маската на молчењето и пелтечењата, таа криеше многу поголема болка од онаа кога беше побегнала од дома и, ако се случеше со некој посебен гест или збор некој да ѝ ја погодеше жилата на нејзините страдања, тогаш таа збеснуваше *како ѝворот файен во замка, или како кучка испејана од господарката на куќата*. Оган лута тргнуваше по улиците за сета своја лутина да ја испразни врз некој несреќник, на кој ќе налеташе, или на пат или среде ливадата на Мула Јусуф, каде легнуваше и се тркалаше, завивајќи као гладна мечка. Кога Траша тргнуваше кон пазарот, од многу усти се слушаа извици:

- Чувај се, зашто доаѓа луѓа!

И градските бербери, шнајдери, пекари, ковачи, месари, кондурации, кебапции, цревари, калајции и самарции ги затвараа дуќаните и низ своите прозори, со насмевка на усните, ја следеа надојденаата бура. Знаеја дека побеснетата Траша веќе не беше онаа млитава Траша, која одвај се креваше. Нејзиното надуено и рсфрлено месо сега се беше претворило во мускули, кои и Големата Цамија би ја искорнале од место.

Никогаш не ја бев видел Траша толку потресена, па затоа не можев ни да замислам што сè беше во состојба да стори во тој налет на бес, кој ѝ го предизвикале оние кои без

двоумење се забавуваа со нејзините страдања. Не знаев да се чувам зашто не ни помислував дека и јас требаше да се чувам од неа, и покрај тоа што никогаш не ја задевав или, уште повеќе, зашто ми беше жал поради смешните и болни ситуации во кои ја ставаа другите. Јас бев само нем посматрач на маките на оваа луда жена која го забавуваше нашиот град. Ја видов Траша како трчаше, онака како што никогаш ја немав видено, во правецот на полето и стоев на место, убеден дека таа ќе продолжи во оној нејзин вообичаен правец за да исчезне на неколку дена. Ама таа овој пат беше решила да не оди онаму каде што одеше пред да се испразни од бесот врз некого, и тој некој бев јас, Џе-заир на Ѓика, кој му стоев на нишан на нејзиниот бес. Кога ми се доближи, ни едно, ни две, таа ме фати за врат и, со молскавичен напад, ме фрли на земја, небаре бев вреќата испразнета од житото. Сакав да викнам, да писнам што е можно повеќе за да ме слушне некој од мажите, жените или децата, ама толку многу ми го беше стегнала вратот, што гласот немаше од каде да излезе. Ми се стори дека планините ми се доближуваа со молскавична брзина, и дека ќе не прекриеја заедно, дека дуќаните се вртеа наопаку, а избличеното лице на Траша, која ми се беше качила одозгора, ми личеше на голема и црвена софра, на која е поставено крвавото месо од курбанот. Од нејзиното тело почувствував смрдеа која ме потсети на смрдеата во кучешките куќарки. Кога за миг, неочекувано, ги олабави рацете за да види кој се вртеше по улиците, успеав да крикнам:

- *Леле, мајко!*

По овој крик таа потполно ги тргна рацете и врз себе ги видов нејзините опуштени раце, мокри од солзи; поцрвенета како пијаница, наоштредена како тигрица, кога ме беше фатила за врат, одеднаш доби некаква убавина, како на родилка. Брчките од лицето веднаш ѝ исчезнаа, а усните почнаа да ѝ се тресат како трски во вода. Почна да ме милува, да плаче и да ме милува, испуштајќи нејасни звуци, меѓу кои ја препозанав нејзината карактеристична реченица исполнета со уште три *ајде*:

- *Ајге, ајге, ајге, синко мој, ајге, ајге, ајге, иишо на небо,
ајге, ајге, ајге!*

Кога се сеќавам на овој случај, секогаш верувам дека Траша мислела дека зборот мајко кој го испуштив, ѝ беше посветен нејзе. Неколку души само што се доближија да видат штосе случи, да ли бев жив или мртов, Траша ме беше исправила на нозе, ми ја беше истресла прашината, ми ја беше закопчала крагната на искинатата кошула и, откако ме беше фатила за рака, ме влечеше неколку чекори по патот во правец на нејзината каба на Големиот Рид. Од средината на другите луѓе кои се доближуваа слушнав еден женски глас:

- *Несреќница, койшлешоо шолкав ќе ѝ беше сеџа!*

Додека јас размислував каква врска сега имаше копилето со нејзе, Траша ме пушти и го продолжи патот трчајќи тешко, небаре беше бремена, небаре се плашеше од немилосрдниот огин кој нѝ се доближуваше.

Се вратив дома тажен поради она што ми се случи и радосен зашто повторно ќе ја видеам и ќе се обидев да ја заштитам од децата.

Со денови ја чекав Траша, да се врати многу парталава, уморна, смирена и света, да се врти од својот ацилак. Туку, таа не се врати ни третиот ден, ни петиот ден, ни седмиот ден, ни деветиот ден; не се врати ни после единесетиот ден. Почнав да мислам да не си направила некакво гнездо некаде на Големиот Рид, за да биде поблиску до небото и ги наговорив другарите со кои играв да одиме да ја побараме. Чекорејќи низ грмушките еден по друг, неочекувано почувствувавме силен мириз, мириз на смрдеж кој те гуши и те тера на повраќње. Кога му се доближивме на местото на смрдеата забележавме мал рид од земја, кој имаше облик на гроб, беше тоа изгниен леш, околу кој стражареа чавките кои летнаа во небо веднаш штом не забележаа.

Беше тоа лешот на Траша.

Некој ја удрил назад по глава со дршка од секира или мотика, со кускија или чекан: се познаваа знаците. Била клекната, затоа паднала помешечки. Силно заплакав, а моите дру-

гари се воздржуваа да не повратат и ни ден денес не ми е јасно зошто токму мене ми падна толку жал за Траша. Можеби не требаше да ја жалам, ама, ете, бев тажен.

Ја разгласивме смртта или убиството на Траша; некои мажи, беспосличари, излегле и ја ставиле в земја покрај оној мал, озеленет рид, каде го беше погребала гревот од својата крв, каде бегаше секогаш кога луѓето ѝ го зголемуваа зулумот и каде научила да ги изговара оние малку зборови:

- *Ајде, ајде, ајде, ийицо на небо, јде, ајде, ајде, сину мој, ајде, ајде, ајде!*

И, потоа, Траша беше бргу заборавена, небаре никогаш не постоела. Никој од луѓето во Вајазан, кои од гревовите се чуваа како светците, не поставил прашање дали умрела или некој ја убил грешницата и никој, никогаш, од мажите или жените на Вајазан, не поставил прашање што значеше постојано истата реченица на Траша: Ајде, ајде, ајде, птицо на небо, ајде, ајде, ајде, сину мој, ајде, ајде, ајде! До доцна ме измачуваше овој нивен молк, онака како што те измачува сè што ќе ти текне и на што не можеш да му ја најдеш нишката. Е, сега не велама дека сум го нашол решението, ама нивниот молк ми е појасен: луѓето не поставуваат прашња кога на тоа не ги поттикнува болката или љубовта, кои им припаѓаат само ним!

А јас зошто не ја заборавам Траша на Дервиш Мукаил?

Можеби Траша сум ја заборапил, ама не можам да ги заборавам тие нејзини солзи врз мене. Тогаш бев дете, ама сè до оваа возраст, кога ме викаат зрел и возрасен, јас не сум видел толку чисти, толку топли, толкуневини солзи.

Луѓето не знаат да плачат.

Да ли поради оваа причина се сеќавам на невината грешница? Не знам! Не знам! Не знам!

*Анџон
Пашку*

АНТОН Пашку

Антон ПАШКУ. (Anton Pashku) Според една своја белешка, Антон Пашку е роден на 8 јануари 1937, во с. Гражданик (Призрен). Мајката Гета беше од Зум, додека таткото Тон (пекар) од Карашенѓерѓ. Средното училиште го завршил во Призрен и Приштина. Целиот работен век го минува во Рилиндја: како новинар, уредник на културната рубрика, додека последните дваесет години работеше како уредник во Издавачката едиција на Рилиндја. Првите книжевни написи ги објавил во 1955 год. Пишувал раскази, романи и драми. Умре во Приштина на 31 октомври 1995 год.

Антон Пашку е писател-првенец на книжевниот модернитет на Косово и во албанската книжевност воопшто. Автор на албанските теми и на универзалните форми, тој се издигна во писател – култ на неколку генерации. Темелен стилист на книжевната современост, што работата со формата ја издига во култ, којшто делото го има обмислено да биде препознатливо со постоењето на модерната национална култура, како ќерка на албанското наследство, Пашку стана верен наследник на книжевното творештво на Ернест Колиќи, на Мартин Цамај.

Делото на Пашку е наративно: раскази, романи, драми. Но, и кај романот, тој го зачува расказот како матичен жанр на прозата, додека драмите, како дискурс, имаат наративни особини. Книгите со раскази на Пашку се: *Раскази, Еден дел од раѓањето, Кула, Кјасина* (избрани раскази), *Квечерниите молишви* (избрани раскази). Расказот е жанр што доминира во творештвото на Пашку. Неговите раскази и даваат содржина на стилската фигура, нивните ситуации се фигури, нивните ликови стануваат фигури. Расказите на Пашку тематски се национално

егзистенцијални, но секогаш универзални. Така, кулата не е линеарна фигура на традицијата, туку отворена фигура на суштината и на националната егзистенција во виорот на острата универзална егзистенција. Повеќе пати е подвлечено дека расказите на Пашку се делат на три основни тематски круга: првиот е на љубовта, па на бараната осаменост условена од еден тоталитаризам а третиот круг се однесува на насилството врз индивидуата.

Неговите најпознати раскази се: *Под церој сѝоеше момаѝа, Самовилаѝа, Како љо оѝиша неѓовиоѝ сон човекоѝ со шаѝка, Два збора за еден сѝарец и неѓоваѝа книѓа ѝосвеѝена на чадоѝ, Задоволсѝваѝа на Меѓалоѝолисоѝ, Пијаниоѝ брод* и др.

Романот *Ох* е најпознатото дело на Пашку и го антиципира целото негово книжевно дело, затоа станува дело што го преставува него. *Ох* ја обработува темата на изгубеното во универзална варијанта, на колективна и индивидуалната историја. Ќе подвлечеме дека орална варијанта на темата се албанскиот амбиент, и кога се артикулира фигурата, и кога се отвора идејата. Додека, кога се свртува кон историјата, Пашку ги издвојува тешките случувања во Илирија и губењето на слободата. Додека, на рамништето на поетиката, романот *Ох* го потврдува Пашку како голем стилист на албанскиот јазик.

Иако структуриран со наративен дискурс, драмскиот текст на Пашку ги познава основните категории на книжевниот род: дијалогот, монологот, драматичното, дејствието и дидаскалиите. Екстраструктурните категории, од *уѝаѝсѝвени*, стануваат забележливи, за да ја срушат границата меѓу *емѝирискиоѝ ѝексѝ* (предтекстот) и текстот-модел, за да го претворат делото во еден стигмативен систем. Таквиот систем ги поврзува една со друга драматуршките категории и и дава содржина на формата на текстот. Драмата за основа го има конфликтот и како форма – дијалогот. Конфликтот во драмата

на Пашку е внатрешен, поврзан со интроспективна ситуација. Неговиот драматуршки текст го прави јазикот суштествен и го редуцира дејствието. Големата игра се развива на планот на формите, бидејќи Пашку ќе ги изедначува функциите на *предјексџоџи* со *инџрајексџоџи*, фунџијата на секој знак. Овие особини неговите драми ги прават модерни.

Антон Пашку првиот расказ го објавил 1957 год. Са околу триесет години творештво, тој објави релативно мал број на дела, но, според уметничка вредност, неговото дело зазема почесно место во книжевниот албански Пантеон. Сите раскази на Пашку, можат да се соберат во две солидни книги, еден роман и две драми. Со тоа што го реализира во втората половина на дваесеттиот век, во жанрот на прозата и драмата Антон Пашку, претставува она што Ласгуш Порадеци претставува во нашата поезија во првата половина на векот: фин творец, со префинето чувство за јазикот, истражувач на новите наративни техники, практикувач на модерните искуства од светската книжевност.

Со името и делото на Антон Пашку е поврзан почетокот на модерната книжевност кај нас. Кога се појави, околу педесеттите години на минатиот век, таа скудна проза, со предзнакот на ентузијазмот произлезен од борбата, беше на границата меѓу книжевната и документарната проза. Превратот на ниво на самосвеста за книжевната уметност и во процедеата на нараџијата на прозата на Пашку, беше толку силна, што оставаше впечаток на ексцесно и екстремно појавување. Затоа, во тоа време, неговото дело имаше многу малку читатели и многу негатори. Сепак, слично на големите писатели, тој ќе го продолжи до крај својот пат, убеден и свестен за неговите творечки можности.

За што пишуваше и како пишуваше Антон Пашку, кога уште немаше дваесет години? За да се одговори на ова прашање, ќе спомнеме два лирски раскази, при што и двата

можат да се сместат на една страница од книга. Станува збор за расказите „Во бура“ и „Вресок“, и двата објавени во 1957 год. Во двата случаја, носителите на дејствијата се максимално редуцирани. Во расказот *Во бура* се појавува лице истиштено од животот, вратата од куќата и гредата над неа; пискотот на бурата и тркалањето на гредата; само толку. За овие составни елементи нарасторот раскажува во трето лице. Истоштеноста е сеопфатна и субјектот-лик чувствува потреба да замине од своето место, ама не ја остава суетата, а можеби и нешто поважно. Бурата применува терор и Тој, на морничав начин, го почувствувал бремето на овој терор, кој се артикулира преку тркалањето на гредата, на гредата што ја носи тежината на куќата. И, место бунт, бегање, следува повлекување, драматично собирање во себеси... кругот, конечно, се затвора и бурата го заковала, како со лисици, просторот, Местото.

Во расказот *Вресок* мозаикот и ликовите се побројни: мракот, месечината, планинската грива, реката..., сите заковани од жиците на молкот. Молчи кукавицата и штурецот, додека горе, недостижната – свезда... Во овој универзум е стуткан скомразот, избива вресокот што продира низ просторот под тоталната мора... и се слуша гракањето на гавранот. Се тресе семирот од вресокот за собирање на оружјето: се случил злочин! Месечината се крие: да не биде сведок. Сенката на смртта ја покрива земјата.

Во двата случаи, датата на крајот на написот не е само важен момент, но, би рекле рамноправен составен елемент во наративното мноштво. Станува збор за ехото на злогласната акција, трагична за Косово и Албанците: акцијата на УДБ за собирање на оружјето, еден од најсуровите терори. Таа акција резултирала со стотици илјадници Албанци присилно иселени во Турција. Овој злочин, артикулирајќи се како вознемирување на авторот, останува како силен сведок на ова трагедија. Како секој голем автор, Антон Пашку беше достапен за банални-

те дешифрирања и интерпретирања на антиалбанската комунистичка цензура. Во својата книжевна уметност, во текот на целиот живот, Косово ќе го стигматизира на универзално рамниште, како што тоа се случува со секоја голема уметност...

Ако хронолошки се споредуваат структурата, изразните средства, јазикот, стилот, фигурацијата на неговите дела, од почетните до последните, се забележува истиот стил, истиот Антон. Збиеноста и длабочината на мислата, убавината и богатството на изразните средства, остануваат посебности како на почетната, така и на зрелата фаза. Се забележува дека кај двете прози што беа предмет на анализа, има едно посебно мајсторство на раскажување, совршено мајсторство, каде ништо не е решено без да се делка со вистинска творечка виртуозност.

Свечена смрт

(vdekja solemne)

1.

Се насмевна.

2.

Откако се насмевна, речиси незабележитлно, и откако присакуваше да биде смирен, смирен, многу смирен од сето тоа нешто невидливо, што пред очи му носеше призор од кој во вените му смрзнуваше крвта, седна за вечера да изеде уште една глава, добро испечена и подготвена онака, по негов ќеф. И, му се стори дека во тој миг речиси сè му беше јасно И кога му се стори дека сè му беше потполно јасно, собра сили да се насмевне за онаа насмевка од пред малку, која толку ненамерно му заигра на усните, онака, како последниот пламен на фитилот на свеќата.

3.

Ни самиот не беше свесен дека почна да се смее. И кога сфати дека веќе беше прснал во такво смеење какво ретко се слуша од човек, продолжи да се смее поради смеата која, којзнае зошто - веќе го беше обземала.

4.

А Рекс залаја. Два пати залаја.

5.

Гласот на Рекс, кој беше пресилен, ненадејно му се придружи на неговото многу чудно смеење. Нему му се стори дека воопшто немаше смисла. Се зачуди, зашто не беше навикнат да слуша како Рекс лае без потреба. Школуваните кучиња, си помисли, не лаат цабе...

После многу, многу долго време ова беше прв пат, најпосле, нешто да го изненади. Затоа многу се изненади кога се виде себеси изненаден. Му се стори дека, после безброј години, го направи првиот грев.

6.

Неговиот добар Рекс, неговиот многу сакан Рекс, лежеше со напред испружени нозе, тука, крај него, тука, крај неговата маса, со главата малку свртена на една страна, со кренати уши, со прешироко отворени очи кои го гледаа својот господар, кој, со отсечен смев, се наведна за да му го истрие вратот, потоа муцката и главата, за да му ги помилува влакната, цврсти и сјајни како игла. Го галеше. Рекс мафташе со опашката.

Не беше ова прв пат како го галеше Рекс, полека, нежно, небаре сакаше да го земе со арно. Секогаш вака го галеше, уште од оној ден кога претпоставените му го дадоа на доживотно користење и кога тој рече дека од сите оние разни кучиња, токму ова му се допаѓаше најмногу. Му се допадна зашто беше потполно црн. Му се допаднаа црните очи на Рекс, силните ноги со големи стопала, брзите движења на Рекс, со еден збор - силното еластично тело на ова куче, истренирано некаде во Баварија, го освои штом му го дадоа на трајно користење. И, рака на срце, не згреши кога го зема. Рекс испадна куче над кучињата.

Само еден Господ знае дали Рекс ќе останеше жив да не беше храбар. Којзнае колку пати ќе ја изгубеше главата во оние заседи поставени во окупираните места, арно ама го има-

ше Рекс, кој го чуваше и спасуваше од смртните опасности. Така, тој без својот Рекс никаде нога не мрдаше. Невозможно беше да се видат еден без друг. И двајцата станаа пример кој секаде се спомнуваше за арно. Лично ги пофали дури и Фон Биркемајер, командантот на вооружените сили на Третиот Рајх на оваа страна, исполнета со некакви луѓе кои во званичните извештаи ги викаа бандити - партизани.

7.

Воздивна.

Рекс се помрдна, го мрдна едното уво. Црниот Рекс. Увото, само своето десно уво. Само еднаш или два пати. Го мрдна.

Рекс. Чудесно. Црниот Рекс.

8.

Со мака ја тргна раката од дебелиот врат на црниот Рекс и се исправи. Исто така со многу, многу мака, ја наполни со вино кристалната чаша. Го зема остриот нож, ама застана да размисли од каде треба да ја започне добро испечената глава, подготвена онака, по кеф и како што му сакаше душата. Размисли убаво и долго. И, размислувајќи во кој дел од главата можеше да биде највкусното месо, погледот му минуваше низ големата витрина наспроти него, по полиците, по полиците полни со мошне внимателно наредени черепи. Најпосле се реши: го сврти погледот кон испечената глава, наоштрениот нож го заби силно под вилиците, зашто месото на вилиците му се чинеше највкусно. Отсече едно парче. Почна да цвака. Со задоволство. Потоа ја зема чашата со црно вино и ја испи до капка, повторно ја наполни и ја остави на масата. Мрдна на столицата за да се намести подобро.

9.

Немаше ништо подобро од она што го имаше пред себе: свои слики, обесени на ѕид. Ги имаше многу и повеќето беа големи. Погледот му падна на онаа на која беше дете: бил здрав, имал насмеани очи, со полни образи и исправено тело. Изгледаше убав. И, можеби ќе изгледаше уште поубаво ако на сликата не беше излегол со прстот в уста. Овој прст штетеше, ама и не штетеше: го правеше малку срамежлив, ама во исто време и насмен. Кратко, имаше тука нешто што не можеше да се занемари; секогаш кога ќе ја погледнуваше му остануваше нејасно: дали бил среќен или несреќен. Зато никогаш не се замараше со тоа. Така, неговиот поглед, ни сега, не се задржа многу на таа слика, побегна од неа и отиде до другите, на кои беше во цветот на младоста. Арно ама, иако беше во цветот на младоста, не изгледаше здраво како на првата. Образите, некогаш полни, тука му беа спласнале, околу очите пак имаше некакви брчки, ситни, ама цврсти и, гледаа некако строго. Се разбира, таа строгост позата ја правеше префорсирана, а не природна. Ама тој не забележуваше никаква префорсираност. Напротив, самиот себеси си изгледаше некако свечено, и ова неизмерно му се допѓаше, како на оваа слика, така и на другите. Посебно на едната, која, според негово мислење, беше многу интересна. Дури, и својот уморен поглед го впери на неа:

Црниот Рекс клечешкум седеше крај неговите црни чизи. Убаво изгланцани.

Тој, како исправен како фидан, испеглан, во став мирно, гледаше во една невидлива точка онаму некаде високо, високо... Во едната рака ги држеше ракавиците, а во другата - една малечка кутија.

На целото лице му се гледаше неопишлива радост.

И, како воопшто можеше тоа да се опише, кога се работеше за премногу свечен миг: во малечката кутија беше првиот значаен орден, со кој го наградија за ретка храброст по-

кажана на чело на војната и за безграичната љубов кон Третиот Рајх и, посебно, кон Фирерот.

10.

Сега на градите имаше закачени уште многу, многу други, уште повисоки ордени, (се разбира - на страната на која му чукаше срцето) или во фиоките или малите ковчези изработени со ретка мајсторија од непознати резбари од овие предели, окупирани од него и неговите колеги. Сепак, добивањето на првиот орден му остана најсреќниот момент во неговиот живот. Ниеден настан подоцна, колку и да беше голем, не го избриша овој момент од неговото сеќавање. Дури ни долгото, и мачно проучување на черепите. Напротив, настаните и проучувањето придонесоа баш никогаш да не го заборава. Тој всушност беше убеден дека токму тој миг, толку прекрасно овековечен на таа слика, уште повеќе ја поттикнала неговата дамнешна страст да го истражува потеклото на разликите помеѓу облиците на човечките черепи на разни места, на сите страни во овој универзум. И уште од тој миг, секогаш се надеваше дека еден ден, благодрение на неговата голема волја, прв ќе откриеше низ од нови податоци од епохална важност, кои сигурно ќе го направеа засекогаш славен.

Можеби токму ова беше причината поради кој беше стигнал толку далеку. Дека тоа беше точно докажуваше неговата колекција, голема и богата со најразлични човечки черепи. Тие сега беа наредени на големата витрина наспроти него. Одамна му стана обичај да ги гледа секој ден. Да ги гледа внимателно. Да ги допира на секоја страна, на секое место. Да ги мери и премерува нивните делови. И кога ќе му се случеше на некој череп да забележеше нешто, што му се чинеше посебно, тогаш тој череп ќе го одвоеше и веднаш ќе го поставеше помеѓу избраните черепи, кои тој ги нарекуваше - примероци.

11.

Порано, тогаш кога започна со сестраното проучување на черепите, значи, тогаш, кога немаше доволно искуство, имаше многу големи тешкотии. Се разбира, не станува збор за некаков двоумење околу светски објавен девиза, која тој и неговите колеги ја прифатија со сè срце (“Квалитетот на черепите произлегува од количеството на главите“), зашто двоумење - колку и да беше мало - не ни можеше да има, не само кај него, туку и кај ниеден од неговите колеги. На крајот на краиштата, и ова беше добро познато и сега, двоумењата беа забранети.

Значи, не се работеше за девизата, туку за класификацијата. Така, во тоа време, штом в рака му падна еден куп, голем речиси како стог сено, ја зема речиси половината од тие черепи и сите тие ги стави во витрината. За сите рече: „Никој нема вакви!“

Арно ама, кога еден ден му ја покажа на еден свој колега, слушна: „Богами, убава колекција... Ама, ама... Може да стане уште поубава!“

Ги зема и сите ги исфрли надвор и веднаш даде наредба убаво да му ја исчистат витрината.

И, не помина многу време, и неговата голема витрина повторно се наполни со нови, по негово, прекрасни черепи.

И, нормално, повторно - за сите нив рече: Никој нема вакви!“

Арно ама, еден ден покани друг колега, многу почитуван во кругот на изучувачите на черепите. Тој, откако ги погледна черепите еден по еден, рече: „Хм... Види, ти имаш многу добри черепи, ама имаш многу малку убави черепи...“

Оваа забелешка на овој, рака на срце, многу почитуван колега, го збуни. Го сфаќаше првиот дел на неговата забелешка, ама не беше во состојба да ја сфати втората. Сепак, не се деморализира. Напротив, одлучи да ја собере сета своја сила за да го направи последниот напор кој ќе му ја објаснеше таа последна забелешка, која сега засега не можеше да ја разбере. И, ја оствари одлуката: ги собра.

Ги исфрли надвор сите черепи. Нареди убаво да му ја исчистат витриата.

И, не помина многу време, неговата голема витрина повторно се наполни со нови черепи, кои сега им се допаѓаа на сите. Дури и бившиот фелдцајгмајстор остана со отворена уста. Тој го охрабри со овие борови: „Вие сте нескршливото копје на овој славен народ, со крв чиста како на ниеден друг...Форверц!...“

Без никакво сомнение, ова беше навистина голем и вреден комплимент. Тој го охрабри да работи уште повеќе и да напредува со проучувањето, кое, така се чинеше според зборовите на стариот фелдцајгмајстор, стануваше сè побрилијантно.

Арно ама, сиот овој голем напредок му носеше нови главоболки: немаше каде да ги стави сите тие черепи чиј број се зголемуваше и, малку по малку, стануваше фантастичен.

Вака, значи: бидејќи секој ден во свои раце имаше черепи кои, според неговото мислење, беа многу интересни за колекцијата што ја имаше, му се роди идеја првин (оние што не беа примероци) да ги изгори, сив пепел да станат. Потоа, тој пепел и прашина уште повеќе да ги раздроби, да ги иситни така што и хемискиот состав на черепите ќе стане сосема јасен. Се гледаше: неговото проучување добиваше нова димензија, исклучително важна, димензија која му недостасуваше. Сега се надополнуваше, а еден ден - се надеваше - ќе се заокружеше. Не цабе бившиот стар фелдцајгмајстор му беше рекол: „...Форверц!...“

Нормално, ова бараше ширум отворени и остроумни очи, бараше работа, бараше надчовечка ангажираност: заокружувањето на проучувањето бараше тој и Рекс постојано да трчаат по луѓето, односно по нивните черепи (упорно ги бараше примероците, ама не се откажуваше ни од оние кои требаше д се запалат и сив пепел да се сторат; за Рекс сите тие беа исти). Сепак, иако оваа работа не беше лесна и безопасна, тој и Рекс ја вршеа полни со ентузијазам. Најпоследно, ги плаќаа исклучително добро, а и ордени добиваа.

12.

И сега, кога седеше наспроти својата витрина полна со черепи (повеќето од кои беа ретки примероци), беше спремен своето сестрано проучување да го продолжи со уште поголема посветеност. Туку, немаше можност: погледот му побегна низ прозорецот на фелдкомандата и му отиде надвор - онаму, на четирите страни, беше избувнал голем оган. Тој оган беше зачудувачки голем. Силно маршираше право кон него, кон Рекс. Ништо не можеше да го запре.

13.

Ги крена рамениците. Се помрдна на столицата. Потоа, уште еднаш, се насмевна, ама таа насмевка бргу му исчезна. Погледна кон витрината, малку подоцна и кон прозорецот: оганот не го запираше своето марширање. Го сврти погледот кон црниот Рекс: еден со друг се гледаа како две парализирани суштества.

14.

Таму, под вилицата, исече уште едно парче од добро испечената глава, подготвена онака како што му беше кеф. Се напи уште малку црно вино. Оставјќи ја чашата на маса, погледна кон прозорецот. Оганот се приближуваше. Се накашла. Скокна на нозе и ги собра сите ордени, добиени за јунаштвото на чело на војната и за многугодишното изучување на черепите, чиј плод беше и оваа богата колекција, со многу, многу вредни примероци. Сите нив ги стави покрај столицата.

Седна, се напи уште малку црно вино и, откако малку размисли, ги зема речиси половината ордени: ги врза и му ги стави околу врат на црниот Рекс.

„За ова верно куче не може да има посвечена смрт од оваа!“
помисли и го извади пиштолот од футролата, го помилува
неговиот кундак и го впери кон Рекс.

Се слушна истрелот од револверот, многу краткото цвилење
на Рекс, ударот на неговата глава на подот и свекотот на
ордените.

„Цркна!“ си рече во себеси. „Подобро вака, подобро...Вака,
мртов, никому не му е потребен!“

Го тргна погледот од Рекс. Се напи уште малку црно вино. Ја
остави чашата на маса и почна на своите гради да ги реди
ордените.

Онака блед, го зема револверот: дувна во неговиот отвор со
резигнација, се наведна, го потпра челото на ивицата на
масата и ги затвори очите.

Од револверот се слушна истрел.

Падна покрај Рекс.

И овој пат, на неговите усни имаше некаква насмевка, ама
сега на неа се појави нешто што може да се види само
во насмевките на луѓето кои се самоубиваат и, насмевки
кои воопшто не се очајни, туку само одвратни.

Декември, 1960

На море

(Në det)

На Зекирија Реџа

Легнат на песокот, го посматраше широкиот и отворен граден кош на морето, во кој беше потонала сината небесна пустина. Неговото мургаво лице, исполнето со ситни брчки, беше покриено со прсти. А неговите многу ситни очи низ тие прсти гледаат некаде далеку, далеку, многу далеку во хоризонтот каде сега веќе беше исчезнала онаа малку магла, во која веројатно беше нејзиниот извор, изворот на вруќината. Неговиот молк не го нарушува ниту жуборот на пенливите бранови кои во налети удираат на брегот и потоа се враќаат назад, оставајќи ја позади себе, во тој жешкиот песок, побелен од солта, белата пена. Не зборува; понекогаш ги спушта трепките - се чини, дреме. Туку, кога ќе се провлече некој звук кој го надминува оној на морските бранови, се стресува и, трепкајќи со очните капаци, се обидува да го избрка сонот. Тогаш, повторно почнува уморно, со некаков чуден копнеж, да ја гледа површината на солената вода, во која сега се мие сонцето, испрскано од последните млазеви на сончевата крв, кое умре онаму, онаму блиску, блиску, таму позади планинските стрмнини.

-Ех... - воздивна старецот.

Се преправав дека не го слушнав.

-Морето?! - рече тој.

-Морето!...Морето! - реков јас.

-Ех... - стори старецот, како некој кој е пренатрупан со несреќи.

-Колку е широко! - му реков.

-Што?

-Морето.

-Морето?... Ами... широко?!

-Многу.

-Многу...

-Ни душата ни окото нема како да го измерат! - реков јас, набљудувајќи го лесното треперење на боите на нерамната морска површина, кое седи и дреме во ноќната тишина прекината понекогаш од некој осамен, ама силен крик на албатросот кој сега мафта со крилјата во јужниот вруќ воздух.

-Многу широко?!... - рече тој.

-Да. Што се чудиш? Па погледни...

-Абе, синко, воопшто не е пријатно да станеш и да останеш кутра плуканка на сета оваа солена вода.

-Плуканка?

-Плуканка де.

Замолкнав.

-Ете, ти му завидуваш на морето... Добро... Туку, ме гледаш ли?... Што сум јас? Ништо... Хм, морето и ти! - рече и се насмевна. - И јас и морето! - додаде, а јас пак видов дека голем тага се појави во неговиот поглед. Ја наведна главата. Ја крена раката онаму, кон крајбрежјето и, не гледајќи ме, ме праша:

-Ја гледаш онаа карпа?

Во далечина, онаму каде што крајбрежјето е многу стрмо, со нозете потонати во вода, стои карпата. Во приквечерината се чини намуртена: морето е потполно мирно, ама карпата, истргната од својот заб, стои набљудувајќи го намуртено.

-Таму, значи ете, на тоа место, - рече старецот, - брановите го проголтаа моето бротче.. Уф, беше тоа ѓаволска ноќ!... Бурата, синко, беснееше на сите четири страни. Бран бранот го стигнуваше и парчиња се правеа помеѓу себе. А јас, тресејќи се на брановите на судбината, седев во моето бротче. Полудените бранови си играа со него. И со мене. Си играа, значи, си играа... Бротчето и јас останавме уште

некое време над брановите. Ама, во еден момент не зафати воден рид: не стави одоздола, ме раздели од бротчето, кое сигурно го скрши... Останав сам... Викнав: Бротче мое!... Залудно... Испуштив неколку крици, ама и тие, кутрите, се изгубија во бучењето на гигантските водени топки, кои бесно се тркалаа една по друга... Не знам како, ама, во еден момент го свртив погледот кон карпата... Карпата стоеше!... И таа беше осамена на бурата, ама на нејзиното тело бурата не можеше ништо да му направи, а не можеше ни најголемиот бран кој можеше да се крене и да тресе на нејзините гради... Блазе си ѝ!... Блазе си ѝ! Нејсе... Туку, си реков, на карпата ли сум?... Колку би било добро да бев на карпата... Доаѓаше бран... Како можев, веднаш тука, да станам карпа?... Бран, доаѓаше еден голем бран... Чудно, за прв пат во мојот живот се сетив и на дабовите: растат и растат, сакаат да стигнат до небо, ама не забораваат корените да ги пуштат што подлабоко, длабоко за што е можно повеќе да се врзат со срцето на Копното... Реков: никогаш не сум размислувал за дабовите и не знам зошто ми паднаа на памет во таа темна, поцрна од гавранските пердуви, ноќ. И, среде такво море, немав како да ја продолжам мислата за острата, несвитлива карпа и за чудните високи дабови со длабоки корени: еден бран надојде и се зголеми пред мои очи и стана колку планина која веднаш се сруши и падна врз моето тело... Можеби не е претерано да речам дека се распаднав под неговата тежина, се скршив и расцепив како суви гранки, се уништив: ја изгубив свеста, ништо не чувствував... Не знам што ми се случи потоа... Само една работа знам: брановите ме земале, се забавувале со моето тело толку долго колку што сакале, и потоа ме фрлиле на крајбрежието, во песокот, како плуканка... Да, јас сум нивна плуканка! - рече старецот и го фрли отпушокот од цигарата, кој направи малечок лак во воздухот, испуштајќи при тоа три краткотрајни искри.

Замолкнавме.

Тој повторно потона во себеси. Го спушти погледот. Веќе не ја посматраше водената површина, каде сега дел од месечината тонеше во мирната вода.

-Чудно е ова море:

и сон

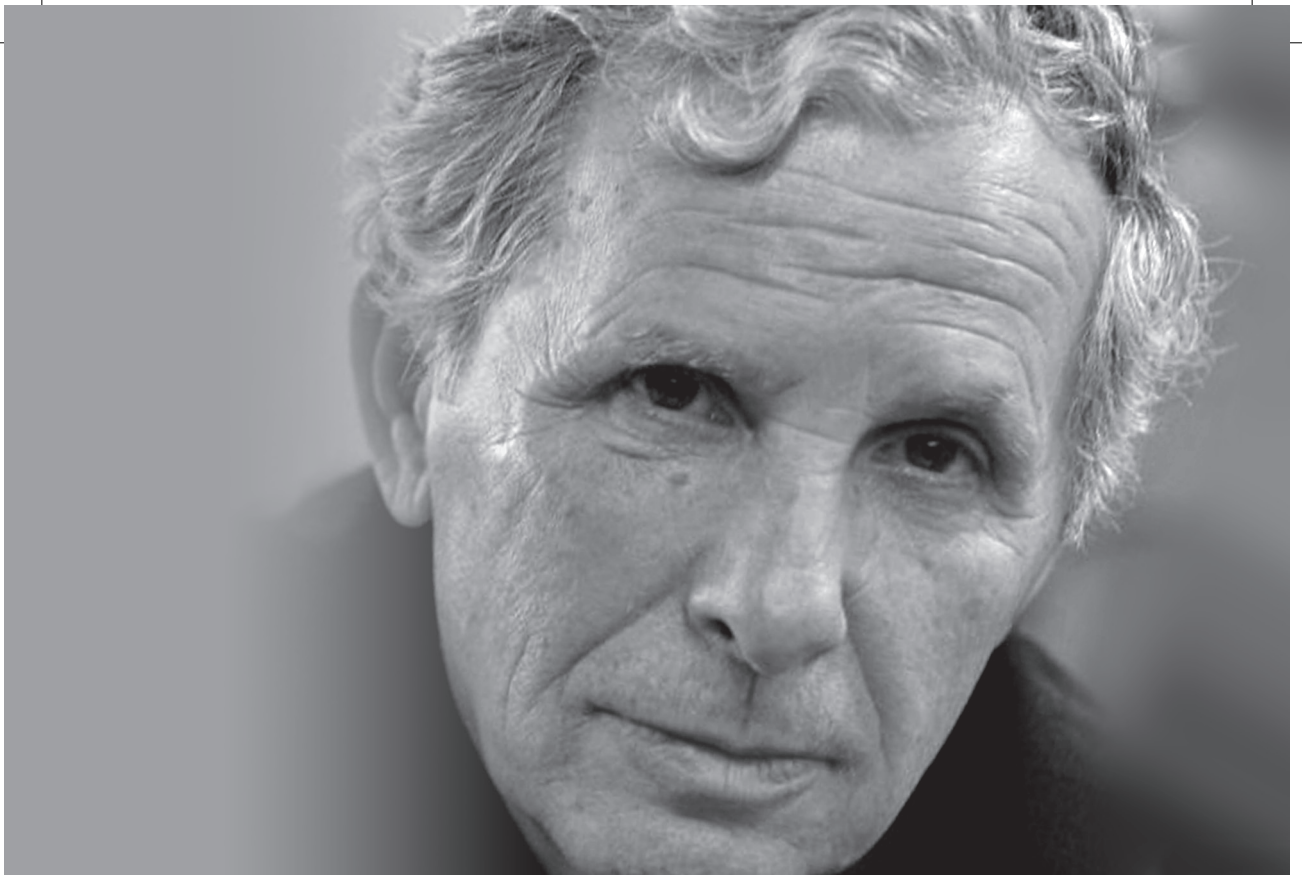
и јаве! - рече старецот.

Ништо не му реков. Не знаев што да му речам.

Остана уште малку, потоа стана, ги истресе пантолоните, и, не поздравувајќи се, тргна. Чекори по песокот, со поднаведнат грб, нозете му се плеткаат. Чекори мрморејќи сам со себе, смалувајќи се во моите очи, губејќи се во ширината на хоризонтот, ширината на морскиот хоризонт.

Октомври, 1957

*Али
Подримја*

Али Подримја

Али ПОДРИМЈА (Ali Podrimja)(1942-2013). Поет, раскажувач, есеист, преведувач, академик. Роден е во Ѓаковица, каде завршил основно и средно училиште, а албански јазик и книжевност завршил на Филозофскиот факултет во Приштина. На почетокот работи како новинар во дневниот весник *Рилингја*, потоа станал уредник во Издавачката едиција, каде ќе остане до пензионирањето. Првата книга стихови *Убавина* ја објавил во 1959, и со неа го привлече вниманието на публиката како посебен талент. Духовното и интелектуално формирање на Али Подримја ќе стане во шеесеттите години на минатиот век. Длабоки трагови кај него ќе остави злогласната српска акција за собирање на оружјето и драматичното присилно иселување на Албанците за Турција. Како гимназијалец, но и подоцна, тој ќе води една голема битка, преку поезијата, до крајот на животот. Поезијата на Али Подримја е исполнета со колективната несреќа на неговиот народ, но и со неговата лична, со којашто ќе се соочи. Свесен за внатрешното определување, за големата мисија на која целосно и се предава, со смелост и достоинство, Али Подримја е целосно решителен и сигурен за тоа што сака, за тоа во што верува, за неговата мисија, артикулирајќи го целиот револт преку силниот поетски глас, којшто, со време, го совладува целиот албански книжевен простор. Во дваесетте збирки поезија, но и во неколкуте книги со есеи, секогаш во духот на неговата поезија, тој ќе ги достигне врвовите на албанската поезија. За четириесет години, Али Подримја ќе му остане верен на неговиот голем поетски проект.

Во овој проект ќе го зацрта колективниот стремеж: ќе стане голем албански рапсод, рапсод на гласот на интегралната песна во времето и просторот, на сите албански недоречености низ минатите векови, на вековите на трпението и молкот. Во уметничките височини поезија на Подримја блеска мисионерски. Таа копнеела да стане глас на колективната косовска болка, глас остар, универзален. Целото негово творештво, често пати ќе излезе надвор од албанскиот јазик како сечовечка вредност, било каде да се објавила. Преведена на повеќе јазици во светот, поезијата на Подримја ќе се наградува со разни национални и меѓународни награди и признанија. Неговата поезија вдахнува и поттикнува генерации на млади албански творци, вдахнува движења на младите кон слободата и духовните вредности.

Речиси со самото раѓање, во почетокот на четириесетте години на минатиот век, Подримја разви една драматична совршена битка: тука се колективната и интимната среќа и несреќа, со кои ќе се соочи истакнатиот албански поет низ целиот свој живот. Од раното детство ќе остане сираче без мајка и без татко. Но, сираче ќе остане и спрема неговото родно Косово, коешто така како што го загледал како дете, така ќе го следи до крајот на векот, ќе биде под постојан терор, под масакри од туѓиот окупатор. И во овој контекст на неговата среќа и среќата на Косово, поетот ќе го зафати уште една несреќа наречена Лум – синот, кого му ја зграпчи смртта на млади години. Спроти овој мозаик на косовски судбини и поетот Подримја, ќе води една стоичка битка, со челична волја, соочувајќи се со сите напади врз индивидуалната и колективната судбина. Целата негова поезија, впрочем, ја носи во себе вознемиреноста, драмата, трагичноста на оваа судбина, артикулирана како уметност со високи уметнички дострели во албанската современа поезија, како уметност што ита напред и се признава и прифаќа како универзална вредност. Овој поетски бард на Косово,

како посебна варијанта, на (анти)донкихотизмот, на свој начин, симболизира многу генерации албански поети. Во својата уметничка височина, Поезијата на Подримја блеска мисионерски: поетот од самите почетоци копнеел да стане глас на колективната косовска болка, визија што може да се смета и како некој донкихотски зафат на свој начин, а неговиот поетски глас ќе стане длабоко потресен, остер, стоички, носител на целокупната болка. Затоа, неговата поезија, определена, родена во брановите на ова вознемирување и мисија, во никој случај нема да биде некој разочарувачки ламент, безнадежен за страдањата и болките, туку напротив, неговиот стих ќе биде мобилизирачки во насока на запазување на духот, ќе биде еден бедем на колективната душа за време на страдањата на неговиот народ, и поезија без која страдањата и болките ќе беа по трагични, побезнадежни и апсурдни. Како поет, Али Подримја бара и открива сфери, највитални столбови носачи внатре во океанот на страдањата, откривајќи во неговата поетска уметност извори на надеж и отпор.

Поетите кои се чувствуваат одговорни, односно поетите кои земаат врз себе улога на некој вид демиург, всушност, поетите кои се родени и предодредени за една таква улога, визионери и рапсоди, целото свое битие, целата сила и енергија, целото време кое им е на располагање го претворат во една таква апсолутна мисија. Овие поети, така како што го опишува Неруда борецот Боливар – „се будаи на секои сѐо жодини“, тогаш кога ќе ги викне народот; една таква улога и предодредба може да му се припише и на големиот косовски поет Али Подримја, соочен со косовската и албанската колективната судбина.

Првите поетски импулси, односно вродената творечка генијалност, Подримја ќе ги почувствува уште во неговата рана младост, кога наполнил само седумнаесет години, кога ќе ги објави првите стихови во реномираното

книжевно списание *Jeta e re* (Нов Живот), списание кое со топлина и родителска грижа кон помладите, ја уредуваше големиот албански поет и хуманист Есад Мекули – поет на триесетте години од минатиот век, со една интонација на социјалната лирика, инспирирана од трагичната состојба, во која беа Косово и Албанците на Косово. Затоа е сосема природно, што Али Подримја ќе се вдахнува и од етичкиот код на Есад Мекули, но важно е да се подвлече дека преку поезијата на Есад Мекули, тој ќе ја почувствува историската одговорност, чувството да се биде одговорен за колективната косовска судбина. Природно, во овие почетоци не беше лесно да се оди по трагите на поетската болка што ја остави Есад Мекули во социјалната лирика. И за овој потег, на младиот Подримја му беше потребно да се ослони во донкихотските илузии, му беше потребно да се ослони, за да стане посилен, за да ја совлада трагичната реалност. Првиот знак за наследството од една поетска генерација на друга генерација косовски поети, кои ќе го предизвикуваат уште на самиот почеток поетот Подримја, беше зборот што го најавуваше стопирањето: *немој*, беше забранетиот збор – забранетиот мит, забранетите личности на приказите, забранетите песни, забранетата убавина. Забрзаните предизвици од овие забрани ќе доведат до тоа Али Подримја, во педесетте години на минатиот век, да биде избркан од гимназиските клупи во Ѓаковица. Уште со првите стихови тој ги растревожува душите на чуварите на „редот“, за што плати и големиот руски поет Осип Манделштам, после објавувањето на песната за Сталин (*„Нема друго место на светот како Русија, каде најскајо се йлаќа за йоезија – со йлава!*)

Уште во почетокот на животот, Подримја ќе се соочи со бруталната реалност, односно уште во првите денови, тој ќе биде обземен од лутиката и револтот, и, иако осамен и беспомошен, ќе продолжи да го изразува неспокојот, да покаже внатрешна одбивност, како вистински Дон Кихот, кого нема да го замолчат ветерните мелници.

Во својот косовски (анти)донкихотизам, Али Подримја ќе копнее по митскиот поетски код на Илирите и Арберите, опеан како палимсест во *Камен и Кула*, во *Тврдинаџа на Розафа*, во приказите за Волкот, за Отровната змија на куќата, на *Мајсториџе на Мосџоџ*, заколнат дека *Косово е нашата крв што не се дарува...*

Еден обичен смртник

(Një i vdekur i zakonshëm)

Еден обичен смртник
На нозе држи една држава
Трчка по скали крши прозорци
Ја граби и последната капка вода
Под светло на сијалица
Се стутка над масата
Еден обичен смртник
Силувач и бездушен убиец
Јавно се прогласува нарушувач на редот
На широкиот балкон кон небото
Една разголена девојка
Го подбуцкува граѓанскиот морал
По Ливадата Овцата го шета Човекот
Среќен што живее вели Семокниот
Еден обичен смртник

(2000)

Црнайша мачка

(Macja e zezë)

На моето патување
Една црна мачка ме следи

И душата ми вели
На половина пат ќе останеш

И песната ми вели
Никогаш веќе не ќе запееш гласно

И светлината ми вели
Слепиот остана слеп

И сонот ми вели
Барај ме буден

Па дојди и изусти го тој збор
Кога не знаеш кого љубиш и кого мразиш

Дојди и верувај му на лицето во огледалото

Една црна мачка ме следи
На моето патување

Часот на судбината го налага

Убавина

(Bukuria)

Ја подадов раката во ливада цвет да скинам,
„Не“ – викна пријателот добар:
„Ќе овене!“
Плачев по мојата празна ваза.
Издолжив чекор белиот коњ да го втасам –
Дамна сонуваната девојка,
„Не“ – пак рече пријателот.
И тогаш плачев по копнежот.
Фрлив рака во височините, со тага.
Штотуку трепнав, светлина таа ми стана.
„Блазе си ти!“ – некој викна в прегратка
И ништо повеќе не чув.

Оттогаш постојано го барам добриот пријател.

Татковината закована во ковчеџ

(Atdheu i mbërthyer në arkë)

На Мариин Цамај

Излегуваш наутро по Европа
За една племенска молитва
Душата ништо не ти ја смирува

При квечерина се враќаш доцна
И кога госпоѓата Европа
Го затвора и другото око

Ја вадиш од ковчег Татковината
И на месечинско светло
Ја мериш на дланка

Дамар по дамар ја откриваш
По кој знае кој пат
Наоѓајки нови содржини

Ти се причинува дека те повикува некој заборавен бог
Ти се причинува како некој да заминува
Од страшната преградка

Потоа го ставаш увото и го слушаш тропотот
Меѓу Белиот и Црниот Дрим
Кого само ти го разбираш.

Со првата мугра ја закомуваш Татковината во ковчег
И тргнуваш кон Европа
Убеден дека ништо повеќе не тежи

Ве незгода не стави Малесор
Со тој пагански татнеж што треснува
Со тие Арберешки трески

Незавршена иџра

(Lojë e pakryer)

На Анџион Паику

Убивам ме убиваат
Никој не се погребува

Пушки убиствени ја земаат
На нишан мојата глава

Се вртат се вртат
Скокам паѓаат

Нема победник

Помина уловениот лав
Не се плашам

Иде човек од далечина
Бегам на крајот на Светот

Убивам ме убиваат
Никој не се погребува

Само се множам
Се множат

Планетата празна
а главите полни гробишта

Мојој умрен цар Диоклециан

(Mbreti im i vdekur Dioklecian)

Кога те пробудувам
Длабоко во минатото се разгласуваш
Мојот камен добива тежина во просторот

Мојот умрен цар Диоклецијан

Балканот не ми заличува на шума
Морето ми ја враќа либурниската лубов
Изгубените градови ми ги враќаат соништата

Не нè разделува смртта, старецу мој
Не разделува забравот времето
Дивиот клет лов

Да беше ти ќе ја покривме кулата
На полпат немаше да ме затекне ноќта
Ниту ќе имав главоболка со римските пирати

Кога те пробудувам
Болката расцветува
И го откорнува пирејот од пред врата

Умрен цару мој Диоклецијан

Кој ќе го убие волкот

(Kush do ta vrasë ujkun)

(На Ф. Алиимари)

И Латинот рече:

Ако одеднаш ги сретнеш
Арбрешот* и волкот
Убиј го Арбрешот

И кога го слушна ова
Арбрешот се насмевна
И свитка една цигара

Ако ме убиеш мене
Кутриот ти
Кој ќе го убие волкот?

Тешко му на стадото

*Арбреш – Албанци преселени во Јужна Италија по смртта на Скендербег.

Ливадаџа

(Livadhi)

Тука некаде беше нашата куќа
Сидот на дедо ми и Тополата на татко ми
Колците околу црвената површина

Тука некаде слегувавме накај изворот на Дукаѓините
Жедта ја гасневме
Леб и сол макавме со боговите на Паштрик

Под косата сега расте трева
И ги собираме расфрлените заби од волци и добиток
И сидиштата на дедо ми и тополата на татко ми и колците
Шетаат сега низ спомените

Јас со рацете в џеб го докусурувам денот
Скитајќи низ урнатините во просторот
И го слушам далечното ’ржење на распенетите коњи
До доцна во ноќта.

Тука, сред ливадата кај што беше нашата куќа.

Земейѝ го овој камен

(Merreni këtë gur)

Земете го овој камен и фрлете го
Каде сакате

Ако имате желба

Од мојот почеток и племето
Оданде девете рани на Ѓерѓ Елез Алија

Заковајте го ако сакате
Засидајте го

Земето го овој камен

Крштевајте го или оставете го без име
Изменете му го времето климата

Оставете го без земја без небо

Земето го овој камен и фрлете го
Каде сакате

Неговата јачина нè овековечува.

Кулаша на балшије

(Kulla e Balshajve)

Му седи блиску на Бога
Дури ни на луѓето
Не им се верува

Сонцето кога удира в глава
Тој паѓа на колена пред Големата Вода
Очите ги мие во дланките на ангелите

И една птица древна се скаменува во воздухот
Сè дури не се разбуди Бинди*
И ветровите смртоносни да ги врзе
за корењето на маслините

Кој се искачил тука
Заборапил нешто да си понесе
И Бога никогаш веќе не го преколнува –

* Бог на морето

Сѣенкање

(Rektimë)

Незнам зошто копнеам да го видам Скопје
А таму не е Љуми
Ниту Чичко Бајрам од Качаничката Клисура

Не знам зошто
Во водите на Вардар длабоко ги пикам рацете
И ми се стемнува пред очи

Не знам зошто чекорите ми се плеткаат
И дождот ме следи
Додека не се заклучам дома

Не знам зошто
Навистина не знам
Скопје ме боли во душата

(1980)

Кај каменои на Превеза

(Te gur i Prevezës)

Во Никопол си живеел убавиот Јон
Јон си имал една сосема осамена мајка
По седум конаци Мајката му му нашла Невеста
Невестата патувала и патувала и под еден даб се сретнале
Јони направил свадба а први свадбари му беа Бочарите
И невестата си била ко полна месечина
И деца зачнале
И се пиело вино и софрата се простирала до Мореја
Но радоста кратко траела – удрила чума
Потоа почнале војните крвните одмазди непријателствата
И Јон фатил планини фатил долини
Изгубил Мајка изгубил Невеста
Изгубил Земја изгубил Небо
Далеку заминал со Кавал со седум дупки
И едно по едно минал предели минал градови
Дрвја и камења на секаде превртил
Кај Мостот на Арта боговите заседа му направиле
Парампарче телото му го распарчиле
На гранката од еден чинар јазикот му го исушиле
По планински дувла гласот му го оглувеле
Во една маслинова градина му ги извадиле очите

Среде патот го исфрилиле
Жива смрт меѓу ветриштата
И кој знае после колку години
Намерник тука минувал
Голема клетва тој пуштил

Молњи жешки имало
Цел Епир и цел Суљ се тресел

Дожд како вртома врнел
А Јон една топла далга го прегрнала
Тука како кај Никопол
Неговото око се претворило во парче небо
Неговата крв се претворила во парче сонце
Тука кај што Јон паднал раскажуваат сега
Сонцето грее посилно
Тука небото те чува од лошотии од магии
Една сирота далга исчезнува по сонливите школки
Зошто ме остави снагата
Ах зошто ми се скина вртомата кај Каменот на Превеза
Нашиот Јон
Кутриот
Јас

(Превеза, 1986)

Да се живее

(Me jetue)

(На син ми, Љуми)

Еве се роди
И веќе нема потреба ни од поплаки
Ни од молитва – главно е да живееш
Овој камен да го фрлаш подалеку од мене

Затоа:

Лебот да го печеш двапати под сач
Водата да ја вариш до 99-от степен
Дури да останеш и единствено доенче
Во времето, во воздухот и во вселената
Само Ти и водата
Сонцето да го гледаш од сенката на тополата
И да ја измериш сенка твоја во мигот
Кога не ќе можеш да ја превтасаш
Од песот чувај се да не те касне
Зашто тоа домашно животно му е верно на човекот
Дури и змија ако те касне можеш да се спасиш
Мачката исфрли ја од твојот речник бездруго
Таа не е ниту симбол на твоето време
Ниту пак на уметноста твоја
(јас секогаш се плашам и од цвеќето и од жената)

Кога зборуваш, зборувај гласот да ти се чуе и во гората
Да се чуе и во планината

По втор пат остануваш без глава или пак не ти верува никој:
Што поретко загледувај се себеси во огледало
И никогаш не помислувај: Прв
Тој што опстојуваше пред тебе сум Јас
Тој што ќе се грижи за дните мои последни
И за моите соништа си Ти
Со ѓубрето никогаш не помирувај се:
И на полноќ извади го или во најголеми жештини
И ништо не гледај и ништо не прави сосила
Загубен случај не си и доколку планината се згусти
Ти ноќта ќе можеш да ја поминеш
Во мојата осамена кула на светот

И како сакаш Љуми
Важно е: животот да го живееш без да го убиваш
И без да ти остане во нозете некој негов црн трн.

Сопатнику мој
Променувај се себеси дури имаме здив

(1979)

Хошел „Москва“, соба 512

(Hotel "Moska", dhoma 512)

На крајот на собата: црниот телефон
Гласот на жената на децата
Сибирската зима на прозорецот
Несоницата вистинита
Немиот жабор на Ереник на Дрим
Тажното липање на кавалот
Некаде на Косово
Родниот крај детството мое
Полно гнасоти и карања следења
Херметично затворање во себе
Неартикулирање на кошмарот
На соништата на болката
Севкупно исчезнување на зборовите на поезијата
Претворање во приказка во мит
На едно суштество недоречено
Црниот телефон
Ало ало алоооо „Москва“ соба 512
Над ненадејното мое здробено око
и укањето на замрзнатото лице
на сибирската зима на прозорецот

(Белград, Јануари 1980 год)

Кула

(Kulla)

Ја отворам вратата,
Го затворам пејзажот

До мојата кула
Непознат пак ме води.

Ја отворам вратата и го затворам пејзажот
Ги пуштам решетата синкави околу мене

На визглавје
Ги ставам клучот и сабјата.

Некаде меѓу мене и светот
Стадото ги пасе соништата.

Сликата моја шета сама без мене

Во ниедна каса Тајната ја нема
По сидовите исчезнати
Мојата сенка ме бара

Везден и саноќ, саноќ и везден
Сенката моја шета сама без мене
Во ниедна каса Тајната ја нема

Челото мое се крева високо
И го покрива стадото на една планина
Некаде меѓу мене и светот.

Што ли му е на каменот мој

Ја палам ламбата

А што ли му е на каменот мој
Никаде место не го фаќа

Се поткрева, наваму – натаму,
Не го фаќа место ни на небо ни на земја

А цело царство
Брка една мува

А што ли му е на каменот мој
Што виси над светот

Врати се во сѝихој на Хомер

(Kthehu te vargu i Homerit)

Врати се во стихот на Хомер
Врати се оттаму од кај што дојде
Ова време не е твое време врати се
Ослободи ги луѓето од самите себеси
И сенките ослободи ги од маските
И бегството ослободи го од несоницата
И тишината ослободи ја од трескотниците
И дождовите зашто ова не е твое време
Врати се во стихот на Хомер
Троја падна а Марселезата
Луѓето одамна не ја пеат.

Сѡадоѡо
(Grigja)

Ме напaднa Волкoт
Ce вpзyвa ли пeсoт нoкeм

Зoштo гo вpзyвaат пeсoт
Кoгa зaвивa Плaнинaтa

А сe дyри нe пpoпee Пeтeл
He ce oбдeнyвa

Нажаленосӣ

(Pikëllimi)

Јас не плачам
Дожд врне сине мој
Се витка тополата пред куќи

Јас не пиштам
Под прозорецот мој
Мртов падна гавранот на Едгар Алан По

Јас не мрдувам од место,
Тоа сидиштата и предметите мрдаат сине мој
Есен лоша нè фати

Црн облак куќата наша ја урна

(1981)

Скршенойшо оґледало

(Pasqyra e thyer)

Откако клучевите на осамата беше ги фрлил во бездна
Робинсон Крусо го напушти островот во океанот
Заради Албанија која ја откри случајно
Читајќи некој пергамент
Па некаде при крајот на милениумот
Беше стапнал тука и беше и лут и вчудовиден
Од летот висок на орлите тука:

Како живеете

Ние се преправаме како да работиме
Тие се преправаа како да нè даруваат
Така живеевме ниту на земја ниту на небо

Сонувате ли

Да сонувавме не смеевме
Ниту да спиеме
Немавме сон

Обесени стоевме на една пајажинка

Час нè фрлаа отаде Црните Дупки
Час нè затвораа
Од ова страна на Големата Вода

Самите ние се отклучувавме самите се заклучувавме.

Мојата сенка

(Hija ime)

Сенката моја ме лаже
Или со часови не можам да ја стигнам
Или пак воопшто не ја забележувам

Што се случува со мене Боже наш

Сонцето на хоризонтот штом ќе се покаже
Ќе се сонне и некаде ќе падне
Отаде просторот бел

Јас се вртам околу себеси
А на сенката своја не ѝ верувам
Да ја земам или да ја оставам

Таинсївенайѝа ѝланина

(Mali i mistershëm)

Планината е близу
А јас некаде
Се изгубив со секирата
Да ти го кажев барем преминок
И како се излегува
Од овој пекол дантеовски

Човекој со рана на главата

(Njeriu me plagë në kokë)

Со денови, со години, со векови
Еден човек со рана во главата
Стои врз масата бела во болницата

Јас пресушувам реки езера мориња
За да стигнам до почетокот на раната
Префрлам црила и огнови

Крајот велат ѝ се наоѓа отаде хоризонтот

Ја запирам луната на ровјата
И ја стискам во мојата дланка
Моите болни дробови да дишат

Ја ослободувам црвената птица од неговата рана
Вадам ножови
Змии
Мракови

Има денови има години има векови
Човекот со рана на главата
Како стои врз белата маса во болницата

А раната му е толку длабока
Што сè исчезнува
Во нејзината сенка.

Маска

(Maska)

Кој ли си ти што зборуваш
А лице уште не сме ти виделе

Колку да сакате маски
Околу мене и светот

Маски што зборуваат
Маски што не зборуваат
Маски што чекорат
Маски што никаде не пристигнуваат
Маски што се раѓаат
Маски што умираат
Маски што цел живот остануваат
За да не се видат себеси во огледало

Кој ли си ти што креваш прав
Зад сонот и бегаш

Колку да сакате маски
Околу мене и светот

Маски од секакви бои
Маски недобројни
Маски коишто в цркви и џамии
Пред Господа и пред јаволот
Лицата си ги преправаат во свински
И за едно тркало од автомобил
Розафите на Сократ ти ги продаваат

Маски коишто се недопирливи
Ниту со рака ниту со скалило
Маски што никогаш не забораваат

О, колку да сакате едноклеточни маски

Сйравой̄

(Frika)

Отидов на лов

Ловев и ловев
Гаснев жед по жед

Сосидав еден сон
Царства и царства царував

Отидов на лов

Оставив коски оставив кожа
И камен оставив во кулата

И една свезда
Затворив во Кулата

Чувај ме, о, Боже,
Ако ме изеде каменот.

Ойворениој ѝрозорец

(Dritarja e hapur)

А потоа

Никогаш не затрепери
Дури и каменот тука
Не не остави да создаваме Арбери

Потоа
И Големата Вода
На која не и се здогледува брегот

И најпосле
И на крајот на краиштата
И чулот на Ное

Но не се здогледува бродот

(1996)

Таму кај што не е повеќе

(Aty ku nuk është më)

Сенката моја ме лаже
Или со часови не можам да ја стигнам
Или пак воопшто не ја забележувам

Што се случува со мене Боже наш

Сонцето на хоризонтот штом се покаже
Ќе се сонне и некаде ќе падне
Отаде просторот бел

Јас се вртам околу себеси
А на сенката своја не ѝ верувам
Да ја земам или да ја оставам

Коцка

(Kubi)

Ти се чини
Оти си победник
Само ти си влегол во игра

Ти се чини
Оти конечно допре копно
Сеедно водите што те носеле којзнае каде

Ти се чини
Оти конечно живееш
Ти сега забравен под липата

Коцката е уметност
Оној кој ја фрла
Ја дели и загубата

*Екрем
Баша*

Е́крем Ба́ша

Еќрем БАША (Eqrem Basha) (1948). Поет, раскажувач, романсиер, преведувач. Роден е во Дебар каде завршил основно и средно училиште. Албански јазик и книжевност студирал во Приштина. Со новинарство се занимава уште како студент, на почетокот во весникот *Боша е ре*, а подоцна во *Рилинджа*. Во ТВ Приштина работеше како уредник на драмската програма и одговорен уредник на културната програма, до 1990 год., кога телевизијата присилно е затворена од страна на српските власти. Потоа извесно време работи во неделникот *Коха*. Баша е меѓу основачите и одговорен уредник на Издавачката куќа *Дукаѓини*. Член на Академијата на науките и уметностите на Косово (АНУК) е од 2001, а редовен од 2004 год.

Ги објавил следните наслови: *Талкање ѓо маѓла*, (раскази, 1971), *Ојусиџе на маесџроџо* (поезија, 1971), *Сџаниџаџа на ѓлемекиџе* (поезија, 1972), *Полиџ-џикон* (поезија, 1974), *Свездоморе* (поезија, 1977), *Уџроџо на едно ѓоџлагне* (раскази, 1978), *Аџлеџоџ на белиџе сонџиџа* (поезија, 1982), *Млечниоџ ѓаџ* (поезија, 1986), *Слана во срцеџо* (поезија, 1989), *Маршоџ на ѓолжавоџ* (раскази, 1994), *Црнаџа ѓџиџа* (поезија, 1995), *Куќаџа на џаѓаџа* (раскази, 2009), *Враџиџе на молкоџ* (роман, 2001), *Аџинисџоџ* (роман, 2004), *Свијокоџ на ик-соџ* (роман, 2011), *Рана* (роман, 2013). Автор е и на сценарија за филмови, на кратки драмски текстови, на есеи, критики и монографии. Со критичко-есеистички осврти преставувал повеќе сликари и вајари во разни прилики. Во 1999 престижната париска издавачка куќа Фајард (Fayard), му ја издаде збирката со раскази *Les ombres de la nuit*. Книги со избори од неговата поезија се објавени

на повеќе јазици, меѓу кои: на српски, полски, англиски, есперанто и француски. Романот *Алџинисѝ* е преведен на англиски и македонски јазик. Раскази и есеи му се објавени во најпрестижните списаниа во светот: во Франција, Германија, САД, Австрија, Швајцарија, Бугарија, Турција и БиХ. Делови од неговото поетско творештво презентирани се на повеќе светски јазици, меѓу кои и на арапски, јапански, виетнамски и хебрејски. Се занимавал и со преводи од француски јазик. Меѓу другите ги преведувал и: Марло, Диб, Јонеско, Сартр, Ками, Бекет, Леви-Штраус и др. Преведувал и од италијански и словенските јазици.

Творештвото на Баша претставува трага на вознемиреноста на нашиот амбиент во текот на траењето на неговото творештво, заросена со една доза на апсурдот. Позната посебност на неговата творечка природа е спонтаноста и природноста со која ги совладува жанровските можности во книжевното творештво: и во поезијата, и во романите, и во раскажувачката проза е глас на себеси. Таков е и во есеистиката, посебно кај размислувањата околу ликовната уметност. Иако поезијата се стреми да оди од општото кон личното, делкајќи го предметот и стеснувајќи ја рамката каде е сместен предметот, додека кај прозата оди на спротивна насока, во творечкиот свет на Баша двата правци стојат еден до друг и на спонтан и природен начин се влеваат еден во друг.

Баша не поставува строги рамки ниту за просторот, ниту за времето што се раскажува и се што е тука во границата на реалното и иреалното, меѓу сонот и јавето, сите движења се одвиваат меѓу маглата и полумаглата, но истовремено длабоко верни, убедливи за тоа што го кажуваат, за потполната вистина што ја носат, за тоа што го живеете и доживувате. Едноставно, неговата поезија „пее“ за нашите денови низ една разочарувачка радост, низ едно иронично горко смеење, што го следи нашето отуѓување, отуѓувањето во нас. Значи станува збор за

еден дискурс што си игра со нашето луто смешкање, со едно надворешно олабавување како завеса што дистанцира, со една строга внатрешна иронија. Станува збор за една поетика што го стави во функција раскажувањето, поетскиот коментар на едно поднебје временски и просторно читлив, феноменот во него, со една изразита творечка надлежност, преку модерниот израз, преку дискурсот со актуелни тензии на опстанокот.

Главниот наклон на прозата е мимезисот, рефлексивната, трансформирањето на реалниот свет, кај поезијата рефлексот на отпорот е кон оваа реалност, а во целокупното книжевно творештво на Баша, не само што се нема строга граница на одвоеност, туку и во духот на модерните и постмодерните настранувања, тие комуницираат, дават и примаат истовремено од нивната природа и можност. Така, во ова прилика, во творештвото на Баша се достигнува една органска форма на симбиозата меѓу нив, што е ретко креативна и оригинална посебност. И во сите прилики, неговите книжевни текстови рефлектираат природна доверливост, едноставност и непретенциозност, вистинитост и искреност, спонтаност, скромност, елитарно културно и книжевно оформување, убавина на раскажувањето и, сите заедно, пружат посебно естетско задоволство.

Низ неговите раскази провејува тенок вкус на апсурдот, лирско-поетска атмосфера, метафоричен рефлекс, временско и просторно портретирање преку анонимни ликови. Еден мозаик на осамени гласови, трансформирани и оттуѓувани, разочарани или депресивни што го покриваат нашиот секојдневен простор, што го покриваат универзалниот и општвременски простор, еден отворен мозаик каде што секој од нив ја става неговата коцка, неговата граница. Тие доаѓаат компактни, заеднички што се однесува до наративната поетика што лесно се дефинира, уште со првите зборови на текстот како книжевно творештво само на Екрем Баша кај нас. Присутни,

но месени во студиото на авторот, се универзалните наративни искуства, каде се преплетуваат познати школи, комбинирани наративни поетика, антички наративни искуства, хомерични, бунтовни школи и искуства, орвелски, модерни и постмодерни, сите совладани во неговото творечко искуство. Плетењето на поетските школи и плетењето на наративни јазици – свештени, службени, реторични, социјални, библиски, филозофски, што сите заедно, го носат наративниот дискурс толку посебен во неговиот плетен релјеф, јасен и магловит, а во прозата на Екрем Баша доаѓаат како повеќеслојна комуникативна визија.

Увод во мислаџа на осамџа

(Нурџе нџе курџимин е нџџе ветмиџе)

Една заборавена од сите една напуштена куќа
со растурени ѕидови со искривен покрив
со дивјачки во дворот и неоткорнат пиреј
со врата искривена и со згниен праг

-едно куче ја чува

Еден човек ситен и заборавен
со брада небричена со коса наодрешена
талка наваму-натаму како споулавен
обезнадежен и обезличен

-кучето си го бара

Само ноќ

(*Vetëm natë*)

Запалени лампиони на главната улица
Се слушаат пискотници на тркалата
Брзата помош
Кочење на автомобилите
И чукање на вечниот часовник

Само ноќ е
И во неа уморен патник
Еден сендвич со сирење, мувლოსан мајонез
И сигнал на далечниот воз
Што го сече светот на два дела
И носи патници од секаде

Само ноќ е
Човекот се покрива со топлото ќебе
Ја сонува Шарлота Ремплинг
И студените дојки
Запаленото кумбе кај бараката на дрварите
Иглите што плетат чорапи
За зимските скомрази
Една отворена книга
Таму кај што Ерика зборува без љубовната екстаза
Две јајца со две трошки сол
Едно море што бучи далеку
И еден брод што не е никаде

Само ноќ е
Едно соло дишење
Нотите на една мелодија која везден се повторува
Меланхолија на човек
Кој со сопствената рака пукаше во осамата
И не ја уби

**Балада за човекој коџо
не ђо џознаваше свејој**

(Baladë për njeriun që nuk e njihje bota)

Секое утро на светот му се обраќаше со писмо
На непознати адреси со нејасни имагинации
И на нив ги лепеше марките на своите јадови
Човекот кого не го познаваше светот

Легнуваше и стануваше претставувајќи се
Со кренати раце ги канеше своите идоли
Талкаше по станици – чекаше гости кој не идеа
Човекот кого не го познаваше светот

Секое зајдисонце пред порти
Го чекаше поштарот да му врати одговор
На писмата од светските иксови
Човекот кого не го познаваше светот

Порака по порака – зборови и покани
Над неговата кола трошка прашина
Ниту пајажини ќе имаше во собата
На човекот кого не го познаваше светот

И еден ден му сврши животот – немаше боја
Му се исуши пенкалото – машината не му работеше
-кој е овој несреќник рекоа кога го најдоа
Човекот кого не го познаваше светот

Го закопаа од погребалното претпријатие
Го ставија во гроб со една плоча згора
На неговата адреса стигна единственото писмо
Фактурата на погребот
На човекот кого не го познаваше светот

Арѓајски ноќи

(Net argatësh)

Доцна е за прошетка
мила
затвори ги птиците в кафез
однеси го песот нека спие
да не ѝ лае на месечината –

Доцна е и за плачење
и за жалење
мила
стави ја раката на срце
заклучи ја злобата
остави ги оние што спијат со омраза
да ја изгорат ламбата своја
и да го соберат отровот в шише

Доцна е за љубов
доцна
и разбудиме изутрина порано
доколку не сум умрен од горчина.

**Човекој шїо се гледаше во огледало
и својој шїо му ѓи чешлаше влакнаџа**

(Njeriu qe shihej ne pasqyre dhe bota qe i krihte leshrat)

Еден човек се разбуди растресен
Крај неговиот кревет
Црната мачка ги чешлаше влакната
-курво ниедна- ѝ се развика на мачката
Немаш ли друга работа
- ова е моја работа - рече мачката
И продолжи да си ги чешла влакната

Човекот којшто се разбуди растресен
Замина во кујна да го испие утринското кафе
Пред огледалото жена му ги чешлаше влакната
- курво ниедна - ѝ се развика на жена си
Немаш ли друга работа
- ова е моја работа - рече жената
И продолжи да си ги чешла влакната
Тој кој што се разбуди растресен
Тој што се разбуди растресен
Што на мачката ѝ рече курво ниедна
Што на жена си ѝ рече курво ниедна
Џ рече и на продавачката на весници
- курво ниедна
Немаш ли друга работа
- ова е моја работа – му рече продавачката
И продолжи да си ги чешла влакната

На клупа во паркот го прелиста весникот
На првата страница
Актерката си ги чешлаше влакната
- курво ниедна - ѝ рече на фотографијата

Немаш ли друга работа
- ова е моја работа
Рече фотографијата
И продолжи да си ги чешла влакната

Човекот којшто се разбуди растресен
Што на мачката ѝ рече курво ниедна
Што на жена си ѝ рече курво ниедна
Ќ рече и на продавачката на весници
- курво ниедна
Што ѝ рече на фотографијата
- курво ниедна
Стана од клупата во паркот
Застана пред излогот на една продавница
Го извади чешелот
И продолжи да си ги чешла влакната

Црна балада на еден бел ден

(Baladë e zezë e një dite të bardhë)

Шефот на бандата икс со црн шешир
Со црни ракавици со црн капут
Црни очи црна коса брада црна
Заедно со десет другари со црни наочари
И една долга црна лимузина
Во еден град со црна среќа провалија една продавница
Сред бел ден
И оттаму по широкиот пат
Поитаа во дувлото да го делат пленот

Црното победи во тој бел ден

Трагите ги покри густата магла
Шефот на бандата икс со црн шешир
Со десетте другари со големата лимузина
Во црното дувло го поделија белиот плен
Направија пресметка – сметката беше точна
Шефот на бандата икс стана супершеф
Со шефот ипсилон станаа деловни пријатели
Шефот на бандата икс со црн капут
После една недела стана шеф на икс ипсилон зет
Со три потшефови и делта војници
На еден свечен банкет ја создаде
Црната држава со црни патишта и црни градови
Со црна полиција и војска и апарати црни
Министри и собрание црно
- во еден бел ден

Куйи ми мајко куршум

(Blemi mami plumbat)

Мамо купи ми сабја и еден пиштол
мамо ќе ми купиш сабја и пиштол
мамо те молам купи ми сабја и пиштол
купи ми мамо купи ми сабја и пиштол
и мама му купи сабја и пиштол

Мамо сакам да имам и реденик
мамо сите имаат само јас реденик немам
мамо зошто само јас да немам реденик
купи ми мамо реденик
и мајка му купи сабја пиштол
и реденик

Мамо сакам да имам и штит
мамо сè друго имам сега сакам и штит
мамо сакам, сакам еден штит
и мама ми купи сабја пиштол
реденик
и еден штит

Мамо сега треба да имам куршуми
мамо мамо купи ми куршуми
мамо кога имам сè друго зошто куршуми да немам
купи ми ги купи ми ги куршумите
и мама му купи една сабја еден пиштол
еден реденик
еден штит
и куршуми

за својата глава

**Еден малоумен си игра
со клечка од кибриџи**

(Një i marrë luante me fije të shkrepsës)

Еден малоумен си игра со клечка од кибритот
Покрај него минува еден старец со секнат глас
-Плука во неговата кутија
Малоумниот продолжува да игра со кибритот
Ќе запали едно дрвце ќе запали две
На разгалените деца ќе им горат веѓите
Подгрбавениот старец се сопнува и паѓа
Потоа го колне скршениот бастун
Останатите малоумни се смеат покрај реката
И ги фрлаат во него парчињата од коски
Нему му завршија клечките од кибритот
-Дајте ми една клечка од кибрит
И незаинтересираниот минувач му подари кутија
Покрај него талкаат децата со изгорени веѓи
Малоумниот се смее старецот стенка на тротоарот
-Дајте ми една клечка од кибрит
И пијаниот со мласкано тело му подарува кутија
Останатите малоумни ги фрлаат коските в река
Тој ќе запали една клечка ќе запали две
Покрај него полно празни кутии
-Дајте ми една клечка од кибрит
И луѓето ќе му фрлаат кутии
Тој се смее и не се заблагодарува
Еден малоумен си игра со клечки од кибрит

-Еј, внимание, викаат децата со изгорени веѓи
Речното корито се напони со фрлените коски

**Совети и дејали за
еден урбанисџички проект**
(Këshilla dhe detaje të një projekti urbanistik)

Најнапред градот постави го спроти сонцето
За да болскоти и изутрина и квечерум

Потоа проектирај го одводот
Кој ќе ги понесе сите остатоци
Од атентатите на ноќите мрачни

Во центарот на градот
Стави го споменикот на непознатиот јунак
Полесно да дише
Кога се менуваат годишните времиња

И не сади
Небодери
Што му прават сенка на човекот

Кога ќе ги обележиш улиците
Секоја од нив нека тргнува од срцето
За да проструи крв
Во секој дел на градот

Доколку нема река
Истури ги солзите на огорчените
Доколку нема паркови
Извиши планина со накострешена коса
И
Пред сè
Проектирај ги соларните ќелии
Зашто градот
Прво се поставува кон сонцето

Ода на среднојшо

(*Odë mesit*)

Ние средните
Се родивме негде на средина
Плачевме со мецо-глас
Не покриваа со среден пуплин
Ни скап
Ни евтин
Ние средните
Ниту се дигнавме
Ниту пак паднавме
Оставивме празнина малку на почетокот
Малку кон крајот
За да не н ѝ се кршат сечилата
Ние средните
На сред бел ден јадеме
На среде трpezата ја ставаме
Сред трpezа седнуваме
Среде список се наоѓаме
Сред разговор зборуваме
Среде појасот ставаме колан
Сред чело имаме една точка
Ние средните
Јаболкото го касаеме на средина
Ние средните
Ни млади ни стари се жениме
Ние средните
Ни паметни ни глупави
Ни силни ни слаби
Ние средните
Сред средето на животот
Живееме еден среден живот

Сред овој век
И сред средето на средината
Се учиме
Ние средните
И не застануваме на крајот на патот
И не го започнуваме од почетокот
Туку застануваме тука некаде
На средина

Ние средните
Одиме по средината на патот.

Гу̑у̑ка

(Kumria)

И го пресекоа вратот уште на денот кога се роди
и ѝ рекоа – ти си птица дива
ако сакаш како ангел летај по небото
но и квачката е попитома од тебе

И заврзаа црна лентичка околу вратот
и ја научија да пее
цел живот една–единствена песна
и ѝ рекоа – птица си дива
па ако сакаш давај ни и злато
ама и пајката е попитома од тебе

И ја скротија судбината во мигот
птиците на небото кога се делеа
од птиците на земјата
па цел живот ја оставија
да скита по небесата
и да пее
гу-гу-гу
гу-гу-гу
гу-гу-гу

Сшарайша кука

(Shtëpia e vjetër)

Испопаѓало лисјето на дуњата

изгниле штиците
што ќе ги гориме в зима
ќе мириса на мувловина
а прозорците
ниту се отвораат
ниту се затвораат
само лисјето на дуњата гние
и потемнува

Ледена епоха

(Stinë e akullt)

Остарев во копнежи
Во чекања
Распукан ко кожа од камила

Ми го смрачува видот еден сид
Кој го затвора хоризонтот
И залакот кој ме одржува
Ми се препечи в грло

Ледена епоха
И не се потзатоплија гредите на оваа зграда
Во која стојам и кукам
И трпам

Мр̄иво̄ӣо̄ӣ лис̄ӣ

(Gjethi i vdekur)

*(До̄ире̄ӣе мӣ ѓи ранӣӣе
Како да рече жол̄ӣӣо̄ӣ лис̄ӣ
Ш̄ӣо веке одле̄ӣа)*

И одлета
Животот на листот
Без трага

Трпезата на Света Богородица
Со сите светци
И со Свети Јована во сенка на розата
И пределите на Розите и Плодовите*
Сè исчезна без трага

Летна сè како никогаш ништо да не било
Без дом
Без пепел
Без оган
Без гроб

Маџла

(Mjegulla)

Доколку она што се случи може да ве наведе да помислите дека сè беше очекувано и дека мојата опсесија со маглата еден ден задолжително ќе донесеше вакви резултати, грешите. Можете да кажете дека сум се нафатил да ви раскажам еден фантастичен настан, еден расказ од мрачната полусфера на искривената самосвест, извадена од длабочините на нечистата потсвест, еден вид на *џињи-лиџхи* зоне, која живее со неразумноста и другите слични фасади. Па што! Мојата преокупација, или наречете ја како што сакате: пасијата и опсесијата со маглата не е нова, пасија на ова време и, може да се следи во секоја моја возраст. Туку, колку и да била силна, со времето таа избледе и се разбистри. Потоа, некогашната вртоглавица во некогашната густа сива магла и во деловите на нејзината тајна воопшто не е слична, дури ни приближна, со она што сакам да ви го раскажам. Сепак, и така, одамна не сум напишал ниту еден стих, ниту еден ред со магла и се чинеше дека го бев надминал занесот завиткан со мистериозни нишки па затоа она што пукна, покрај другото, дојде во сувиот период, во времето на мојата општа незаинтересираност и рамнодушност, кога дење легнував на грб, влегував во бескорисни дискусии и празни разговори за триците, сламата, опашката на лисицата и нозете на змијата, со досадни телевизиски емисии, со лажни вести и нивни валкани интриги, кои ме наежуваа, ми ја зајакнуваа стомачната киселина и ми го креваа ионака високиот и разбрануван притисок.

Туку, тој ден кога на улица ме запреа полицајците, повторно беше магла.

-Каде одиш, ми рекоа.

-На работа, одговорив.

-Каква работа на полноќ?

-Седум е часот, им реков и се обидов низ маглата да го извадам од џеб часовникот влечејќи го нагоре, заедно со алката, од пантолоните.

-Не мрдај, ми викна едниот од нив и кон мене го насочи кундакот и направи чекор назад и зема став подготвен за пукање. Другиот се беше оддалечил на страна и исто како него, го беше кренал кундакот на нишан и го беше ставил прстот на орозот.

Некое време останав така вкочанет и од рака го испуштив часовникот со отворениот капак, кој висеше на, до колена, долгиот синџир.

-Два чекори назад, ми нареди полицаецот кој ми го беше вперил кундакот откако беше ставил куршум во шаржерот.

Јас, кој сè уште не бев дошол при себе, се обидов да се наведнам за да го земам часовникот кој, отворен, ми висеше до коленото. Ама неговиот повторен вресок ме вкочани во речиси наведната позиција и, така подгребавен, првин направив половина чекор, па потоа уште еден, до тротоарската ивица, каде се лизнав и паднав на грб. Другиот полицаец со голема брзина ми беше дошол од позади и, со тешката чизма, ми ја згази раката која, за чудо, во текот напаѓањето беше успеала да го фати џебниот часовник со отворениот капак. Тешкиот топук многу ме заболело и јас испуштив крик, сè додека не го почувствував неговиот непријатен здив кој ми се беше приближил до устата. Обидувајќи се со една рака од џебот на сакото да го извади новчаникот и сè што имаше внатре, тој ми го беше ставил неговото колено на врат и ме оставаше без здив, истовремено фрлајќи ми го во душникот сиот мирис на ракијата. Имав среќа, зашто првиот документ, случајно, беше личната карта. Полицаецот го шутна новчаникот со врвот на кондурата и личната карта ја доближи до носот.

- Каде работиш?, ме праша оној што ми ја беше згазил раката.
- Во весник, одговорив, цело време легнат на грб, со раката притисната од чизмата на полицаецот.
- Каков весник, за вас веќе нема весници, викна гледајќи цело време во личната карта.
- Во нашиот весник, одвај успеав да речам, колку да кажам нешто што би можело да ме ослободи од таа болка во раката и од тротоарската ивица која ми го убиваше ‘рбетот. Полицаецот, кој внимателно ми ги провери и другите џебови, ме пипна по слабините, помеѓу бедрата и потоа се тргна ослободувајќи ми ја свитканата рака.
- Стани!, ми нареди оној другиот, кој го беше спуштил кундакот и го беше сменил дотогашниот вкочанет и подготвен да пука став. - Што весник ти бил овој што почнува со работа на полноќ!
- Ама седум е часот... сакав да речам станувајќи со мака и повторно, како несакајќи, го погледнав часовникот кој сè уште висеше на сребрениот синцир кај коленото. - часот е... и откако забележав дека сега не реагираа на моето наведнување, клекнав и го зедев со рака - седум!
- Часот е толку колку што велíme ние, ми викна на уво оној кој пред малку ми ја згази раката.

Како виновен, го погледнав часовникот уште еднаш и ги кренав рамениците. Движењето на полицаецот наспроти мене за да го врати автоматот на рамо го сфатив како знак дека контролата заврши и дека можев да се наведнам и да си ги собирам работите извадени од џебовите, новчаникот, некои писма и работната книшка. Откако од другиот ја добив личната карта, гонаместив сакото и почнав да си ги тресам алиштата.

-Сите вие сте наши непријатели, ми рече тој не гледајќи во мене, или пак се обидуваше да си разјасни некакво светло во маглата.

-Јас не сум непријател, реков, ама моите зборови се загубија во темнината.

Густата магла беше претворила сè во дим. Кај и да се свртеше гледаше само светла кои висат како пожелтени плодови на

овената овошка , ни на небо ни на земја, неколку исушени гранки, отежнати од снегулки и кои, без никакво движење, висеа надолу. Првин најавена со студ, неочекуван за ова годишно време, маглата, кришум, се рашири уште од понеделникот на полноќ и го прекри сиот град. Вторникот осамна влажен и темен. Студен како понеделникот, мрачен како неделата и саботата, ама маглив и непроѕирен како средата, четвртокот и целата следна недела. Сешто беше потонало и обвиено со неа, додека пак насекаде ечеше вревата на чавките кои грака на невидливите гранки на високите тополи околу потокот, толку тешка и упорна, што луѓето се жалеа дека не може мирно да спијат. Заедно со нивното ечење и невообичаеното гргорење на надојдениот поток, се мешаше и паразитската врева, слична со брмчењето на моторите на воените автомобили, тенкови или оклопни возила, кои минуваа од едната на другата страна на потокот и обратно, маневрирајќи или оддржувајќи ги стабилни планираните децибели на општата состојба на маглата и хаосот.

Збунет, прљав, без да ми биде јасно што всушност се случи, тргнав кон дома, иако бев излегол за да одам на работа. Ме следеше погледот на полицајците, кои ги креваа своите автомати кон мене секогаш кога ќе ја свртем главата да ги погледам, при тоа давајќи ми знак да продолжам да чекорам.

Дома влегов речиси трчајќи. Тоа што се случи ми предизвика чувство на еден вид на чудно бунило и не можев д си објаснам што беше. Секогаш кога ќе застанев да го погледам часовникот, ги кревав рамениците - не беше се сменил, сè уште покажуваше седум и неколку минути. Уште еднаш го погледнав кога влегов во ходникот дома, откако го запалив светлото, сè исто или, речиси исто. Го погледнав големиот сиден часовник во кујната - исто, седум и...пол, да речеме. Влегов во дневната соба, и сеуште со несоблечени чевли, се потправ на вратата која ја треснав по мене и длабоко воздивнав. Долго останав

така, гледајќи си ја раката згазната од чизмата, која сега беше поцрнела и, ја допрев небаре сакав да знам да ли вената сè уште биеше во неа. Биешето на пулсот како да ме потсети на нешто па побрзав да ги соблечам чевлите за да оттрчам во спалната соба и да го погледнам часот на алармот што ме разбуди од сон. И тој беше седумипол. По ѓаволите, си реков и излегов на прозорец. Надвор ни ден ни ноќ. Сè беше прекриено со густата магла. Не се гледаа ни светлата на зградата отспротива, кои обично ми помагаа да се ориентирам кога ќе станев рано. Веројатно е полноќ или луѓето уште не се разбудиле. Можеби и нив маглата ги голтнала. Сепак, на улица имаше некаква живост и се чувствувааше движењето на долга колона на камиони и оклопни возила, и тоа повеќе од жолтите светла, кои се чинеше се управуваа сами, без луѓе. Само тие се движеа и само тие го ширеа познатиот, ама сега пригушен, звук кој го слушав цело време во овие ноќи, ама за кој мислев дека беше гракањето н вознемирените чавки, пригушениот шум на надојдениот поток и татнежот на далечните маневри, исто така пригушени од маглата. На нивно чело се вееше големо знаме, без бои и поделено на четири, ама никаде луѓе, небаре нивното движење беше теледиригирано.

Движењето на колоната уште повеќе ме убеди дека беше ноќ. Веројатно сум се разбудил во бунило, сум ги изпомешал поимите. Колоните се движеа само ноќе. Војската само ноќе се разместуваше и само ноќе се одвиваа маневрите, само ноќе се освојуваа стратешките точки, само ноќе... По ѓаволите и денот со магла - таа е поцрна и помистериозна од ноќта. Го поправив часовникот со алармот и го вратив на дванаестипол. Потоа го навив да свони во седум часот. Се соблекох и се пикнав под чаршафите кои сè уште ја чуваа топлината на моето тело. Долго се превртував обидувајќи се да го поврзам сето она што ми се вртеше низ главата и кое сè уште н ебев во состојба да го сфатам. Веќе има подолго време како го изгубив

сонот и имав кошмари па затоа нив ги обвинив за дел од нејаснотиите. Често станував ноќе и бдеев до прозорецот, броејќи ги замаглените светла на широка улица под нашата зграда, или тенковите кои одеа и доаѓаа од еден на, исто така замислен, друг фронт. Сепак, остануваше нејасна промената на часот, или застанувањето на сите стрелки одеднаш, во една одреден точка, за потоа, после малку, сами да продолжат понатаму. Веројатно се случило нешто необично во ноќта која и онака, откако падна маглата и сè задуши, беше необична.

Заспав доцна. Всушност тоа не беше сон, туку полубунило. Куќата беше преполна со полицајци, а јас се бев затворил во спалната соба. Излези, инаку ќе ја скршиме вратата. Не излегувам ако не ми ги исполните условите. Какви услови, викаа тие и со сета сила удираа на вратата од спалната соба. Часовникот да го вратите толку колку што беше. Никаков часовник не сме измениле. Сите ти се тука, толку колку што се и колку ти биле. Излези, ако сакаш да ти го поштедиме животот, инаку ќе настрадаш. Зошто да ми го поштедите животот. Каде го изгубив животот? Ништо не сум сторил. Си сторил, си сторил, те знаеме ние, те држиме на нишан. Се будиш во бунило и го заобиколуваш светот. Ги оживувааш сонитата. Какви сони? За сонови ќе ме казните. За сонови живот можеш да загубиш. За сонови секаде се губи живот. Кој не сонува не се казнува. И ние за соновите те казнуваме, зашто ти ги оживувааш и ги учиш другите. Ти не си исклучок, затоа излези и предај се, објасни сè ако сакаш да се спасиш. Полиција на сонови ли сте вие? Не излегувам без да ми го вратите часот. Вие сè ми измешавте, вие ми ги вративте сказалките, вие ме заразивте со кошмари. Ова не се сонови, туку кошмари. Вие ми ги всадивте. Ако не си одите ќе ме удавите во нив. Затоа ти велите да излезеш, за да те спасиме. Ова нѝ е целта, се бориме за ваше добро, ама вие тоа не го разбирате. Ние за вас живееме, за вас постоиме, за вашата добросостојба, за вашиот сон. Ние ви го чуваме сонот и

ви ги ловиме соновите. Какво добро, какво добро, какво добро? Го знам јас вашето добро.

Тропањето на вратата зачестуваше и се чинеше дека таа, со сè шарките, ќе се откорнеш од место. Потоа малку тишина и свончето. Туку, не, беше тоа алармот на часовникот кој беше навиеен да свони во седум, и свонеше: sppppppr. Потоа тропаше вратата и свонеше свончето на вратата. Алармот на часовникот, тропањето на вратата, свончето на влезот.

Отидов до прозорецот, маглата сè уште беше таму. Поретка, попрозрачна, ама доволно густа за да не се гледат прозорците одспротива. Седум часот, си реков и го заправ алармот. Ама тој не запираше и вратата тропаше. Всушност алармот навреме беше престанал, уште кога скокнав од постелата, ама беше свончето на вратата тоа што свонеше без прекин, придружено со силно тропање. Потрчав и отворив. На врата повторно двајца полицајци.

- Господине, вие денес во дванаесет часот требаше да бидете на судското рочиште за да дадете изјава во врска со тужбата која е поднесена против вас.

- Секако ќе одам, одговори збунет.

- Ќе одите утре, зашто за денес заврши. Одамна помина дванаесет часот. Утре ќе одите, и тоа со полициска придружба. Вие, господине, не ги почитувате нашите судови, затоа ние ќе дојдеме да ве земеме. Утре во дванаесет часот да бидете дома.

Како по команда, го свртија грбот и си отидоа, тутнувајќи ми в рака едно пусулче без печат и без потпис.

- Ама, уште има време, како да сакав да кажам, ама не реков зашто не сфаќав во каква состојба бев и со кого зборував. Бев на сон, бев на јаве, зборував со оние од полноќ, со оние од седум часот, од дванаесет часот, со оние на сонот, на јавето или со ѓаволот и неговиот син кои беа дошле за други работи, од друг сон или од друг кошмар за друга песна, сега, во седум часот, да ме потсетат на судењето во дванаесет часот, кој јас, без сомнение, не го бев заборавил, зашто ќе одев, ќе се јавев, онака како што ми беше

наредено и како што се јавував речиси секоја недела на одредениот ден, во дванаесет часот, врз основа на пусулчињата кои, речиси секој ден, без печат, без потпис, ми ги лепеа на вратата. Се доближив до кујнскиот прозорец и погледнав долу, во правец на влезот во мојата зграда, да ги видам можеби како излегуваа, за да се убедам дека навистина биле. Ама таму беа само маглата и скалите. Влезот, тесниот двор и гранките на двата бора, скршени од бурата пред неколку дена, двај се гледаа. Ни полноќните светла веќе не се гледаа. Не се гледаа, односно беа згаснати. Значи, беше ден.

Се облеков и се средив набрзина и тргнав на работа, сега убеден дека сум задоцнил, ама не толку колку да го започнам новиот ден, навистина маглив, ама слободен, барем за да се оддалечам од соновите и кошмарите на студената ноќ. Сепак, градот личеше на вампир, додека пак моето чекорење по влажниот тротоар, на сениште кое минува низ гробови, за да се врати во својот ковчег после ноќта исполнета со вампирски оргии. Не се гледаше никој друг, или, барем никој, на мојот тротоар, зашто оној отспротива воопшто не се гледаше. Се слушаше само гракањето на чавките, далечното пригушено жуборкање на надојдениот поток и брмчењето на избувливи, излезени од ритам, мотори.

Во влезот на зградата на весникот ги сретнав канцелариските колеги.

- Малку задоцнив, им реков набрзина и им ја ставив раката позади грбот за, во знак на почит, да влезат први.
- Осум часа, не повеќе, ми одговорија со потсмев. - Ние си одиме зашто завршивме за денес и за неодредено време. Ти веројатно си го знаел ова, затоа не дојде. И онака си отпуштен. Весникот престанува поради маглата.
- Ама часот е сед...сакав да речам и потрчав од цебот да го извадам часовникот со синцирот, ама се збунив. Го отворив капакот и погледнав: беше три и неколку минути, да речеме триипол.

- Запрал поради маглата, реков како за себе, мислејќи на џебниот часовник. Го доближив до увото за да го слушнам неговото тик-так, кое, сепак, беше живо ама се мешаше со гракањето на чавките, жуборот на надојдениот поток и далечните воени возила.
- Да, тие ми го вратија, сфаќајќи ја мојата реакција за сосема нешто друго, и некое време нема да излегувам. Сè се пореметило. Прекината е радио и телевизиската програма. Денес некои полициски одреди се испратени да ги убедат радио - телевизиските работници да ја прекинат работата, зашто не ги почитувале правилата на маглата. Прекината е и активноста на симфонискиот оркестар и на професионалниот хор и суспендиран е Реквием од Моцарт. Ги истепиаа членовите на хорот и на симфонискиот оркестар, зашто не знаеја да се ориентираат во маглата и зато што одбија да ги прекинат пробите.
- Не сфаќам, полицецот ми рече дека беше полноќ, а мојот часовник покажуваше седум. Не сфаќам, реков и се обидов да им ја објаснам утринската или полноќна случка, цело време држејќи го високо џебниот часовник со отворениот капак и сребрениот синцир, небаре го бев кренал алибито кое ќе го потвдеше сведочењето.
- Полицајците се насекааде, ми одврати канцеларискиот колега и ова е специјалната полиција на маглата, затоа не се гледа. Невидлива е, реагира бргу и неочекувано. Локалната полиција е разрешена или е ангажирана на други здачи, зашто го знае јазикот, а се донесоа одреди истренирани во вонрдните услови на безредијата и нејаснотиите. Направени се чистки, на неодредено време затворени се неколку ресори. Вчера во болницата избркани се хирурзи и гинеколози и донесени се хирурзи и гинеколози обучени да оперираат или пораѓаат во магла. И поштата е окупирана и поставени се луѓе донесени од центарот за обука на лица кои поставуваат посебна комуникација во посебните услови на маглата и нејасноста и во атмосфера на тотална конфузија, со цел да ги прислушуваат

нарушувачите на редот на комуникацијата. Ова ќе биде новиот начин на нашиот живот кој ќе трае неодредено време. Ова е режимот на маглата и метеоролозите велат дека тој ќе трае. Ќе се заменат институциите и насекаде ќе се постават вонредните мерки на маглата. Наместо поранешните раководители, фабриките и големите претпријатија ќе се стават под режимот на принудното раководство на маглата, или ќе ја прекинат работата и ќе се конзервираат за повторно да се отворат некој друг ден, без магла. Прогласена е посебна состојба, не вонредна, туку специјална, зашто во таа состојба ќе знаат да се движат само оние кои се навикнати и кои се сложуваат со маглата. Останатите ќе се затворат дома, во еден вид на присилна изолација. Оние кои со сила ќе му се спротивстават на овој режим, може веднаш да бидат егзекутирани на улични манифестации, каде ништо не се гледа и каде се создава мрежа на залутани куршуми или може да бидат фрлени по затвори. Сепак, ти лесно си се спасил. Си можел да настрадаш. Знаеш ли за колкумина се смета дека се изгубени или исчезнале во маглата?

Иако беше времена маглата, ние речиси бевме навикнати со такви густы налети. Ама овој пат траеше многу и луѓето се затворија, па и самите се изменија од неа. Најголем дел седеа дома, додека оние пак кои излегуваа секогаш се жалеа за многу проблеми и пречки од оние најчудните и најнеобичните. Маглата загусти и на сите им тежеше. Носеше тежок ветер и притискаше како олово. Ширеше душевни болести и епидемии, депресии, тешки психози, ја зголемуваше агресивноста и го покачуваше притисокот, деформирајќи ги луѓето кои, речиси на секој чекор, доживуваа по едно мозочно крварење. Улиците беа преполни со луѓе на кои им висеше едната рака или ја влечеа едната нога, на кои устата им беше искривена

на десната или левата страна и им одеше до увото. Што ли е оваа несреќа, се оптоварував движејќи се со тежина на железно ѓуле во градите, која не можев да ја исфрлам ни со кашлање, ни удирајќи ги со тупаници градите, ни со трескање по домашните сидови. Ќе се крене ли оваа магла еден ден, боледував и со густото кафе, еден по еден, ги сркав валиумите, лекселиумите и сите смирувачки средства што ги открил човекот. Од тежината на маглата и апчињата паднав во длабок сон, без сонови, од кој се разбудив речиси после една недела. Сум спиеел како потонат во најдлабока темнина, во пештера каде ни птиците ни лиљаците ни глас не пуштаа. Кој ми ги избркал кошмарите и кој ме онесвестил вака?

Се разбудив чувствувајќи во стомакот страшна глад и, за чудо, трпезата ја најдов поставена со сите добра на овој свет. Јадев како никогаш во мојот живот. Се најадов и уживав замислувајќи ги сите светски магии од типот „трпезо, постави се“ кои ми ја беа направиле оваа извонредна гозба. Веројатно дошла мајка ми, која го имаше клучот или пак навистина паднале од небо, од магија. Туку, бргу разјаснив дел од мистеријата, кога ја видов вратата отворена на сила, ама неоштетена. За миг, збунет, му се вратив на сето чудо што ме обзема утрото и видов дека, не само што ништо не ми недостасуваше од дома, туку во куќата беше воспоставен ред и толку беше исчистено што светеше и блескаше како никогаш порано. Мојата дупка беше станала како кристален дворец. Веројатно во сон си се оженил, се подбивав со моето алтер его, си спиеел цело едно годишно време и си се разбудил и оженил. Сега, кога си и отпуштен од работа, можеш мирно да спиееш, зашто и трпезата ти ја поставиле и збогатиле ангелите и самовилите на добротворните друштва. Нема зошто да ѝ излезеш на мегдан на маглата - и не сакајќи, се бев доближил до прозорецот. О, Господе, какво чудо! Не само дека маглата се беше кренала, не само дека сонцето блескаше, не само дека градот беше измиен, туку и

рајските градини беа отворени и градот беше оживеал како никогаш порано. Бргу се облеков и за час се најдов на улица. О Господе. Веќе немаше ни полиција, ни луѓе со разместени стрелки на чело, ни деформирани и искривени лица, ни нозе кои се влечеа, ни траги од тенкови ни знамиња поделени на четири. Излегувајќи од влезот на зградата, ме турна една група на весели деца кои трчаа и скокаа со школските ранци на грб. Фрлив поглед кон малиот киоск отспротива и го видов излогот исполнет со весници и списанија илустрирани со сите можни бои. Еве го и мојот весник кој маглата го беше голтнала. Еве ги и списанијата за задоволство и забава. Луѓето се качуваа и слегува од преполните градски автобуси, одеа некаде, се враќаа од некаде. Со себе носеа чанти и наполнети ќесиња, книги под мишка. Ги беа откриле градите и не се плашеа од есента, зашто имаше сонце какво никогаш не беше видено порано и кое те исполнуваше со надеж дека ќе трае и ќе владее цел живот.

-О, Господе, се стресов, кој ме турна во сон и како се излегува од него?

(Маршот на џолжавот, Дукагин, Пек, 1994)

Црноїо семе

(Fara e zezë)

Имав, ваше благородство, еден комшија, златно дете. Да речеш момче, не оди, зашто ги беше минал четириесетите, ама нејсе. Беше најдобро момче. Седеше сам, што се вели, без мајка без татко, ни женет ни неженет, зашто беше малку со табиети. (Колку за табиети, не збори, зашто добро му ги знаев.) Туку, кој нема денес? Кратко и јасно, еден самотник, без потомство и роднини, без пријатели и другари. Мирен човек кој ни мува не би згазил.

Како што велиш, еве веќе толку години имавме добри односи. Го посетувавме, ќе ни свареше некое кафе, ќе се напиевме некоја чашка, богами јадевме и понекое благо, зашто имаше обичај пустите да ги прави подобро од жените. И тој доаѓаше кај нас, поретко, ама доаѓаше. Го каневме на вечера, со повод и без повод, го гостевме. Се однесувавме, како што се вели, како комшија со комшијата. Туку, има веќе некое време како нѝ седи малку на страна, како да не му се правеше ќеф да му одам и не сакаше да доаѓа, затоа и не го вознемирувавме. Кога ќе те видеше оддалеку на улицата, ќе свртеше и го вртеше грбот, или се преправаше дека не те гледа. Кога ќе го сретнеш очи в очи, како со сила застануваше, водеше напнат и краток разговор, како сте, што правите, ама многу студено, многу студено од негова страна.

Беше, како што велат, со табиети, затоа и не му замерав многу и секогаш прв му зборував. Ќе го фатев под мишка, заедноќе чекоревме дел од патот, ќе најдев некоја причина да го започнам разговорот, ама кога ќе се приближевме до вратата тој трчаше веднаш да влезе и, речиси пред нос ми ја затвараше вратата плашејќи се да не му влезам внатре.

Како и да е, и онака велат дека самотијата го носи сето тоа, дека човекот го прави позатворен и потуѓ, затоа немам намера да зборувам за оваа мана на комшијата. Зашто, кој денес нема маани? Епа, што сакаш да кажеш, ќе речете. Еве, зашто ќе го започнам муабетот што ми беше на ум.

Не знам како се случи, ама еден ден соседот се реши и ми ја отвори душата. Колку да ми каже една мала тајна, не којзнае каква, ама нејсе. Кај дворската дудинка, ми рече, има неколку дена како го излудува една црна чавка, гракајќи му баш над прозорец. Првин, рече, доаѓаше потполно сама и јас ќе најдев чаре за неа, ама после се научи и почна да носи и други чавка и, заедно со нив, да шири гракање кое будеше силен уплав и ти ја наежуваше кожата, кое правеше да полудиш. Чавката, ми рече тој сиот преокупиран, е лоша птица, гласник на црнина, дошла од пеколот и носи смрт и јад, шири несреќа и умирачка. Чавката е прљава птица која живее од мрши, од ѓубре и остатоци, таа е проколната птица, која од темел ти ја руши куќата и прави да си ги расипеш односите и со куче и со мачка, со сè што имаш. Види го, те молам, ова, ми рече и ја отвори дланката за да ми покаже, простете ми, жолт измет. Ова е отров и пелин, ѓаволска киселина, и повеќе од киселина, која може да направи и камен и дрво да изгнијат. Јато чавки можат еден цел град да стопат само со измет, остај што нивното гракање може цел свет да го излуди.

Останав без памет. Колку прозборевте вие, што не бевте таму, толку и јас. Не само што не ви ја кажав ни половината од сето она што ми го изнареди, туку и потполно се вкочанив од сето тоа дрдорење и сиот тој бес кој се беше насобрал во мојот мирен и нежен пријател.

Нормално, си реков на крај, колку да го поддржам, како комшија и домашен пријател каков што ми беше, и јас сум слушнал вака да се зборува за чавките. Навистина е прљава птица, ама ова што ми го кажа, ваше благородство, е многу повеќе отколку што ми рекле. Потоа, пријателе, чавките се нешто што е секогаш околу нас и на кои не им обрнуваме толку многу внимание, зашто сме навикнале на нив. Туку, види каде ти отишол умот. Старците и стариците велат...

Пушти ги старците и стариците, јас останав без сон, без раатлак. Чавките ми гракаат во дворот, сфаќаш, или не? Не е дека сум полудел, ама тие ме мрднаа од умот, ме окупираа од глава до петици. Ова не се работи кои, ајде, ќе поминат, ова е лудило. Потоа, ова е поплава која, ако надојде, нема

господ што може да ја запре. Добро сум размислил и сум ги проучил, дури и повеќе отколку што се зборувало и што се пишувало кај нас. Имам литература. Не сум било кој. Темелно ги знам работите. Чавките се несреќата на овој свет и тие треба да се уништат, пред тие да го окупираат светот и пред несреќата да не проголта.

(Може да замислите што сторив јас? Се здрвив и устата ми се затвори. А што може да рече човек пред таква канонада? И тоа кога ќе ја испали некој којшто го почитуваш и не сакаш да го прекинеш. Покрај тоа, брате, ми се врза јазикот зашто ова беа празни зборови. Пријателот потполно се беше мрднал. Немам ли право? На крајот на краиштата, не ни знаев што да му речам. Климав со главата и повторував како папагал - можеби...можеби...)

Нема можеби! За работите треба да се промисли и треба да се дејствува додека не е доцна. Јас, што се однесува до мене, веќе неколку дена на таа чавка сум ѝ поставил замка од мојата дудинка и верувам дека ќе ја извршам мојата должност на граѓанската претпазливост, ќе го исчистам мојот двор. Туку, сечија должност е да си исчисти пред својот дом, ми зборуваше потполно озбилен мојот комшија и на врвот на неговата вознемиреност, оцарувајќи се и вртејќи ја цело време главата наоколу, небаре ја чуваше тајната од некој случаен минувач. И, верувајте дека ќе ја уништам, беснееше повторно. Таа пак, како да го забележа ова, му стоеше далеку. Чавките се итри. Ама ќе ја фатам јас, ќе ја фатам комшија, верувајте ми.

Иш!...Иш!..., викна и си отиде трчајќи.

Дека во последно време беше станал чуден ви реков уште кога ви кажував дека се оддалечи од нас и веќе не ни доаѓаше дома. Ама дека чавката навистина му го испила мозокот и дека беше во состојба да блује отров и да фрла оган, за магарешки опаш, како што вели една поговорка, ни на крај памет не ми паѓаше. Сепак, како да ми падна малку жал за него, зашто го сметавме како дел од семејството. Колкушто бев изненаден, толку бев и загрижен...

Долго време не го видов мојот пријател. Да ви кажам искрено, како да го бев заборавил разговорот од тој ден и тој ни на ум не ми паѓаше, зашто си имав други проблеми и немав време да мислам за маките на луѓето. Ама еден ден ме стресе силен тресок што ги стресе прозорците и кој, ми се стори, дојде од неговиот двор.

„Што беше ова?“, ѝ реков на сопругата.

„Пушка,“ не размислувајќи, ми рече таа.

„Каква пушка мори, илјадаисто да ти паднат на глава, ова дојде од кај комшијата“.

„Од кај комшијата де“, ми одговори таа ладнокрвно, небаре ова беше вообичаено.

Нормално, љубопитството, ама и вознемиреноста, не ме оставаа мирен. Онака како што бев, потрчав право во бавчата на комшијата, иако бев ветил дека нема да му го минам прагот, кога веќе ој не доаѓаше и стоеше така, на дистанца.

„Ја убив“, ме дочека уште пред да влезам добро во дворот, вцрвенет и радосен во лицето, на чуден начин скокајќи од радост. Во едната рака држеше ловечка двоцевка, а во другата кутрата чавка, направена салата од двоцевката, која ја тресеше и ја креваше нагоре за да ми ја покаже.

„Од денес па натаму веќе нема да грака над мојот кров, а ни во дворот на мојата куќа“.

Неговата радост кратко траеше, а и не се заврши со ова. Зборувајќи така, небото се стемни над нашите глави и оддекна страотно гракање, кое сиот те наежуваше и косата ти ја креваше на главата. Беше тоа необично јато чавки кои се вртеа околу гранките на дудинката разгласувајќи го тагувањето и оплакувањето на нивната масакрирана другарка.

„Црно семе! Да ве истреби Господ! Гаволско семе!“, како улав викна пријателот и втрча во куќата. Се врати со голема кутија куршуми в рака. Ја наполни пушката и, воопшто не нишанејќи, во небото испука цел шаржер сачми.

„Еве ви!...Еве ви! Правете га - га - га!...Еве ви!, и

Паф!Паф!... целата кутија куршуми.

Бавчата, и онака непосадена, запустена, сега беше испретурана, беше поцрнела од кутрите чавки, кои, испуштајќи душа, преткаа со нозете и се маче со крилјата.

Да не должам и да не ве оптоварувам со сета таа касапница што тој ден ја видов со мои очи, зашто верувам и сами можете да ја замислите сликата, ама само да ви кажам дека оваа битка не можеше да помине без последици. Пукотниците ги вознемирија граѓаните, граѓаните ја алармираа власта, власт како власт, секогаш е таму кадешто се пука и само кога се пука, ама не порано.

Не само што дојдоа веднаш, не само што го направија сиот тој театар, опколувајќи ја куќата, влегувајќи во канали и ископини, по капицици и авлии, туку и му предизвикаа тешка вознемиреност и му поставија сцена која, кутриот, веројатно ќе ја памети додека е жив. Раце на сид, раширени нозе, испразнети цебови, кошулата надвор, итн. итн. Му ја земаа пушката, му ја претресоа куќата и му ги најдоа куршумите, му ги ставија прангите на раце и го шетаа низ цел град алармирајќи со звукот на сирената на полицискиот автомобил.

Мислам го задржаа неколку денови, веројатно му дале и некоја пријава, како што им беше обичај, не за нарушување на редот, туку за држење оружје без дозвола, го казнија со парична казна и друго, ама не помина многу, и го вратија дома. Сега кај дудинката во неговиот двор не гракаше ни една чавка, а пред некое време бавчата ја исчисти неговата сестра која доаѓаше одвреме навреме за, во отсуство на брат ѝ, да ја провери и да се грижи за куќата.

Туку, на кутриот, чавките му го испија умот. Сте слушнале како велат „чавка му го испи умот“? Иако и онака беше темен и сув, како што велиш ти, сега беше сиот поцрнет и растопен кутукот, како сагите на очакот. Ни збореше, ни опоздравуваше, со некого не комуницираше. Ако поминеше крај него, ја вртеше главата на друга страна и воопшто не ти обрнуваше внимание. Се затвараше дома, сам, и што правеше, што готвеше цел ден и цела ноќ, само еден господ знае. Ни сестра му не ја примаше внатре. Кутрата, се доближуваше до вратата и му оставаше парче пита или благо, зашто се плашеше дека тој ништо не клаваше в уса. И навистина, се исуши и ослабна, костур стана, небаре ништо не јдеше ни пиеше. Светлото гореше цела ноќ, а се случуваше и со денови да не биде виден. Одвреме навреме

излегуваше наутро со некакви хартии и куфер, потоа се враќаше, носеше неколку книги и фрлаше некакво ѓубре завиткано во сто најлони. Којзнае што му се вртеше во таа негова глава на кутриот и какви јадења готвеше во онаа негова темна лабораторија. Кратко и јасно, правеше работи кои никому не му штетеа, ниту пак му беа од корист, кои ни ѓаволот ни неговиот син не ги сфаќаа. За среќа, имаше лесна работа каде не му обрнуваа многу внимание. На неговите колеги пак повеќе им беше мило да не му го гледаат лицето, отколку да ги збунуваше и да им досадуваше со неговото, секогаш мрачно, лице.

Од горниот прозорец на мојата куќа, со поглед во неговиот двор, се забележуваа неколку замки, неколку како мрежи, бодликави жици и разни железрии, на кои не обрнував толку многу внимание имајќи ги предвид проблемите што ги имаше со чавките и сето она што се случи потоа. Можеби беа предмети кои останале таму, или некој вид превентива за да се брани од нови напади. Туку, она што ме вознемируваше и додеваше беа честите прашањана другите комшии, пријатели и познајници кои не престануваа да зборуваат за мојот комшија. Велеа дека сега сиот град врие за него, дека станал посебен и чуден тип и поставуваа илјадници досадни прашања: да не полудел, што прави цела ноќ со запалено светло, да ли е вистина дека тој ноќе ги поставил оние жичани мрежи во градскиот парк, или - зошто цел ден се врти кај каналот во градските предградја качувајќи се на тополите и растурајќи им ги гнездата на птиците, или фрлајќи со камења, и други прашања кои ме споулвуваа. Исто така, слушнав дека повторно имал работа со власта, и тоа не само еднаш. Првиот пат му нашле некакво оружје, потоа со камен скршил некој прозорец или светилка. Како и да е, сега и мене ми беше јасно дека работата не се одвиваше добро и дека неговата состојба беше загрижувачка не само за него, туку и за нас што живеевме во негова близина. Потоа, градчето, како и сите градчиња, недај боже да те земат на заб и да ти најдат некоја закачка. Колку само пати трчав по децата и ги брќав зашто почнаа да го следат и да му дофрлаат, подбивајќи му се и измачувајќи го кутриот. Душата ми

се кинеше кога го гледав како, збеснет, бегаше од децата кои трчаа по него и викаа: га - га - га!...

Сето ќе завршеше како и секое слично кажување за еден посебен и необичен човек, каков што има во секој мал град. Веројатно и вие познавате, или паметите некој таков од онаа ваша касаба во која сте пораснале, или барем некого сличен на овој? Како дете, не сте трчале ли и вие по нечиј недостаток и мерак спомнувајќи му ги и повторувајќи му ги, лутејќи го намерно за да ја видите и да уживате во неговата терсене реакција? Можеби не сте викале „га -га -га“ или не сте ги имитирале птиците вкрстувајќи ги дланките. Ама и вие на сличен начин некому сте му чепкале по раната, за да задоволите некаква бизарна детска нишка на садизам, или подобро кажано, на детска љубопитност. Верувам дека ова е потполно природно, затоа не сакам да ве замарам со такви работи, видени и слушнати и немаше да ви пишувам доколку не се случеше нешто неочекувано и, колку е можно работи како оваа да бидат такви, нешто необично.

После голем метеж и неред кој го вознемири целото гратче и ја окрвави сета негова и онака поцрвенета историја, во времето кога се лечеа раните, кога се криеја гробовите и покриваа трагите од силната бура, проследени со познати злочини и масакри, кај нас познати и порано, луѓето, покрај другото, почнаа да се жалат дека не спиеја мирно. Речиси во сите случаи, главната причина беше неиздржливото гракање на чавките, кои во последно време, и посебно после овие случувања, многу се намножија. Полека, полека, и оваа работа стана...не ни прашувај што. Поплакните беа чести, градот смрдеше, луѓето се движеа трчајќи и чувајќи се од нивниот измет. Навечер речиси цело небо поцрнуваше, а нивното гракање навистина толку се зголеми, што ги ги покри и задуши сите други вообичаени и секојдневни звуци. Кај паркот, кај намазгахот (тераса за молење на отворено), кај каналот и онаму каде течеше водата од канализацијата, кај тополите и багремите, кај

тапханските кожи, кај коњската дупка, речиси насекаде, доминираа големите јата чавки, ги беа избркале сите други птици, ама и луѓето, старците и бадијалциите кои обично се собираа под сенките или крошните на чинарите. Стеблата, крововите, улиците, тротоарите, автомобилските прозорци, речиси сè беше прекриено со изметот на чавките. На сред бел ден луѓето се движеа со отворени чадори. Ама што гаден измет беше. Кај ќе паднеше, таму трева веќе не никнуваше. И каменот го дупчеа и разградуваа. Ова, природно, почна многу да влијае врз луѓето. Тие сè помалку се движеа по улиците, насекаде реагираа нервозно, често се затвараа по домовите, во дворовите се обидуваа сè да покријат со најлони и волнени прекривки, поставуваа мрежи, вредните работи ги затвараа по подруми и чекореа под стреи, небаре се чуваа од пороен дожд.

Почна да се превземаат мерки. Првин, за да ги растурат големите гнезда, ги исекоа тополите. Потоа речиси го оголеа паркот, зашто општината веќе го беше донела указот да се исечат сите големи декоративни дрва. Набргу по улиците почнаа да се појавуваат луѓе во посебни униформи, кои талкаа со ловечки и слични пушки за лов, завземајќи позиции и одвреме навреме испукувајќи цели шаржери куршуми кон небото или по крошните на останатите дрва. Полека, полека, цел град речиси се најде во, сега веќе јавно објавена, војна против сè поагресивните чавки. Се пишуваа изјави, печатеа плакати, упатства, се даваа совети, се казнуваа оние кои не ги почитуваа правилата и јавниот ред, на локалното радио секој час се даваа информации, а штабот за одбрана од елементарни несреќи држеше состаноци. Се прогласи вонредна состојба и луѓето, доброволно или со сила, ги мобилизираа во посебни екипи за разни потреби за чистење, отварање дупки за закопување на убиените чавки, за дезинфекција и миеење на улиците и крововите на јавните згради. Едноставно, градот беше во грозница.

Во оваа општа конфузија и мешаница, на почетокот скоро никој не го забележуваше и не му обрнуваше внимание на мојот комшија. Сепак, тој сега беше во движење и исклучително ангажиран, во форма и жив, повеќе од кога

и да било порано. Во куќата влегуваше и излегуваше со илјадници разни реквизити и средства, ја отвори вратата и почна да кани луѓе внатре на кои нешто им објаснуваше и демонстрираше, неколку мрежи, железа, жици со ченгели. Слушнав дека и во општината го поканиле за да им даде некои совети и упатства, дури и за да го ангажираат во разни работи и должности. За чудо, луѓето го слушаа сè посериозно. Никој веќе не му се потсмеваше и не трчаше по него. Рекоа, дури го избрале за член на главниот штаб за заштита од инвазијата на чавките и дека таму уживал значајна почит и авторитет, како човек кој го познавал проблемот и со сета душа се ангажирал во секоја задача што ќе му ја дадеа. На Работничкиот универзитет се организираа неколку советувања и предавања кои тој ги раководеше, а кои беа поврзани со прашањето за заштита, за превенција, за методите на борбата за истребување на штетниците на човекот и природата, како и за други периферни работи како, од гледна точка на хемискиот состав на изметот, загадувањето од мршите, дезинфекцијата со вар, хлор и др.

Како и да е, јас сè поретко го гледав и сè поретко имав прилика да застанам да поразговарам со него. Не дека нешто се бев налутил поради тоа негово чудно и, често, безобсирно однесување. Туку, сега беше тешко да се сретне и д се запре на улица, зашто секогаш некаде трчаше, со некаква посебна грижа и преокупација.

Животот во градот стана неиздржлив. Чавките толку многу се беа намножиле, што секоја понатамошна битка и превенција како да беше залудна. Луѓето беа уморни и мнозинството од нив креваа раце и се предаваа, не знаејќи како да дејствуваат понатаму. Сешто пробаа, ги превземаа сите мерки, се трудеа на сите начини - ама цабе, па цабе. Посебно во последно време се забележа дека чавките не доаѓаа и не се множеа само од градските гнезда, туку тие црни и безбројни јата надоаѓаа од надвор, од други места, и тоа не од еден правец, туку од сите страни. Што беше ова? Катстрофа? Инвазија на мрачните сили? Диверзија, подготвена во црната лабораторија на којзнае каква сила? Фрлил ли некој око на градчето или

самиот град го провоцирал ова? На секоја чавка убиена со пушка или хемиско средство, се собираа сто, илјада други кои се вртеа горе, и гракајќи, на истоштените граѓани, беспомошни да превземат што било, им ги пукнуваа ушните тапанчиња.

Дојде времето на кулминацијата. Чавките толку многу се намножија, што еден ден речиси го прекрија целото небо. На сред ден поцрне, се стемни, небаре беше ноќ. Луѓето се затворија по домовите во очај зашто сега секое движење стана невозможно. Ноќта на тој ден беше ужасна и неиздржлива. Врз градот се ширеше вистинска несреќа.

Околу полноќ молњите и грмотевиците го најавија дождот. Помешани со гракањето на чавките, тие личеа на ураганско бучава, која надоаѓаше и се обвиваше како мешавина на проектили и извици кои со сета сила ќе паднеа врз нас. И навистина, набргу на покривот се слушнаа првите капки дожд. На почеток беше слаб, потоа посилен, па пороен, кој се чини не траеше долго, зашто набргу се претвори во град и невреме. Паѓаа зрна колку тупаница, ечеше земјата, се кршеа тегли и прозорци и ова не траеше минута или две, колкушто обично трае првиот пороен град, туку тој воопшто не запираше. Никој не склопи око, ама и никој не се осмели да излезе надвор. Околу утро завладеа длабока тишина. Градот беше престанал, не ни врнеше веќе, не дуваше ветер. Речиси ништо не се слушаше. Луѓето, уплашени, почнаа да гледаат од скршените прозорци, потоа полека, многу внимателно, почнаа да излегуваат надвор. И имаше што да видат.

Сé беше поцрнето. Дворовите, покривите, гранките на дрвата, сокаците, авлиските сидови, автомобилите. Улиците беа покриени и немаше каде да стапнеш поради пцовисаните чавки кои синоќешното невреме потполно ги беше истребило. И потокот беше надојден, на некои места беше излегол од своето корито и ги беше исфрлил мршите на чавките, додека пак речната кал, скршените гранки и откинтите крилја се испомешале во хаос кој не ни може да се замисли ако не го видеше со свои очи. Каде и да се свртеше, чавки...чавки, мртви чавки, а небото над градот беше бистро и чисто, потполно отворено и покажуваше

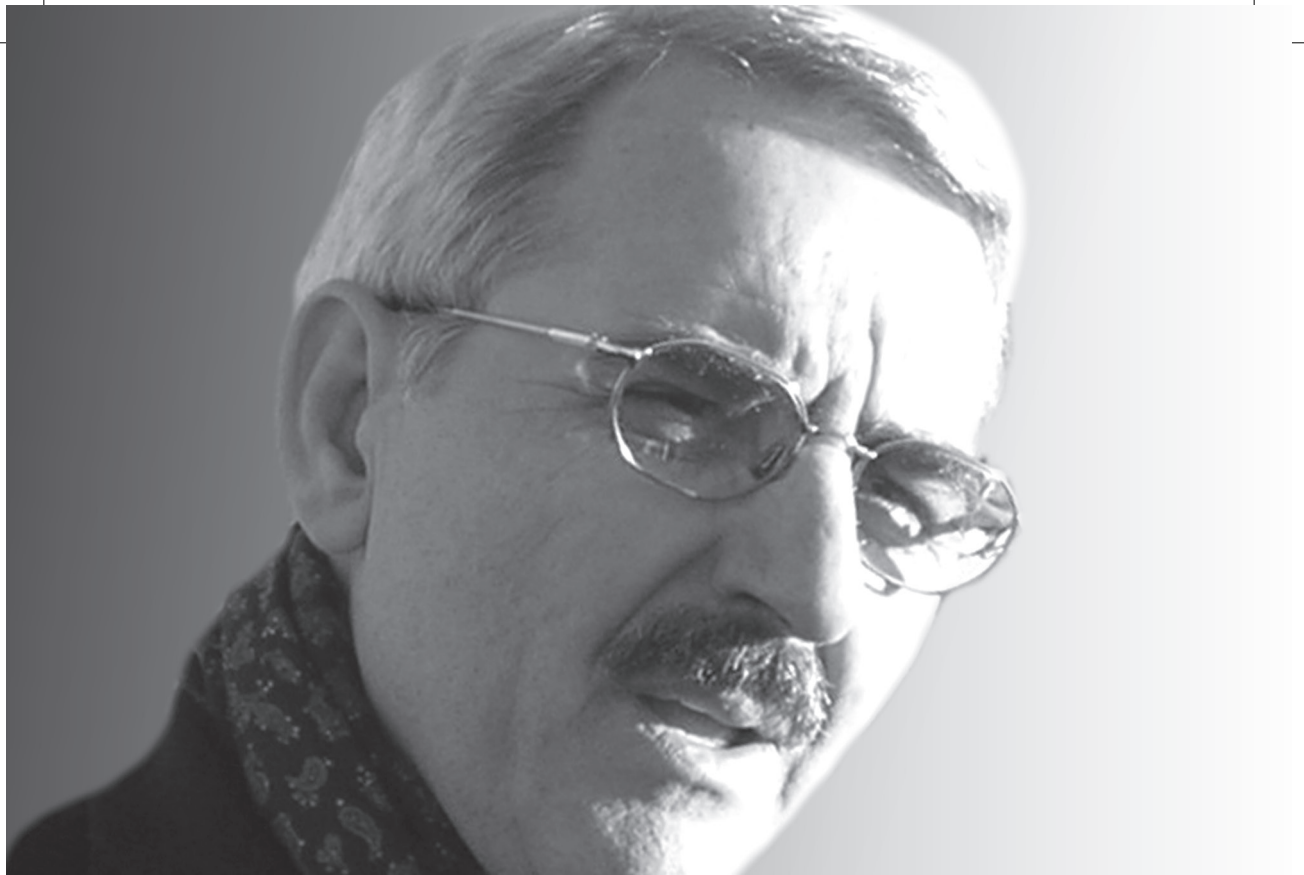
длабочина каква којзнае од кога немавме видено. Дури почна да грее и меко, нежно и влажно сонце, кое се чинеше дека ќе го освоеше целиот ден. Луѓето од куќите излегуваа како од воени легла и засолништа во кои небаре биле затворени по цели денови и чекореа внимателно и уплашено, не верувајќи им на своите очи.

Над нас никаков звук, никакво движење - никакво гракање. Можно ли е? Не можев да се наполнам со здив и не можев да се наситам со овој воздух, со овие нежни зраци, гледајќи го повеќе небото отколку дворот, поцрнет од мршите на чавките.

Кога ја свртив главата и погледнав наоколу, се сетив на комшијата. Не знам што ме натера, ама не мислејќи се многу, потрчав во неговата куќа прв да му ја кажам веста или за да ја сподела оваа толку неочекувана и моментална промена, ова ослободување од неговата, ама сега и наша, голема грижа и болест. Мислев дека никој друг немаше повеќе да се издадува од него за ова. Туку, само што влегов во двор се пресеков и се стаписав. На гранките на големата дудинка, среде бавчата, висеше неговото мртво тело, распарчано и раскасапено од синоќешниот град и невреме. На вратот му беше останала полупцовисана чавка која како уште да мрдаше, да испушташе душа, а земјата под нозете беше прекриена со мршите на неговите заколнати непријатели.

(Маршоџ на џолжавиџе, Дукаџин, Пеќ 1994)

*Сабри
Хамийи*

Сабри Хамити

Сабри ХАМИТИ (Sabri Hamiti) (1950). Поет, прозаист, истражувач, драматург. Роден е во с.Думница, каде завршил основно училиште, а средно во Подујево. Албанологија завршува во Приштина, постдипломски во Загреб. Докторска дисертација одбранил во Приштина. Работел како уредник на изданијата во Рилиндја, професор на Филолошкиот факултет, член на АНУК. Лириката на Хамити поттикнува чувство на длабоката рефлексивност, додека студиите артикулираат целосна перцепција на времето и просторот на албанска книжевност. Во поезијата Хамити е истражувач на нови форми и изрази, истражувач и на аголот од каде го перципира светот наоколу, што значи и од аспект на инспирацијата. Затоа неговите поетски книги имаат внатрешна кохезија како проекти, како дух и содржина. Тие се уникатни како формати на тематски книги, што во себе содржат степени на отворање и на затворање. Поетскиот текст се ткае на таков начин што често пати дозволува влегување на други гласови. Уште повеќе, во некои случаи поезијата оди во правец на драматизирање на поетскиот текст.

Стихот во неговата поезија е хармоничен, тонот на мислата и емоцијата - балансиран. Прозорецот што се затвара во една книга, отвора нов прозорец на крајот на книгата. Поезија натоварена со болка, која мајсторски се артикулира како уметност. Во неговите почетни лирики се читаат ноти на Лазгуш Порадеци како и една иронична интонација. И во студиските книги, визијата претендира на целосни објекти, по епохи, по генерации, што се потврдува од книга во книга. Исто како во поезијата, така и во студиите по книжевност, Хамити употребува

еден одреден систем: книгите се следат во континуитет, односно тие си претходат една на друга. Тој се зафаќа со историски јазли, преврати и важни почетоци, стилски формации во продолжение, до наши дни. Студиските текстови на Хамити, конципирани на ваков начин, опстојуваат како историја на албанската книжевност.

Творецот Сабри Хамити го помнам, од една средба, за мене прва, пред триесет и неколку години. Бевме во една мала просторија во тогашната издавачка куќа Рилиндја, јас и другиот уредник Рахман Дедај. Спроти нас младиот дваесет годишен поет, седнат на една столица. Сигурно беше дојден да се интересира за неговиот прв поетски ракопис, кој што ќе се печатеше неколку месеци подоцна. На нешто конкретно не се сеќавам. Но, сепак, ми остави впечаток неговото намуртено лице, прибран при разговор, зрачеше некоја лутина што се граничеше со револт, акумулирана низ годините, односно низ вековите, и една јасна самодоверба....

Токму овој рефлекс се одвои јарко од споменот за време на прелистувањето на околу четири илјади страници и десет книги на комплетот на Сабри Хамити, што, во издание на издавачката куќа „Фаик Коница“ од Приштина, излезе овие денови. Пет книги се поезија, додека другите пет се со есеи, критики, студии. Секоја книга се отвора со по една посебна фотографија од авторот од различно расположение и возраст. Ги спомнувам фотографиите бидејќи се посебно поглавје на делото, а истовремено, главен поттик за оживување на глетката што ја спомнав порано. Да додадам, исто така, не сум сретнал на друго место фотографијата на авторот во неговото дело да биде толку сугестивна за спознавање на контекстите на времето, на душата, на интелектот, во кое се родило делото, на која и предходи фотографијата. Сепак да се вратиме во 1971 год., кога се регистрира првиот впечаток: Сабри Хамити, дваесетгодишно момче, со првиот поетски ракопис под мишка, поет кој беше при крај со

албанолошките студии во Приштина, којшто зад себе ги имаше студентските демонстрации од 1968 год., што се стреми да летне до Сорбона во Париз – каде ќе се запише една година подоцна, тоа беше момчето за кое не знаевме каков револт ќе донесе во Издавачка едиција на тогашна *Рилингја*. Есенската намуртеност ли, или сонливост, или сонувачкиот револт, ќе бидат препознатливите предзнаци на неговата поезија – како облека, како експресија и како арома. Младичот, со изразит талент, копнее да го пробуди од дремењето прикованиот збор, да го извади него, од смисловните калапи, од скаменетите едномерни конвенции, да го провоцира него до степен на неограниченото зрачење... со тек на време, копнежот ќе го прошири и во истражување на слободниот простор на зборот, на јазикот на крвта, со илирско стебло и корени. Првиот копнеж, во тоа време, за поместување на границите на поетскиот збор, беше творечкото бунтување, додека вториот копнеж беше политичкото бунтување. Двата заедно, го преставуваа определениот од внатре проект, коишто го ткаат делото на Сабри Хамити, секогаш со зборот, којшто ќе оди по сечилото на сабјата, со посебно ехо и влијание во пространствата на албанската лирика.

Ако се прочитаат со внимание написите-сведоштва на Сабри Хамити, тие се од таква природа што овозможуваат скришен пристап во интимната творечка лабораторија, станува јасно дека тој, над сè, се наоѓа себеси како поет. Овој глас го слуша како прв во внатрешната определба, суверен, кого го храни како аскет. Поетското творештво, што го омекнува, го отвора зборот, што го пресоздава, над сè е за поетот. Поезијата е совршено поле а, истовремено, и најсовршено поле за проверување на јазикот, на смисловноста – вели поетот. Таа е кралица на уметностите која копнее да го совлада јазикот и да премине во вечност... а Сабри Хамити е еден борхесовски Алеф на кого што, во еден миг, мигум, му се отвора

универзумот, сосема јасно, за да го овековечи изгледот на тоа отворање, како поезија, слично како што може да биде едно овековечување на универзумот што се артикулира во еден миг низ магијата на зборот. Во духот на овој копнеж-сонување по зборот и поетската магијата и на творечкото бунтување, Сабри Хамити, пред да исполни триесет години, успеа да реализира еден поетски проект со особена индивидуалност, којшто уште во седумдесетите години, ќе го постави во кругот на најпосебните поети на албанската поезија. Поетските книги *Човекој умира млад* (1972), *Почеток и крај* (1973), *Заборавен нож* (1975) и *Илирско сѐебло* (1979) и донесоа на албанската поезија еден посебен глас и силна индивидуалност, со силно влијание во идните книжевни текови. Затоа, поетскиот збор во делото на Сабри Хамити ќе се залага со сите средства за да го разбуди него. Така отворен, неговиот збор ќе копнее да избере можности за поконкретно вдахновение. Такво творечко начело, во поезијата, во поетиката на лириката, оди кон содржините – кон вистинскиот експресив. Згуснатата мисла, економичноста на зборот, се предзнакови на оваа поезија, ќе донесат нови ритми, оригиналност во албанската поетската практика.

Како поет, со осум збирки поезија, објавени до денеска, Сабри Хамити спаѓа меѓу позначајните албански поети. Како есеист, како критичар и проучувач на книжевноста, според нашите убедувања, тој зазема почесто место. Со написите од ова поле, опфатени во пет книги, компонирани и систематизирани на тој начин што преставуваат најопстоен проект и најхомоген во историскиот развој на албанската книжевност, докажува дека е сериозен истражувач на вредностите на книжевниот текст. Првото дело од ова поле на овој автор *Варианџи*, датира уште од седумдесетте години. Написите на ова книга донесоа еден менталитет, особина, што се разликуваше од дотогашните погледи во албанската книжевна кри-

тика, и во состојби коишто изгледаа како прекогностицирани. Сабри Хамити дојде оформен, способен да го фокусира феноменот на уметноста на зборот, вдахновениот објект, чинот на творештвото, релацијата фикција – реалност, светлина – сенка, чувство – причина, комуникација – идентификација, служејќи се со примери од творештвото на колосите на албанската и светската книжевност: Лазгуш Порадеци, Исмаил Кадаре, Фатос Арапи, Али Подримја, Азем Шкрели, Антон Пашку, Бодлер, Валери... Така, со првото дело од овој дискурс, каде што се истакнува како есеист од прв ред, Сабри Хамити го започнува проектот од науката за книжевната уметност – *Обид за една ѝоеџика* – што ќе остане најдоследно реализиран до денес. Тој го донесе најатрактивното во истражувањето на експресијата на книжевниот текст, со динамичен проток, што открива слоеви, нови нијанси, со секој збор, со секоја фраза, ставајќи се себеси предизвикуван спроти конкретниот текст, ослободувајќи го дискурсот од монотонијата на реториката. Сакам да подвлечам дека, новоста што го носи неговото дело, во истражувањето-откривањето на вистинските вредности во нашата книжевност, достигнува највисока точка во албанската книжевна наука. Особено со студиите за модерната книжевност, во првиот дел на дваесеттиот век, зафатени во осмата книга на комплетот.

Увод во читањето

(Hyrje për lexim)

Сега кога немам ни ветер ни боја ни глас од книга
Можам да одам и да го допирам патот како слепиот
Можам подобро да читам за себе
Да му ги оставам докрај спомените
Кожата не ме остава да излегувам од дома
Без да се загубам сосем во пуст простор
Почнувам да ја читам планината дрвото дождот
Раните траги доцнежните траги
Писмото што излегува
Пријателу ти читај го со мене читај ме мене
Читај си ги себеси студот планината тревата
Сега кога книгите се далеку белешките
И спомените се читаат се гризат
Се забораваат. Од читањето се слегува
Длабоко во совеста, во телото во јамата,
Каде што војуваат мечевите на сомнежите,
Се каса омразата со честитките
И не може да се раѓа омразата, пријателу!
Читај ме мене ако можеш читај се себеси
Така растурен така отфрлен
Незапишан никогаш во книгите
Без убавиот ред на раните зборови

Појусио

(Mě kot)

Попусто се стремиш попусто се исполнуваш попусто
Ќе умреш три дена пред празникот на цвекињата
Попусто се туркаш се потиш попусто
Студот те следи мразот ти влегува в крв
Попусто стегаш раце попусто нозе собираш попусто
Отровни стрели и здодевност срцето ти го кине
Попусто се смееш попусто се потсмевнуваш попусто
Чистото тажење го пиеш или го јадеш со леб
Попусто се будиш попусто закрепнуваш попусто
Сакаш да ја пееш песната на длабокиот сон
Поворката се турка како по утринскиот сон
Снегот се собира во грутки ослепува колку смртта
Црните коњи се стоплуваат меѓу себе со дишење
Камшикот ечи во воздух фиу-фиу
Во белиот чаршаф свети црно од празнината
Си тргнуваат црните линии до бескрај
И се среќаваат некаде каде што окоето го губи погледот
А кај вратата се плете тажењето на амбисот
Се цедиш се туркаш ја вадиш последната воздишка
Напред цути едно убаво лице како цвет
Од утробата се заканува еден крик слобода
Го погледнува зелениот хоризонт
Светат илјада очи на надежта
Глеј цветот – темјанушката го лаже снегот
Ластовицата починува на очната стреа
А ти се приклонуваш да ја дофатиш да се излажеш
Да ја пееш песната со глуво уво

Денови

(Ditët)

Ти си осамен меѓу планините беден
Околу лисјата што шушкаат планинските сверови
Високите дрвја се нишаат низ ветрот и тажат
Ниту човек ниту воздишка ниту трага ниту гроб
Ниту дрво ниту гранка ниту детски плач
А ти си сега сред еден простор
Што ги пополнува заборавот и глувата празнина
Устата зборови нема јазикот го заборавила
Откако беше исфрлена од луѓето тука
Почнуваш да си зборуваш себеси тоа не ти прилега
О, Господово чудо дали постојам или сум загубен
Им зборуваш на лисјето што шушкаат под нозе
Им зборуваш на дрвјата што се нишаат на ветерот
Подавајќи го плачот на зимскиот дух
Што расте секој ден и секоја година
Од сечилото на ножот колку се здебелува раката
Ги чита старите трупци и цртежите во нив
Со години проодните улици тревата што се буди
Очи затвораш се мати главата и времето
Не знам колку имаш години месеци денови
Не знам колку си стар колку си млад
Знам дека не си бел напишан лист
Деновите ги броиш меѓу прстите
Древните траги што в око растат
Не знам дали си дете или дете стануваш
Што не знае да плаче бидејќи има само еден ден
Се лутиш потоа не трпиш веќе седум денови
Потоа телото го спружуваш и се дуеш како мисир

Златна насмевка си бараш со рацете кон небото
Деновите те мерат те покриваат те забораваат
Ја допираш косата што паѓа како лисје наесен
Потоа си врне првиот снег ги облекува во бело
Деновите тргнуваат наредени не се одвојуваат никаде
Еден врз друг се диплат се мерат на грбот
Потем се качуваат на глава да го симнат вратот
Гледаш колку се тешки долги бескрајни
Ги читаш дрвјата трагите старите трупци
И остануваш сам заборавен растажен
Нема кому да му зборуваш твоето себе не ти одговара
Додека се поматува главата и времето

Градои

(Qyteti)

Колку сум малечок и растажен сега кога сум далеку
Без спомените пријателите луѓето улиците и тебе
Ти молчиш далеку кадарен да го изговориш своето име
А ликот ти го немам бидејќи паѓа маглата
Над улиците долините ридовите наоколу
Тргнувам како на сон за новото патување
По црните патишта со детскиот страв
По црните лавиринти среќата ја барам
Одамна изгубена кога плачев а старците умираа
Кога исчезна пријателот една ноемвриска ноќ
За да го осветли патот со ново кандило
Тргнав по темнина да ја најдам среќата
Се крена маглата дигнаа глава тополите
На врвот сувото гнездо на штркот
А над него црна капа чавките гракаат
Горе еден тежок облак од прав дим железно
Долу животот продолжува на сите четири страни
На првото патување тргнувам со пријателката
Трепетот си ги испушти трагите на телото на срамот
Патиштата се осветлуваат се протегаат долги широки
Кој верува јас сум сенка над сè
Се наоѓам во сите катчиња скитниците и голите
Читајќи ги рекламите на филмовите кои идат
И разговорите и озборувањата за еден љубовен филм
Колку сум малечок и растажен кога сум далеку од тебе
Како по твоите катчиња си одмораат раните соништа
Треперливите чекори срамни и несигурни
Лекциите на учителот недоразбирањата

Бескрајната омраза ја започнав кај старото катче
Со топлиот леб со вкусот на првиот глад
Сега кога се покриваат погледите и спомените
Како се пече лебот како се разбира љубовта
Дали се истера стравот од срамот како треските со оган
Срамот се гаси наивниот срам доблеста се разгорува
Таа стои кај катчето погледнува се смее – скаменето
Останува, осамен молчелив по патишта се следи незнаењето
Срамежлива игра како лисица ја мрда опашката
Пријателке колку години поминаа и не сме заедно
Кината се одмораат без престапи на ден жалосен.
Чевлите го немаат мирисот на калта
И на потта на долгиот пат на бескрајната ноќ
Маглата се повлекува тополите треперат на врвот
Каде што место штрковите гнездо градат чавките
Пријателке колку години станаа од кога не сме заедно

Лагаиша

(Rrena)

Невреме е прекинати се патувањата
Не летаат авиони не се влечкаат возови
Сè што се движи доцни пепелниците се полнат
Со прашината на заборавот споменот и здодевноста
Уморот пристигнува исполнето да ја истураш тагата
Колку жолтило има овој град-цар
Жолтите лисја под нозе со тежини над глава
Деновите лесно ги превртувам во ова жолтило
И очите се губат во маглата а гласот не говори
И солзата ја поплавува маглата на виделината
И не го чита жолтилото на моето лице
Напред излегува лицето одамна познато заборавено
Колку жолтило има овој град-цар
Дождот си врне тажно и трпението си го чека
Пепелните покриви во тишина си тажат
Живиот свет заспан во пареата на огништето.
Куќите замрзнати се туткаат под капки солзи и дожд
Ти накисната се смееш со устата исушена
Ја стегаш раката полна со рани
Со дамнешната смрт во смрзнатото тело
Си надојдува мирисот на телото во устата одамна заборавен
Зашто в рака си ја држиш болката а другата боска
Цеди ја и стегни ја млекото-дожд си тече
Еден човек со исушени усни вика оддалеку
Куќите стуткани една над друга кутии
Дали сме сите од каде да знам пријателке
Дали јас сум јас и ти како си дали постоиш
Патувањето те кани колку нашето ново оддалечување

Што се собравме денеска утре ќе завршиме
Попусто гледа маглата окото ти го стемнува
Попусто прислушува бедејќи кутриот си молчи
Тргнуваат возовите во дим окото ти го обесуваат
Едно оддалечување ме остава камен осамен
Јас не плачам не тажам пријателке
Но моето срце не ја фаќа стрелата
Кој ми ја научи лагата подобро од тебе
Што го читаш моето молчење и сонцето
Додека спијам на уморот му се молам
Ти плачеш над мене како сестра пријателка мајка
Поголемиот лажго пред очите на светот
Што не може да се лаже себеси а тебе никогаш

Чекање

(Pritja)

Чекај ме секогаш секаде и во секое време
Кога возовите доцнат и гласот не допира со денови
Птиците летаат без крилја си ја бакнуваат земјата
Кога времето го смрзнува дишењето на устата
Кога сите нè чекаат си го губат трпението
Кога на свадба одат со бајрак и јаболко
И љубовта и песната го лажат небото
А невестата ја нема бидејќи застана замислена
Свадбарите налутени се караат еден со друг
Чекај ме секогаш секаде и во секое време
Кога пристигнува мајскиот ден цветот цути
Листот му се смее на сонцето со капка роса
А желбата за препород допира до врбјето крај потокот
Кога осамата на чекањето го растура сонот
И не можеш да гледаш да чувствуваш да сонуваш
Кога зеленилото го облекува во црно црnilo
Сите викаат дека чекањето е лага лажга
И ти мори кутрата спас нема да имаш
Кога болката го совладува трпението зборот секнува
А крикот го растура сонот на кутриот Цуц
Чекај ме секогаш секаде во секое време
Кога сонцето ја заспива овцата кравата птицата
И соништата заспиваат нема веќе прикаска
Морето се лула го истерува бранот сираче
Што трепери од боската студен камен си бакнува
И сите исчезнуваат по среќата и соништата
По новите лаги што ги носи летото
Насмевнатиот предизвик што тропа на врата

Ти господарке на осамата чекај ја веста со години
Нема веќе чекање бидејќи сум последниот човек
Што ја носи белата вест облечен во црно
Чекај ме секогаш секаде во секое време
Кога поворката си оди по спечените лисја
Во последното збогување на расфрлената душа
Кога се фрлаат најтенките чекори на светот
А липањето и пискотот се собираат во ехо
А ти низ твојот прозорец го погледнуваш светот
Дремнат заборавен изневерен
А повиците ти идат како вест последни молитви
Од мене или од кој и да е од другата страна на земјата
Ти чекај ме секогаш секаде во секое време

Тело

(Труп)

Добриот човек ја има бојата на снежната земја
А ние ако сакаме можеме да се слечеме голи
Во страшното трчање по награди
И бојата еден кај друг си ја познаваме
Кога останува лекцијата за колективната хигиена
И очите да ги впериме во црните нокти
Додека уште се бомбардираат со лоши вести
Тифусот во Европа сипаницата во Индија, Азија
Телото се отпушта за да ја брише трагата на бојата
Додека ја краде бојата на земјата на водата на планината
Ку-ку да ли ја носиме со себе маската ку-ку
Отровите си идат со бели облаци од магли
Телото се испишува себеси со трагите пот и дожд
Бидејќи душата исчезна се потроши
Некаде зад планини мориња во далечина
И додека се влечкаш мирисот на земјата го чувствуваш
Тагата по првото детство те ниша
Си го бара киселиот вкус на боровницата
И доцните беседи в село
И летачките чинии што кружат над земјата
Маската не можеш да ја заборавиш човеку
Бидејќи телото бојата на земјата треба да си ја има
А болеста си лета од Индија во Азија
Прстите се испишуваат себеси во црната кал
А трагите се цртаат на снегот
Пријателу сакаш ли да го живееме и овој јануари
Додека галиш напаѓаш враќаш и милуваш
Старо железо 'рѓосано одамна
Се сеќаваш на зелената трева на пареата на сонцето

Железото се влажи 'рѓосува како тебе
Опасностите се бркаат која прва ќе влезе
Да се заклучи со катинар в срце в гради
А ти не чувствуваш се забораваш себеси телото точка
Бидејќи си ја заборапил душата зад седум планини
Наклонет се разбудуваш и ги почнуваат поклонувањата
Во нови маршеви нови поздравувања
А устата е здрвена не знае ни збор да изусти
Удавена во дневниот молк годишниот молк
Не излегува пцоста клетвата песната
Спомените исчезнуваат како росата пред сонцето
И не останува ништо со тебе по тебе
Освен заборот дека си ти тој што е
И не можеш да бидеш барем малку налутен

Ошүүваңейо

(Tjetërsimi)

Од каде да знам како си влезен во мене
Преку тажните ноемвриски дождови
По патувањата долги колку копнежот
На цветните јадови на дваесеттиот роденден
По бегството на пријателот по љубовта
На последните поплави што ја потресоа душата
По земјотресите што ја растурија рамнотежата
Меѓу заборавот и првиот грев
Низ ходниците на жолтата осаменост како чекање
На жолтилото на последните лисја во есен
Меѓу лицата сказните и книгите
Раните умирања на растурената крв
Меѓу брановите и црвената пена на сонцето
Саѓите на планината насмевката на езерото
Или меѓу заборавот на гревот
Од каде да знам како си влезен во мене
Во орото на вечноста на крајот на самиот себе
Се јадам себеси како оломнанско јаболко слегувам
Ги растурам диплите полека правта ја тресам
Од бедното себе од заборавениот себе
Нема кај да одам па се гризам себеси
И забот на стравот несоницата
Суво дрво сум кога бурите се одмораат
Дрво што се разлистува седум лета една есен
Печен камен што бранот не го допира
Без допир бидејќи течноста испарува полека
Зборовите не ги чувствувам немаат смисла
Старите пословици заборавените пораки
Телото не работи има штрајк со глад

Суво дрво недопирлив камен од бранот
А ти како си влезен во мене не знам
Низ годините што нè цедат нè стегаат
И патиштата покриени со трње
Низ полнолетните написи и чекања
Или како достоинственото лутење како болеста
Месната за прераната смрт
Не можам да се најдам освен да се гризнам себеси
И болеста на здравата душа
Ниту капка од течност ниту збор ниту бел лист
Никаде адресите на патувањата преграатките
Само суво дрво камен што не го допира бранот
Без никаква полза за возбудување за лутење
Од каде да знам дека си влезен во мене

Бројкаџа

(Numri)

Кога од носот ти тече млеко ти ги учиш буквите
И броевите до сто и педесет
Уживаш додека ги правиш нивните цртежи
По бели лица на старите тетратки
Двојката секогаш ти излегува грбав човек
А тројката млада месечина полунаведната
Четворката превртен стол без човек
Шестката стуткан полжав
Единицата парчосана стрела во војна
Петката превртено девојче сепак превртен човек
Седумката скршена линија како фантазија
Осумката нероден близнак скаменет во ембрионот
Деветката стуткан полжав што се движи надолу
А нулата голем простор празен и затворен
Нулата секогаш се црта како големата осама
Еден ден ги забравивме сите овие значења
И броевите се бакнуваат еден со друг непрекинато
Сеќавањето ги заборава првите фигури
Не знам дали се караат или се бакнуваат кога се сами
Почнуваме да броиме до десет непрекинато
Дрвјата клупите столчињата луѓето
Единицата станува заб на гладното волче
Двојката заспано јагне во трњето
Тројката скршено крилце на ластовицата лете
Четворката чавка од гавран со пресечена опашка
Петката камшик што ечи во ветер
А шестката магаре со еден товар рани
Седумката превртено тенцере во патување
Осумката стуткан зајак исплашен

Деветката повторно затворен полжав во себе
Нулата еден празен простор една голема самотија
Тргува големото патување на соединување зиме
Забот на гладниот волк го прегрнува јагнето на спиење
Крилцето на ластовицата во опашката на чавката
Камшикот си свири над магарето со рани
Ловецот си го зема на нишан заспаниот зајак
А полжавот затворен во себе со нулата-осама
И сите се соединуваат се радуваат за оваа новост
Бидејќи сега сме заедно како броевите цртежите
И нема веќе пријателства непријателства стари
Се редат луѓето како бројките се соединуваат
Главите како тикви се диплат заспиваат
Една врз друга во пријателство–непријателство
Којзнае дали се забораваат фигурите на сеќавањето
А кога не си една бројка помалку си

По читањето

(Mbas leximit)

О, пријателу мој непознат
Кога веќе си завршил со моето читање
И на забравеното потрошено себе
Сети се на мене дека некаде ме има
И сети се на животот расфрлан и растурен
Впечатоците среди ги на крајот ако можеш
И откриј ја убавината на зборот
Создавај празнини пополни празнини
Тогаш оживеј ме внатре во мојата кожа
Прскај го брегот на поранешните заборава
Го отворивме пред убавиот растурен свет
Во твое–моето читање о пријателу

Илирско сѝебло

(Trungu ilir)

Стои ослепено под Земја во Вечното Средоземје
Ја пие црната вода што тече низ ковчетот
Кога гмечи туѓа рака тече крв
Од потонатото срце скаменето во камен
Страшните мориња дали ги спојува мост
Или љубовните зборови се растурат во ехо
Седи стуткан седи дрво седи камен
Низ млади години под доцнежни векови
Корењата под земја дерат кожа една камбана
Го расипа тешкиот сон на земјата и небото
Гранките врзуваат венец како нож како камбана
Бидејќи пијат друга вода ги грее друго сонце
Си земаат песна и плач и писка тажно со кавалот
О ужасен бран о матна вода о море
Го носиш изгубениот глас по патот по планината
Намуртеното будење го донесе сонот остана пусто
Легнат во врева исчезна молкум
Во огнот на љубовта на еден збор
Поцрвене созрее јаболкото портокалот смоквата
Сокот на животот бранот му до подари на бранот
Стравот и молкот под катинар останаа или заминаа
Кога ете низ мрак смеата на еден пријател
Тешка како споменот сака објаснување во оро
На дрвената софра опколена никна веста
Полето доби уста шумата доби уши
И се плетка муабетот ми рече ти реков рече
Големиот брат болката ти ја носи на глава
Гледај Боже како плачеме се смееме зборуваме исто

Болката врескањето умирачката ги садиме в земји
Кога сонцето изгоре во морето и во светот
И ги црвени трагите по прашливото патување
Се мрачат мислите пукнува врескањето в глава
Твојата крв те следи низ светот и преку прагот
Стои ослепено под Земја во Вечното Средоземно
Ја пие црната вода што тече низ ковчегот
Кога гмечи туѓа рака тече крв
Од потонатото срце скаменето во камен

Герé касѝриоѝи

(Gjergj Kastrioti)

Секогаш кога стега скомраз
Твоето име го спомнуваме,
Првото и другото,
Се трудиме децата да ги подучиме.

Од мракот на времето излегуват имињата,
Ниш, Круја, Албулена и Берат,
И повторно две имиња: првото, второто
Едното за себе, другото за другите.

Секогаш кога стега скомраз
Твоето име го спомнуваме.
Живи, бедни. Колку вреди животот
Кога се живее од спомени?

Децата, кои имињата лесно ги учат,
Не сакаат само толку, сакаат повеќе,
Тие го сакаат животот, едно име за себе,
Децата што не растат од спомени.

Секогаш кога стега скомраз
Твоето име го спомнуваме,
Кога длабоката глувост, бедно
Ја растура ноќе лаежот на кучињата.

Едно има за себе и за другите,
Нека биде и кога се крпи животот
Бараат децата кога телото го растат.
Тие не познаваат спомени, туку соништа.

Пјејер боџдани

(Pjetër Bogdani)

Роден во Сувиот Камен на Хас
Кинисан по долги патишта на Светот
Качен на китката на Паштрик
Ти што разговараш со Небата и Сосвездијата
Не знаеш ли дека секоја година вечно
Небото горе е чисто како солза
Земјата долу е црна како престилка
Маглата среде е пепелава
За да се гледаат в око Небото и Земјата
Или да се гледа Окото на Сонцето
Пепелавата магла треба да се следи
Совеста е јако зрно на умот
Зашто совеста на Кукавицата повторно е Кукавица
Зашто и поверното Куче пак си е Куче
Зашто Човекот е толку јак колку што е слаб
Ако Небото со Земјата сакаат да се спојат
Ако Планината Морето Полето сакаат да се бакнуваат
Им треба Водата Воздухот и Огнот
Им треба Умот Душата Телото и Човекот
Животот значи да се живее до крај
Во починка на чистата крв
Како што е слегувањето од Сувиот Камен на Хас
Во живата кал на Приштина
Каде што на летачкиот Збор брат му е Стравот
Каде што на тврдоглавото Писмо сестра му е Опасноста
Каде што по Молкот лаат верните Кучиња во Хор
Ако животот е подбивност на Животот
А Животот е само провокација на Смртта
Воскресението е последната Утеха
Промените се настинки на Вечноста
Што триста години живееме заедно во Приштина.

Иса болейини

(Isa Boletini)

Зборуваше. Зборуваа. Ги слушаше,
Иса со очите полни тага
Ја мереше далечината на Земјата.
Со дебелиите прсти
Ја црташе новата карта
Во црвената земја на патот,
Иса со натажени очи
Ја мереше далечината на Татко-Вината.
Чадот нека излезе во Лап
Кога по дабовите паѓаат буките
Пламенот ќе се види во Качаник, во Царалево.
Иса со натажени очи
Го гледаше патот кај да се качуваат.
Пламенот почна да пламти
Кога буката паѓа под Дабови
Огнот му ги изгоре мустаците
Во окото му се виде солза
А стихот полн со ќечиња
Патот му го осветлуваше.
Иса со натажени очи
Ја мереше широчината на Земјата
Нозете ги закоуваше во Камен
Кога газеше на Мостот–Знаме
Прав како црвен Барјак

Го ткаеше Иса копнежот
Во пламен гореше куќата
Кога буката паѓа под Дабот

И патот се простира со ќечиња
Со прст ја црташе картата
Ама од прстот капеше крв.

Гората не се проретчува со сабја
Не се минува морето со коњ
Не се гаси копнежот со далга
Низ опустошениот пат.
Кога газеше на Мостот-Земја
Прав како црвен Барјак.

Едната рака в оган другата во пламен
Ја тресе планината го дува полето.
Машата го измери телото!
Кој рече дека има лоша смрт, ја плете судбината,
Со солзи со Земјени лаги
Ја мери широчината на Татко-Вината.

Лицејо на мајкаша

(Fytyra e Nanës)

Како можам да го имам Лицето на Мајката
Кога таа пристигнува од кога ќе падне мракот
И ми го краде сонот пред очи?

Бара да ги облечам детските панталони
Да пеам за очниот заб
Да го накривам кечето над окото.
В уста поздравот: Среќен пат!

Како да го најдам Лицето на Мајката
Кога јас ќе го запалам светлото
Таа се оддалечува и не зборува?

Ќ ја барам прегратката
Ќ ја читам глумата книга
Ќ ги плакнам зборовите со солзи
Погледот во длапките на очите.

Како да го создадам Лицето на Мајката
Ако ја обесам пред очи на сидот
Така станува Мртва Природа.

Ги спомнува таткото, браќата, сестрите
Ми вели сум станал лут во устата
Бидејќи брчките ми го расипуваат челото
Веќе три години редум.

Како да го имам Лицето на Мајката
Кога таа иде откако паѓа мракот
И ми го краде сонот пред очи?

Проретчи ми ја тревата од над гробот
Откриј го живото месо на Земјата
Молитвата поврзи ја како цветот
Пишувањето не смееш да го заборавиш.

Како да го заборавам Лицето на Мајката?
Голите раце ги кревам кон небото,
Небото е празно.

Отстрани ме од очите, чувај ме во срцето!

Лицејџо на џајџкојџо

(Fytyra e babës)

Свадбите не ги сакам, бидејќи еднаш
Слушајќи една стара песна
Ти го расипа пејзажот на лицето
Се сетив на планинското ечење

Остаре, не го научи гробот на таткото
За најобичната молитва.
Кој го позна, создаде легенда во зборот:
-Боже, ми идат да ми ја сечат шумата!

Кажи ми кога кошмарот те фаќа за гуша
Кога ти ги сечат дабовите високи ко става
И ти се враќаш да ги броиш трупците
Што молчат, сами, и не пуштаат лисја.

Доцна листајќи стари книги
Разбрав зошто направи договор со молкот,
Кога работеше на нива, телото ти стануваше лак
Нозе и глава врзани за земја.

Тргнуваме заедно па бегаме заедно
Јас од детството ти од староста
Да ги затвориме вратите прозорците оцаците
Спомените да ти останат живи.

Велеше дека не ги познаваш детските игри.
А ти беше татко и само татко,
А ние покрај тебе бевме деца.
Кажи ми: дали бевме само деца?

Кога ти би имал татко
А јас да имав татко кој ќе имаше татко
Да ли ќе се сакавме повеќе,
Да ли ќе ме познаваше подлабоко?

Да ли ќе одевме заедно на свадби
Пејзажот на лицето дали ќе ти се расипуваше,
Кога ти би имал татко
А јас татко кој ќе имаше татко?

Заминување на варвариите

(Ikja e barbarëve)

Си заминуваат варварите во црната ноќ
На рамо ги носат надгробните камења
Пепелта на огништето плачот на детето
Стравот и вината во малечкиот мозок

Кога дојдоа беа голи ко нивниот бог
Бидејќи тукушто слезени од гранка
Ја започнаа кавгата со галама и пискот
Дека се постари од коренот

Си заминуваат варварите среде ноќ
Да ја покриваат гаровината што ја оставија
И малата трошка совест
Што ги следи по планини по полиња по камења.

Кога дојдоа земјата офкаше длабоко
Куките се стуткаа до големина на човек
Секна водата се исуши буката в планина
Градските плоштади се испразнија

Си заминуваат варварите но каде ли одат
Кон море не смеаат бидејќи се плашат од водата
Со векови чекаа морето да замрзне
Можеби се враќаат во нивните пештери

Кога дојдоа срушија градови и села
Мразеа сè што за нив беше туѓо
Подигаа храмови за нивната нова вера
Што го зголемуваше стравот и ужасот

Си заминуваат варварите бидејќи нив никој не ги сака
Со плач во лицето и со гребнатини
Еден бистар ум им вели: Туѓинци сте!
Си заминуваат да го караат бога што ги издаде

Кога дојдоа беа како кинески мравки
Но сонцето и дождот им го скратија множењето
Си заминуваат ноќе еден по еден проретчени
Бидејќи од нивното семе 'рти само студ и мраз

Си заминуваат варварите со страв во срцето
Бидејќи еден бистар ум им вели: Туѓинци сте!
Од јаркото сонце морето не стана мраз
Си заминуваат кај нивниот снежен бог

Човечкиот дух во тишина го расне животот
Со свртен грб може да се убие вампирот
Се спомнува едно изгубено вековно време
Утре ќе раздени белиот божји ден
Остана многу да се кажува и да се стори

*Зејнулах
Рахмани*

Зејнулах Рахмани

Зејнулах РАХМАНИ (Zejnullah Rrahmani) (1952). Романсиер, раскажувач и истражувач на книжевната теорија. Роден е во с. Балофц – Подујево, каде завршува гимназија. Албанологија завршува на Филозофскиот факултет во Приштина. Постдипломски студи, магистратура и докторантура – исто така во Приштинскиот универзитет. На почетокот работи како новинар во *Рилинджа*, потоа во неделникот *Фјала* (Збор). Од 1977 год., работи на Филолошкиот факултет. За време на паралелниот образовен систем, беше декан на тој факултет и директор на Меѓународниот семинар за албански јазик, книжевност и култура. Надворешен член на АНУК. Негови дела се: *Изгубениџе самогласки* (1974), *Паџувањето на кајка вода* (1976), *Гузел Дуња* (1977), *Полјана на џрсењоџи* (1978), *Од албанскаџа џеорија на книжевностџа* (1986), *Арбанашко џаџување* (1992), *Маесџиро на самоџијаџа* (1995), *Теорија на книжевностџа* (1996), *Романоџи за Косово* (2000), *Јусуф* (2000), *Класичнаџа џеорија на книжевностџа* (2001), *Како да се најџише дисертџација* (2001), *Умеџностџа на џоезијаџа* (2001), *Малесорја од Назми Рахмани или умеџностџа на инџерџреџацијаџа* (2001), *Средновековна книжевностџи* (2002), *Предавања за умеџностџа на ренесансаџа* (2004), *Книжевностџа на Исџокоџи* (2005), *99 бројници од смарагд* (2006), *Главниџе џоеџски дела* (2007), *Грчкаџа класична книжевностџи* (2008), *Илуминацијаџа* (2008), *Расказиџе на Балофци* (2008), *Пиџачоџи и Софија* (2011), *Пеџ молиџви* (2013) и др.

Зејнулах Рахмани предава *Теорија на книжевностџи* и *Книжевни џеории* веќе подолго време. Тој е добар познавач на класичните грчка и латинска книжевност, на книжевноста

на Истокот и на современата светска книжевност. Како писател се појави во почетокот на седумдесетте години со романот *Изгубениџе самогласки*, во којшто се претстави со нова наративна поетика и големото богатство на стилскиот јазичен израз. На темата слобода за Албанците и на човештвото ќе и се наврати и во два други романи: *Полјана на џрсџеноџ* (1978) и *Арбанашко џаџување* (1992). Делото на Рахмани ја открива големата потреба од истражување и од модерна изградба на структурата на класичниот роман наспроти ограничените можности на книжевниот стандард. Раскажувачкото поле, започнато со *Маесџро на самоџијаџа* (1995), ја започнува линијата на внатрешното психолошко и душевно истражување на индивидуата, што подоцна се исполнува со семејниот круг и на заедницата, како и со нивното културно наследство во *Расказиџе на Балофци* (2008). Во прозата напишана после 1995 год., Рахмани ја преминал границата на издвоениот жанр, и открива еден општ човечки свет, преплетен истовремено како физичко, партикуларно, психолошко и духовно, човечко и божествено, каде што предметите, дејствијата, доживувањата и знаењата градат една нова естетика, зборуваат уметнички со мисловна и книжевна ерудиција и со висок стил и мајсторство за човекот и универзалното човештво.

Зејнула Рахмани е меѓу најталентираните писатели на албанската книжевност, неговото дело води еден мирен живот, малку повлечено, но во потполна самодоверба за вредноста и за можностите, без да се вклучи во мноштвото вреви на нашето книжевно секојдневие. Таква се појави уште на самиот почеток, во 1974 год., со романот *Изгубениџе самогласки*, кога авторот уште немаше дваесет и две години, односно со романот *Полјана на џрсџеноџ*, четири години подоцна, што преставуваше книжевен настан. Тие дела, заедно со останатите изда нија на авторот од тоа време, ја преставуваат првата фаза на неговото творештво.

Втората фаза, како основен столб, го има романот *Арбанашко ѱаѱување* (1992) и другото дело *Романоѱ за Косово* (2000). Временскиот период на деведесетите години се затвара со овие две фази на книжевното творештво на овој автор. Во првите десет години на дваесет и првиот век, односно до 2013 год., Рахмани бележи една друга етапа на творештвото, која ја сочинуваат триптихот *99 бројаници од смараѱд* (2006), *Пиѱачоѱ* и *Софија* (2011) и *Пеѱ молиѱви* (2013).

Романот *Пеѱ молиѱви*, преставува едно одење по започнатиот пат на триптихот а можеби преставува и затворање на ова фаза или на ова патување. *99 бројаници од смараѱд*, за централен столб ја има наративната рефлексѱа за духовните вредности. И според мистиката и исламската филозофија, станува збор за 99 варијации на проповеданите вредности од светата книга. *Пиѱачоѱ* и *Софија* како централен содржински столб го има распознавањето, една концентрирана вежба кон распознавање на суштественото, на смислата на светот, на битието. Со романот *Пеѱ молиѱви*, Рахмани донесува вечни рефлексѱи, на егзистенцијата, на битието, на духовните и психолошките сфери од најтајните, рефлексѱи во потрага по Создателот, по Господ, по моето Јас... Целото раскажување се движи внатре во тензичен лак, драматичен на моменти, од една страна, а од друга, час како судрување, час како исклучување, при што, чекор по чекор, како повторно да се приближуваат, но никогаш за подолго време. Внатре во овие простори плови разумот и имагинацијата, чувството на авторската душа во ова посебно раскажување, сосема непозната за албанската проза. Наративниот столб, со најголемо ехо и како најартикулиран во овој случај, освен слободата, власта, раѓањето и смртта, менливото и вечното, го сочинуваат Вербата и Љубовта. Во сите случаи, авторот ги бара тајните кодови, знаците, кои обичното око не ги фаќа, освен она коешто продира во оностраното. Кон

оваа цел нè води раскажувањето на Рахмани од почеток кон бескрајот, кон непросирната завеса на хоризонтот, исто како да раскажува од позиција на човек што секогаш се сомнева, којшто априори и дефинитивно не верува во ништо. Токму од оваа позиција на сомнежот, по секое наредно судрување со енигмите, апсурдот, по секој драматичен предизвик, наративниот глас како да се преродува како феникс што копнее по апсолутно прочистување на Битието, на Создателот.

При првиот контакт со романот *Пеѝ молиѝви*, можеби потсетува на идејата на познатиот исламски ритуал, клањањето пет пати на ден. Што може да биде, но и не мора. Всушност, не се само пет дневни клањања, туку пет можни времиња, слични, што можат да бидат временски фрагменти и секојдневни мигови на вечноста, на животниот пат на човекот, и др. Можат да бидат пет враќања на човекот кон себеси, пет соочување очи в очи со себеси, пет проникнувања во недопрени длабочини, темни, свесни мистерии или несвесни. Затоа делото, впрочем, е исповест на љубопитниот глас, кој стои зачуден наспроти енигмата на битие, на постоењето, спроти семирот, спроти Создателот и Господ. Исто така тоа е поттикнување на гласот што бара излез, врвица, бара излез отаде погазените и проодните патишта. Станува збор за сеопфатна мисловна суштина на сето она што се протега како бескраен спектар на талкање, но и како тажно прпелкање. Истовремено, таа е обожувачка и одбивна, со верба и самодоверба, којашто се појавува и се крие постојано, и што верува, но во одредени мигови и се сомнева дека човекот може да ги најде овие врвици.

1. Во уф!

(1. Nē uf!)

Просјакот. Облиците. Темнината. Огинот. Барањето.

Не дека дента не патувавме итајќи, немилосрдно, арно ама денот на сите ни се виде краток, запурен. Ух, веднаш се стемни, леле!

Тројцата знаевме дека доцнењето можеше многу скапо да не чини, затоа брзавме! Поради темницата не можевме да се одмориме, да застанеме, иако беше тоа темница слична на ждригавица што ти го пече желудникот - само што оваа ти ја печеше мислата. И оваа темница беше темница на една влажна есенска ноќ, темница на едно намуртено небо, со ниски облаци, без ниту една свезда на небото, темница без месечина. Ух, колку длабоко бевме навлегле во шумата, како да бевме влегле во некоја карпеста пештера!

Јаворската шума татнеше од грмежи. Патот влезе и се изгуби во патеката, а потоа патеката исчезна во дабот на ивицата на една бара.

Така, тие сфатија дека талкаат низ дабовите и високите дрва израснати околу таа бара. Нивните облици изгледаа слаби, и кога ќе се допреа, тие исто така беа водени.

Завивањата и грмежите, како и сенките во темницата, не можеше да се одредат од каде доаѓаа, и потоа, ух... се појавуваа во чудовишни размери!

Не беше возможно да се сфати каде одеа низ тие чести патувања, без упатства, без насоки, можеби - можеби и по патеки и по тој уф и гуф, кои ечеа од внатре.. и да ли некогаш ќе успееја да излезат од таму?

Патувааа така, во тој непат, неколку часови. Уморни, мокри, истоштени, изгубени како паралитичари, на колена, малку одморија. Патувајќи, трњето и гранчињата им ги искинаа алиштата, парче парче им ги сторија. Само што мислеа дека меѓу нив тие имаа една длабока урна.

Да запалиме оган, рекоа. Да видиме каде сме и каде се наоѓа
глутницата !
Да видиме како да излеземе од тука.
Ние сме како војници, во пченкарно поле. Наоколу се слуша
само вревата од војската.
Така, по темнината, собраа суви гранки, даб и направија ко-
липка покриена со гранки.. И, запалија оган.
Пламенот веднаш се запали не оставајќи им време на сувите
гранки. Блесна пламен, црвен, голем, висок, им ги зама-
гли очите!
Тогаш сите тие, изненадени, истакнаа дека, освен тој пламен,
ништо друго не можеа да видат!
Сиот свет исчезна! Беа само тие, парталавите алишта, нивните
каливи нозе, празните раце, нивните испашени лица,
очите ослепени од светлоста пред нив. Вревата, татнежот,
леле, глутница, едногласна група за помош, седнати околу
оганот, со очи исполнети со универзумот на темнината.
Тие не можеа да видат ништо, зашто Тој им ја беше земал
светлината и им го беше дал оганот, кој набргу згасна и
стана пепел и тие повторно влегоа во темнина ... во уф!

(Просјакот и Софија, Приштина, 2011)

2. Поглед во темнината

(2. Soditje në errëirë)

Поглед во темнината. Лица. Темнината. Нинијојо.

Минуваше низ некои далечни места и забележа дека сè помалку и помалку гледаше, што беше несфатливо, зашто светлината беше истата, местото како и сите непознати места, времето беше пладне..

На почетокот сфати дека веќе не гледаше некои големи и значајни нешта. Подобро, ми рекоа, што големите и значајни нешта му се појавуваа како малечки, малубројни и, изненадувачки безначајни. Во оваа средина, да претпоставиме, ја постави и војната низ која мина многу пред таа воопшто да почне и сè додека заврши. Сите му беа пред очи: почетната пропаганда, објавувањето на неколку слободарски стремежи, прикриената војна со бездушникот на тајните обезбедувања, убиствата кои доаѓаа од секаде и поради сите причини поради кои можеше да се умре, отворените ликвидации, нападите со тешко оружје, масовното уништување на градовите и колективните убиства, пробивите и реките бегалци, гладот и болестите меѓу населението кое талкаше по ридови и планини за да си ја спасат измачената душа. Имаше премногу такви работи. Покрај патот и во каналите имаше лешеви. Преплашени деца, заклани деца. Малоумници кои талкаа. Животни, ненадејно збеснати и споулавени, сверови полудени од човечка крв.

Почувствува страв! Арно ама, нејзиното значење му се стори безначајно и товарот на војната не беше поголема од товарот на зрно пченка. Сите тие работи можеа да се случат и во време на мир и спокојство.

Еден ден додека седеше наспроти калето на Скендербег, и тоа му се стори мало, како безвредно копче, со време обелено.

За миг ги беше разградил нејзините големи сидни камења и, како зрна песок, ги стркала надолу по карпите право во бездна. Со истата таа леснотија можеше да ја држи во дланка зашто беше малечка, и безначајна и без тежина. Потоа го погледна големиот град кој сега мнозинството го викаше Главен град. И тој исто така беше изгубен, толку мал колку да го чуваш в џеб и потполно безначаен. Целото место беше малечко, безначајно и без тежина. Со планини, со гори, со мориња и реки, со полиња и ниви, со села и градови, со животни и птици, со живи суштества под земја и во вода, со сите живи и мртви луѓе... со сите, беше мал и без тежина!

Наспроти лесните налети на срцето, кои го тераа да се врати, токму таму кај срцето се отвараше бездна, наспроти мислите се отвараше застрашувачкото кралство на темнината! Окото му се беше наполнило сотемнина. Срцето со темнина. Мислата со темнина! Веќе ништо немаше смисла.

Наспроти секое нешто се појавуваше ново прашање и едно ништо.

Наспроти облиците и смислата се протегаше големо поле на ништото. Поголемо од пустините. Поголемо од картите во сите можни размери.

Времето сега веќе беше поделено на два дела: едниот беше оној далечниот, со разни светла, додека светлото уште светеше, исто онака како што сега темнината темнеше! Во оваа темнина и самото ништо се беше изгубило, поради тоа на овој свет баш ништо не можеше да најде!

(Просјакој и Софија, Приштина, 2011)

3. Лейоѝ

(3. Fluturimi)

Просјакоѝ. Лейоѝ. Кукаѝа. Пѝицаѝа.

Еден блескав ден Просјакот стана птица и мафтајќи одлета во небото. Беше исто толку лесно и убаво колку и сето друго што го беше направил до тогаш во животот, дури уште поубаво, толку убаво што од задоволството од летањето почувствува како му затрепери срцето.

Наместо безволно да чекори по патот, тој лесно мафташе со крилјата и леташе горе и светот, кој до тој миг му беше пред неговите очи, сега остануваше долу и тој го гледаше од високо.

Вообичаените далечини, сега летајќи, се доближуваа. Земаше залет, мафташе со крилјата; шумолеа листовите на гранката од која тргнуваше со замав и в час се миеше во морето од светлина, високо во небесното плаветнило! Иако таму, високо, каде што воздухот стануваше поредок, чувствуваше дека стравотијата на земјата можеше да го фати.

Од таму, како што леташе над непознати места и градови, позади новото летало мавташе со крилја. Понекогаш им се придружуваше на детските змаеви и се фрлаше во бранови токму како и тие. Друг пат летајќи им се придружуваше на безопасните птици.

Потполно му се предаваше на ветерот и му допушташе да го земе со себе во меките и безбројни кривулици. Леташе сам, осамен. Леташе ноќе, во темнина. Леташе во ноќи со месечина. Леташе во ладовина, во летната врукина леташе..

Во летањето, како и на земјата, сфати дека требаше да се придржува кон некои нешта. Летај колку и да леташ во еден правец, патот за враќањето на истото место остануваше ист. Колку и да се задржуваше, повторно требаше да се врати таму.

Како и на земјата, некои работи му служеа за да се ориентира и тие се претвараа во патни знаци. Понекогаш знакот беше една куќа, друг пат дрво или висок даб со густе лисјаа. И рид, или улица, исто така беа знаци. Секогаш и секаде остануваше непроменето и земјата долу и небото горе, а помеѓу нив без никаква граница.

И кога беше најодморениот, некогаш крилјата му се замараа и на летот му се ближеше крајот. Одвај чекаше да ја види саканата куќа и да се врати таму...

Всушност, кога стана птица, се вртеше и вртеше и повторно се врати и гнездото си го изгради под покривот на својата куќа. Додека беше таму, високо, тој виде дека небото и земјата си имаат свои облици: првиот беше насекаде темнина, вториот беше желбата која е израз на сите живи суштества, третиот незнаењето ја зајакнува власта кај сите, четвртиот, секој ја има нишката на смртта, петиот е љубовното кралство, шестиот е силата на мислата и седмиот облик е мрежата на мудроста која гледа преку сите завеси...

(БЕЗДУШНОСТА)

Лейшой̄. Просјакој̄. Децай̄а.

Летајќи така, како што лета птицата по светот, му се случија сите работи кои им се случуваат на птиците.

Еден ден, додека се одмараше на гранака на дрвото, ненадејно децата го гаѓаа со камења. Тој не ги беше видел од каде дојдоа тие, а ни камењата во нивните раце... До тој ден ништо пострашно не беше доживеал! Тој куп камења кој леташе од нивните раце беше многу позастрашувачки од бомбардирањето на тврдините од страна на османлиската војска! Камењата фрлени на Троја беа играчка во споредба со овие кои летаа право кон него! Безбројни! Веројатно цел еден космос се распаднал, илјадници планети се здро-

биле и сега деловите доѓаа право кон него!... Во маката веднаш замавна и летна право кон небото, а камењата летнаа и ги уништија лисјата, младите гранки... ја скршија и испарчаа и ја уништија кората на дрвото, земјата ја покрија со лисјата, млади гранчиња и парчиња од кората и прекарското дрво за миг се претвори во тажно и парталово дрво... Кога тие си отидоа, престрашената птица седна на нејзината гранка и во приквечерината тажно го оплакуваше нејзиното губење за цела една година... Доцна ноќта слегна на земјата, човек и со тежок чекор се упати дома. Срцето уште долго му трепереше секогаш кога на ум ќе му паднеше да полета... Ги спушташе крилјата долу и ги здиплуваше на телото чекајќи трпеливо срцето да му се смири.

(ПТИЦАТА)

Ловој. Орелој.

Друг ден во поле се судри со ловец со двоцевка. Ловецот го зема на нишан и, речиси во еден миг, во негов пралец ги испука двата фишеци! Оловните зрна, на стотици, речиси невидливи поради брзината, летаа право кон него. Ниеден облак не може така одеднаш да истури тков уништувачки град! И, птицата, која во човечкиот живот никогаш немала прилика да ја запознае таквата брзина и сила на куршумските зрна, сега можеше да ги види како, летајќи, сите му се нафрлија за да му го одземат животот! Тука сфати колку свиреп и бесмислен беше човек со оружје в рака: тој убива без никаква причина, без никаква цел, само од задоволство.

Арно ама, со него беше Тој. Беше Големиот Господ. И тие безбројни куршумски зрна ги скинаа лисјата на парчиња, ги скршија гранчињата и ги откинаа пупулките, ама него не го убија.

И можеби токму овој факт беше тој поради кој во неговиот птичји ум созреа мислата дека требаше да појде право кон Небото за да го најде него. Најпосле, не му ги беше ли дал тој крилјата за да лета, иако беше човек!? Не беше ли тоа знакот кој Тој му го испрати за да го започне тој свет ацилак!? Не дозволи ли тој многу пати да летне високо а да не му ги изгори и стопи крилјата како на оние две древни птици!?

Одлучи.

Зеде замав и летна!

Леташе и леташе низ просторот кон Небото, со надеж во Господ дека ќе лета и ќе го достигне неговиот свод, самото небо, бесконечноста.

Прекрасната птица виде како кровот на неговата куќа се претвори во сив, а подоцна во темносив. Куќата потполно исчезна, косовското поле стана мало за да се опфати со еден поглед, погледот да опфати полиња и планини сè до Котор, а од таму да се оди сè до Туна... Сите други птици летаа ниско и сега веќе надвор од неговиот поглед: врапчињата, ластовичките, чавките, штрковите, кукавиците, гавраните, останаа долу. Уште малку и среќната птица ги минуваше неколкуте облаци, меки како руно, кои испаруваа право кон небото... и синото небо, чисто како син кристал, се отвараше...кога од онаму високо, право кон него, му се нафрли еден орел! Како воденичен камен кој силно паѓа надолу! Тропањето и силниот шум на неговите крилја можеа и планинска карпа да уплашат! Леле мајко леле! Каде да се сокрие на тоа како кристал ведро небо? Каде да се сокрие во тоа просирно небо!? Каде? Каде да се сокрие и да се спаси од тие канџи кои се спуштаа од небото!? Леле каков пискот (камен под земја да уплаши, срцето прав да му го стори!), испушташе тој орел додека му се приближуваше!... Какви застрашувачки канџи се пружаа од небото право кон неговото незаштитено срце, како пица тукушто изнедрена од јајцевата лушпа...

Се врати во човек.

(КАКО ОНИЕ ЛУЃЕ)

Како оние. Тој. Оние. Просјакот.

Господе голем, зошто ми ги даде овие крилја да летам?
... Јааас сум само човееееек!
Човек од месо и крв!
И ни на сон не бев видел дека ќе имам крилја за да летнам кај
 облаците!
Зошто ме измами овој пуст ум!?
Канците речиси се спојуваа околу неговото крепко тело.
Дивиот орлов сјај речиси го ослепе..
Ги изгуби чувствата и летна надолу како камен фрлен во воздух,
 кој од како ќе го достигне врвот, се свртува и бргу паѓа
 право кон земјата, не плашејќи се дека ќе удри некого
 или самиот ќе се издоби на парчиња!
Едно време остана таму каде што падна. Можеби цел еден ден,
 или година? Можеби десет?
Потоа отиде и се измеша со луѓето на Пазар зашто беше пазарен
 ден и тој посакуваше да биде како нив.

(ЛОВЕЦОТ)

Птицајата. Времето.

После многу време откако заврши онака како што заврши,
 паднат без здив на земја, се сети дека со ловецот имаше
 уште една мала „историја. Беше тоа оној познат ловец,
 славен и немилосрден кој сакаше да ја убие птицата.
Еден ден леташе онака, за кеф.
Леташе над областа.
Леташе од дрво на дрво. Понекогаш кога се враќаше уморен
 од летот, му се случуваше да требаше да заврши многу
 работи по куќата. Ама не можеше а да не си најдеше
 малку време за задоволствата на душата.

Баам!... Онака, леташе, кога го слушна прасокот на оружјето кој го заглуши и го зацрвени небото, потоа падна во темнина... Преплашен, виде како опасниот ловец повторно го земаше на нишан, го правеше своја цел! Бргу го смени својот правец! Кратко леташе, речиси прилепен на житниците, дури и мустаќите на класјата му ги допираа stomачните пердуви. Потоа летна право кон дрвото среди житниците. Кога успеа да се сокрие под лисјата, онаму на гранката, си го слушна срцето како силно биеше: бум-бум, бум-бум-бум! Како тапан му биеше. Крвта му вриеше. Воздухот беше редок... Ама немаше верме! Тој, ловецот, голем како даб, поцрнет од инает, бесен зашто не го беше погодил, трчаше право кон дрвото на кое беше тој!

Фишеците, црвени како крв, вкрстени во два низа на неговите гради, пушката подготвена да пука, повторно да предизвика несреќа: да ја убие кутрата птица и потполно да го распарча дрвото! Малку му помогна среќата зашто ловецот се сплетка во капинките, кои своите ластунки ги беа простреле надалеку и тој направи два-три-четири големи чекори. Ова беше голема среќа за нашата птица, зашто таа го искористи тоа време и летна понатаму, позади крошната на дрвото и летна право кон другото дрво во полето. Таму, близу, се наоѓаше уште една житница, гугутки на грмушка и пештери и јавори...

И сонцето се спушташе на запад, такашто предметите почнаа да се мешаат со сенките и темнината.

Ловецот залудно испука уште два куршуми од својата двоцевка. Таму тој се врати во својот лик и слезе долу. Така ужасно изгребан и изморен ноќе се врати дома. Таму, одмарајќи се малку на верандата, со чаша вино пред себе, сфати дека тоа беше потполно негова вина, не на ловецот: тој беше летал во ремето на ловецот, леташе во времето кога ловецот ловеш а тој требаше да си седи дома...

(Просјакот и Софија, Приштина, 2011)

4. Момчејќо кое ојиде и не се враќа

(4. Djali që shkoi dhe nuk u kthye)

На Градскиот Рид еднаш одамна живееја еден маж и една жена. Имаше веќе петнаесет години како се беа вечале. Немаа деца па тие, на секој што ќе им отвореше врата му ја оплакуваа својата мака. Еден ден на нивната врата тропна доцен патник. Кога го прашаа што бараше, тој побара преноќиште за една вечер зашто беше странец и сиромашен, немаше пари да плати за ан, дури ни за кришка леб. Мажот и жената само со еден поглед се разбраа: „Зошто да не, и онака, вака сами, не отепа тагата...“ и го примија доцниот патник. Откако му дадоа нешто да јаде и му ја наместија постелата, патникот ги праша каде им се децата.

-Господ уште не ни даде. - му одговори жената.

- То е лесна работа... јас ја знам тајната на таа работа и бидејќи сте благородни и јас не можам да ве пуштам и понатаму да тажите... ама, работава има еден услов!

-Кога ќе наполни петнаесет години, детето е мое.

-Оф, ние сме задоволни и кога би го имале само петнаесет години! - рекоа речиси едногласно мажот и жената.

Се разденуваше патникот од своите дисаги извади јаболко и им го даде.

-Заедно изедете го! - им нареди и си отиде по своја работа. Кога тој си отиде, тие го земаа јаболкото и заедно го изедоа и си легнаа. Онаа работа ја направија така што се трудеа неговата алатка да навлезе што подлабоко, таа легната на грб и со нозете прекрстени на неговиот грб. На врвот на здоволството нејзе и се стори небаре некаде ѝ се отвори некаква врата на задоволство. Тој, сопругот, почувствува дека напорот не му беше залуден зашто сфати дека ја беше задоволил сопругата. Онака, испреплетени, паднаа во убав и пријатен сон.

И таа ноќ жената зачна.

Поминаа месеците и жената роди син. Толку се израдуваа што викнаа тапанари и три дена и три ноќи свиреа тапаните а градот се чудеше со сиромавиот кому му се беше родил син.

Детето порасна и тие некое време беа заборавиле сè што беа рекле. Арно ама кога се ближеше петнаесетиот роденден стравот им ја обзема душата. Еден глас им велеше дека тој даден збор не е ништо, друг глас им велеше дека на нивната среќа ѝ доаѓаше крајот, дека оној доцнежен патник ќе се појави и ќе го побара нивниот син! И, навистина, тој се појави кога момчето наполни петнаесет години.

-Дојдов да го земам момчето. - рече.

Тие се обидоа да го одложат тој миг, ама патникот воопшто не ги слушаше.

-Јас си го одржав зборот и сега и вие треба да си го одржите вашиот! Не може поинаку!

Го зема момчето и на првата кривина исчезна. Залудно трчаа по него. Не го видоа веќе.

Го удри момчето позади уво и го легна во запрежната кола. Со денови и ноќи патуваше со него. Кога се разбуди, момчето воопшто не знаеше каде се наоѓаше: беше тоа пусто место без ни една страна и тој залудно патуваше колку во еден правец, толку и во друг, ама никаде не стигнуваше... До навечер, а тогаш далеку виде трепкање на светлина. Поминаа речиси две години додека стигна до таа светлина и кога стигна, речиси без здив падна пред врата, зашто беше патувал низ пусти места, низ места каде коренот те гореше, низ грмушки низ кои ни животни не беа минале, а камоли човек... Само се виде себеси во постела и кај главата една старица.

-Кој те донесе до тука?! - го праша таа. - Влези во овој сандак зашто сега ќе дојдат синовите и ќе те изедат! - му рече таа и го стави во сандакот, а самата седна врз него. После малку тие дојдоа и почнаа да го бараат, ама старицата не мрдна од место и тие легнаа да спијат. Старицата кришум

го извади момчето од ковчегот и му даде една марама, капа и нож. Момчето ја зема марамата и ја врза околу половината, капата ја стави на глава, а ножот во ножница. Три години патуваше без да можеше да го најде почетокот на патот кој водеше во Приштина. Со време ги научи добрите страни на оние што му ги беше дала Старицата: кога ќе ја затресеше марамата од неа паѓаа пари: франци, марки, фунти, евра. Кога ја ставше капата на него, никој не можеше да ги види неговите работи. И, кога еден ден го извади ножот од ножница, пред него се пјавија синовите на Старицата и му рекоа: „Зошто не викна наш господару?“ и тој им рече: „Сакам да ме вратите во Приштина!“ и тие го земаа, го качија на авион и веднаш го вратија во Приштина! Што да види! Приштина потполно се беше изменила! Му падна во очи најголемата куќа и влезе внатре. Што да види таму: поставени трпези, прекрасни сеадиња и јастуци за седење, огледала, свилени завеси, погледот да ти се замагли од сите тие светла и сиот тој луксуз на тоа место! Седнува и ги порачува најубавите, најскапите јадења. После долго време станува едниот и му вели на господарот на таа куќа:

- Ти ја купувам куќава за еден милион евра.
- Јас ќе ти ја купам за милион и половина. - му рече другиот.
- Јас ти давам два милиони! - рече третиот.
- Јас ќе ја купам за пет милиони. - рече Момчето. Повеќе никој не се наддаваше и така момчето веднаш ја купи куќата. Заврши оваа работа. За ова слушна и Пашата и тој му ги прати својот сејмен и го викнаво Конакот. Во оној Конак на Пашата, кој сè уште постои, кај Камената џамија. Патеката ја беше прострел со персиско сеаде, а на двете страни, со раката на оружјето, исправени стоеја стражари. Пашата излезе и го пречека кај вратата. И го воведе внатре. Муабетеа што муабетеа и Пашата му ја даде за жена својата ќерка. Свадбата беше после еден месец. Кога девојката се појави меѓу своите блиски, Пашата ја повика ќерката и ѝ рече:

-Ќерко, ако ми сакаш добро, како на татко, дознај ги тајните на твојот сопруг,зашто двајца паши во еден амбар врзани не биде.

-Тато, бе, да не му се израдуваш на моео невестинство ако не ти ја исполнам желбата, зашто мажи ќе си најдам колку сакам, само ти да си ми жив и здрав!

Кога се врати кај сопругот, девојката му ги исполни сите желби и веднаш му ги откри сите тајни.

Отиде кај татко ѝ и му рече:

-Татко мој, ништо не можеш да му направиш зашто тој има една марама од која, кога ќе затресе, му паѓаат пари и злато колку ќе посака! Има една капа која јачува и никој не може ништо да му направи. Има еден нож кој, кога ќе го извади од своите шајаци, му доаѓаат, далеку било, слуги, и му велат: „Повели, Господару наш!“ и му ја исполнуваат секоја желба.

-Знаеш што, - рече пашата, кога ќе легне да спие, оваа трева стави му ја под јастук и тој ќе падне во длабок сон. Тогаш ти земи му ги тие работи и донеси ми ги мене!

Таа стори како што се договорија.

Фррр! Пашата го извади ножот од ножница и тие се појавија.

-Што наредуваш Господару?

-Земете го мојот зет и фрлете го што подалеку!

Тие го земаа момчето и го однесоа далеку! И тогаш тој се разбуди. Дури тогаш се рассони и со чудење погледна: никаде ја немаше убавата невеста, ќерката на Пашата, никаде големата и најубава куќа во Приштина, никаде Приштина...и, уште полошо, ниту не можеше да излезе до Градскиот Рид и да ги види они двајца несреќници: таткото и мајката потонати во сиромаштија и очај за момчето кое си отиде и не се врати...

(Расказиџе за Лагови, Приштина, 2008)

5. Чикивера

(5. Çikivera)

Куката на Хасан Нишлија беше во емигрантското маало. Да-ваше и земаше, ама во домот му никна само едно цвеќе, стареше без син. Сета љубов му ја посвети на тоа цвеќе! Неговата среќа беше мелем и ако се случеше тоа да се повредеше или, не дај боже, некој лист да му се исушеше, Хасан остануваше без душа!

Еден ден неколку жени дојдоа на седенка кај неговата жена. Девојчето, за да ги остави на мир да си муабетат, излезе в градина, а богоми и нивните муабети ѝ се чинеа празни... Ама, после малку нешто ѝ притреба па се врати низ предната врата, право во нејзината соба и кога сакаше повторно да излезе една од оние жени кои беа дошле на седенка рече:

- Лицето ѝ е како јаболко црвено.

Другата жена рече:

- Има око црно како маслинка.

- Третата жена рече:

- А усна има црвена како калинка!

- Како Бузангаз веќе! - рече четвртата жена.

„Бузангаз...“ осамена во собата си рече во себсеи Чикивера на Хасан, осамена во собата. Не ѝ се излегуваше веќе од таму. Падна в постела и до вечерта остана така. Потоа и до утрото. Толку ѝ стана мерак за Бузангаз што се разболе. Никој не можеше да ѝ најде лек, а Чикивера се топеше од таа болест. Небаре среде лето падна голем мраз. Сè опустоши. Во нејзината соба влегуваа и излегува доктори! Носеа чудни апарати за да ѝ ј проверат крвта, можеби ѝ се отрула, велеа. Носеа апарати за да ѝ го измерат срцето, можеби ѝ се отруло, велеа. Носеа апарати за да ѝ го измерат дишењето, можеби ѝ се затворил отворот за дишењето, велеа. Носеа апарати за да ѝ ги измерат коските, не дал Господ, да не ѝ се растопиле, велеа. Носеа апарати...што ти се не! Ама болеста не ја откриваа, болеста не ја сфаќаа.

Хасан место не остави а да не отиде за да бара лек. Отиде и кај оца и кај поп, црква и џамија, секаде отиде... Еден ден слушна дека некаде далеку имало некоја старица која го гледала и она што е прикриено, тајно. Отиде и ја донесе дома. Старицата побара да ја остават насамо со Чикевера. Кога го виде девојчето побара еден копан за да го испече на скара. Го стави месото на скара и го печеше...ама старицата заспа. Чикевера го вртеше месото на скарата и велеше:“ Слушни или изгори како моето срце за Бузангаз!“ Старицата ја слушна и скокна на нозе. Јас ќе ти кажам каде е Бузангаз ама ти никому не кажувај. Таа извади парче хартија и ја напиша адресата: „Топаана, Б/21“. Девојката ја зема и отиде во Топаана Б/21 и тропна на врата. Вратата ѝ ја отвори една девојка која ја погледна тажно.

- Мори аждерска ќерко, ѝ рече нејзе Чикевера, кажи ми каде е Бузангаз!
- Да не речеше „Мори аждерска ќерко“ ќе те изедев, зашто јас сум аждерска ќерка! - рече таа. Јас не знам каде е, ама мајка ми знае! Ама таа штом ќе те види ќе те изеде!
- Спаси ме и помогни ми, ѝ рече Чикавера.
На вечер нејзината мајка, ламјата, се врати дома.
- Тука мириса на човек... - рече таа. Ќе го изедам!
- Нема човек, - рече ќерката на ламјата, ама денес летнаа неколку гулаби и пееја „Бузангаз, Бузангаз...“ кажи ми бе мајко, каде е Бузангаз!

За да се најде Бузангаз, од железо треба да расплетеш три кошули, да искинеш три пара железни кондури, треба да ти се јадат три железни прачки...

Чикивера отиде во Маалото на Ковачите и купи три железни кошули, и купи три пара железни кондури и купи три железни прачки. Кошулите ги облече, кондурите ги обу, ги зема прачките и тргна да го бара низ Приштина Бузангаз. Не остави ни еден квартал без да го побара. Не остави ни една улица а да не го побара. Не остави патека кај не го побара. Не остави двор а да не го побара. Не остави куќа без да го бара. Понекогаш слушаше понекој збор или

глас за него, ама да го најде, не го наоѓаше. Тогаш еден ден виде дека железните кошули ѝ се скина, железните кондури ѝ се распаднаа, железните прачки ѝ се јадеа... и знаеше дека ќе го најде Бузангаз!

Неговата куќа беше во Таукбашче.

Так, так-так! Тропна на врата. Излезе една жена.

Која си ти што тропаш на врата? - праша.

Јабанџија сум, рече Чикивера. Имам за продажба прекрасни бисери!

Дај да ги видам, - рече жената и ја внесе Чикивера внатре. Чикивера ги извади бисерите и почна д ѝ ги покажува... и на жената окото ѝ запна на еден сјаен бисер, со многу ивици и сечила, како мразулки во зимски ден...

- Ќе ти го продадам, - рече Чикивера, - ама поскапо од куќата!

- Како да го купам кога ние сме сиромашни!? - рече жената.

- Има решение, рече Чикивера. - Јас една ноќ ќе спијам со Бузангаз, а ти ќе го добиеш бисерот. Жената мислеше, мислеше и на крај прифати. Вечерта кога дојде Бузангаз, онака уморен од работа, таа му даде да јаде и да пие црвено вино сè додека се опијани. Потоа го стави в постела и Чикивера легна крај него. Тој цела ноќ не се разбуди. Таа цела ноќ оплакуваше:

Три железни кошули јас искинав

И три пара железни кондури упропастив,

Прачките железни во прав - ги сторив

Ама овој Бузангаз срцето ми го пукна!

Прилегна кутриот, прилегна и заспа!

Со око не ме погледна, со срце не ме почувствува,

Јунакот, страшниот јунак, поглед не ми фрли

Медот во саќето недопрен ми остана..."

Пред тој да се разбуди, жената дојде рано наутро и ја сокри Чикивера во долапот.

- Мириса на човек! Ако го најдам сега за доручек ќе го изедам!

- рече Бузангаз.

Сношти многу јадеше и пиеше вино и мирисите ти се испомешале му рече жената. Ако тука најдеш човек, за вечера ќе ти го испечам!

Бузангаз си отиде и штом тој отиде, жената ја извади Чикивера за да си оди. Ама на Чикивера веќе никаде не ѝ се одеше, зашто три железни кошули беше искинала за да го најде.. Чикивера од дисагите извади еден комплет прекрсни алишта, полни со скапоцени камења, дијаманти и смарагди и бисери. Жента на Бузангаз не можеше да го тргне погледот од нив.

Ќе ти ги дадам ако уште една вечер спијам со него - ѝ рече и таа прифати. Ја сокри Чикивера во Долапот и кога Бузангаз дојде, таа му ја простра вечерата и му даде вино да пие. Арно ама, враќајќи се дома Бузангаз го сопреа соседите и го прашаа што беше тоа тажење цела ноќ сношти во неговата куќа и збор по збор му ги кажаа тие убави и тажни стихови.

Три железни кошули јас искинав
И три пара железни кондури упропаствив,
Прачките железни во прав - ги сторив
Ама овој Бузангаз срцето ми го пукна!
Прилегна кутриот, прилегна и заспа!
Со око не ме погледна, со срце не ме почувствува,
Јунакот, страшниот јунак, поглед не ми фрли
Медот во саќето недопрен ми остана...“

И Бузангаз правеше божем пие вино ама не пиеше, се правеше пијан ама не беше пијан. Неговата жена се излажа и го стави Бузангаз в постела, и, ја викна Чикивера да излезе и цела ноќ да спие со него.

Чикивера се соблече и легна крај него: беше поубава од месечината со зраците, потопла од летото кое ја грее и мртвата земја...

И кога помисли дека и оваа вечер ќе ја помине така, недопрена, Бузангаз ја зграпчи хагло и прекрстувајќи ѝ ги рацете позади грбот и доближувајќи ја кон себе...

(Расказиџе за Ладови, Приштина, 2008)

6. Бисѝроѝлед

(6. Тејѝур)

Бистрогледот имаше околу шеесетина години и животот го мина во Приштина, во Амамското Маало до овошниот Пазар. Куката му беше таму, на средина, околу стотина метри од Амамот и цел ден работеше во Пазарот.

Како старееше така и вреќите му стануваа сѐ потешки и потешки, работата сѐ понапорна и понапорна, дури и животот почна сѐ повеќе и повеќе да му се смачува.

Понекогаш, само кога душата ќе му дојдеше на нос, мрморше низ заби „О Господе, земи ми ја душата!“. Арно ама душата почна сѐ почесто и почесто да му доаѓа на нос, здравјето му попушти, телото му овена, па тој почна погласно да вели „Еее, Смрт, дојди земи ме!“!

Еден ден, таа, Смртта, навистина дојде кога беше клекнат и потпрен на сид за да си го одмори малку ‘рбетот.

-Зошто ме бараш? - му рече Смртта.

-Ми здосади овој свет...Остарев и се уморив, корка леб нема кој да ми донесе дома... - ѝ одговори тој.

-Уште не ти дошло време...Туку, сакаш да те направам богат?

-Сакам, како не?!

-Тогаш слушај...

Така тој и неговиот лек станаа познати! Некоје време беше во конфликт со државните лекари и лекови, со најразлични апарати кои тие на болниот му ги ставаа кај главата и по телото. Нему доволен му беше само еден брз поглед низ собата. И, кога ќе видеше дека Смртта не беше таму, го вадеше својот лек, некаква течност, го поттикнуваше болниот да ја испие и ја добиваше наградата. Понекогаш, во таа долга битка со лекарите, тој забележуваше дека болеста беше на самиот почеток, на лекарот ни на ум не му паѓаше дека болниот можеше да умре. Арно ама Бистроокиот ќе ја видеше Смртта и веднаш си одеше од таму велејќи при тоа

дека не може да му помогне зашто душата на тој болесник е во рацете на Господ. Кутрите лекари залудно се трудеа и залудно губеа време, а понекогаш богами и залудно го осиромшуваа семејството на болниот, зашто му немаше спас... Низ Приштина почнаа сè почесто и почесто да го викаат Бистроокиот, првин оние од неговата Населба, а потоа неговата слава се рашири и подалеку, до Гермија, преку Веланија и кон Таслиѓе каде живееја богатите и каде што животот беше многу поскап... Потоа почна веќе да не излегува од дома, луѓето доаѓаа кај него. Доаѓаа од сите делови на Приштина, дури и од новите населби кои се градеа по околните ниви. Богатството стана видливо во неговата куќа: свилените завеси, миндерите, скапоцените садови, прекрсните јадења, скапоцените камења и златниците се гледаа насекаде... „О Господе, продолжи ми го животот!“ - велеше секој миг. Господе, продолжи ми го животот!

И, токму во еден таков ден, кога по стоти пат ја кажуваше оваа божествена формула, кога го крена погледот за да го погледне болниот, погледот му се смрзна како мразулец на прозорот: беше Смртта...

(Расказиџе за Лавови, Приштина, 2008)

7. Мајкаџа на сонцејо

(7. Nēna e diellit)

На Садик му здосади животот. Малечка куќ на крајотна селото, ниту еден колец немаше ставен пред врата. Со леб ни четири - пет месеци. Невеста никој не му даваше. Еден ден реши да оди на пат. Неговите го гледаа изненадено како си ги врзуваше опинците, како околу половината, завиткана со шамија, си врзуваше парче леб, како избираше стап да му биде другар во текот на патувањето...

-Одам кај Мајката на Сонцето. - им рече.

-А каде е бе Мајката на Сонцето? - го прашаа.

-Не знам. Првин ќе тргнам да ја барам онаму накај Приштина...

Ќе прашам некого по пат, некој сигурно ќе ми каже...

Патувајќи така седна да се одмори под едно јаболково дрво. Тоа полно со зрели јаболки. Земјата покриена со нив, а гранките наведнати од нивната тежина. Одмараше колку одмраше, и почна да станува кога Јаболкото прозбори:

-Абе човеку, каде си тргнал?

-Одам кај Мајката на Сонцето.

-Ќе ѝ ја кажеш ли и мојата мака? Јас секоја година создавам плодови и тие зреат и паѓаат, и гнијат, ама никогаш никој не зема барем една да изеде!

Момчето го продолжи патот без да застане. Кога, пред него се појави извор. Водата студена и во изобилство, нешто подолу и широко езерце во кое многу луѓе се капеа. Влегува тој да ја премине таа вода, кога, водата прозборе:

-Абе човеку, каде си тргнал?

-Одам кај Мајката на Сонцето?

-Можеш ли да ѝ кажеш и некој збор за мене: јас сум студена и бистра вода, ама луѓето играат и мијат тука, ама никој никогаш не ме пие.

Садик продолжи понатаму. Чекори, чекори и чекори. Кога, ете три убави девојки.

- Каде одиш, бе човеку? - го прашаа тие.
- Одам кај Мајката на Сонцето, од мака! - воздивна тој.
- Нашата мака е поголема од твојата: никој не не зема!
- В ред моми, ќе ѝ ја кажам вашата мака! - им вети Садик и го продолжи патот кон Мајката на Сонцето.
- Патуваше така многу денови и ноќи, жива душа не сретна. И кога, еден ден се најде пред Мајката на Сонцето. Таа подговуваше вечера за својот син, Сонцето, кое само што не беше зашло. Таа се уплаши Садик да не му ја изеде вечерата на Сонцето па тој кога ќе се вратеше од сето тоа трчање низ светот да немаше вечера. Којзнае што ќе направеше од лутина! Ама Садик ѝ вети дека ниту залак нема д земе и Мајката на Сонцето го внесе во подрумот за да го сокрие од Сонцето.
- Мириса на човек, - рече Сонцето само што влезе во куќата.
- Не бе синко, ти од светот ја донесе миризбата на човекот! - му рече Мајката на Сонцето.
- Не, бе мамо, од моето око никој не може да се сокрие!
- Таа добо знаеше дека човекот не можеше да се сокрие од Сонцето. Му рече:
- Не ме одбивај, тука е.
- Донеси го тука! - рече тој. - Нема да те одбијам...
- Абе човеку, како дојде кај мене?
- Маката ме донесе, - му одговори.
- Ајде, лесно ќе се справиме со маката.
- Ама, ги носам и маките на другите. - му рече Садик и збор по збор му ги кажа маките на јаболкото, макитена водата и маките на момите.
- Јаболкото треба да ги сврти гранките и нив да ги направи корења, а корењата да ги направи гранки, зашто земјата ќе го исчисти отровот од гранките, а воздухот ќе ја заслади течноста на корењата. На момите среќата им е сокриена, ама само тие ќе ја видат. Водата треба да го удави првиот човек што ќе ја премине.
- Кога се врати кај јаболкото и кажа што рекло Сонцето, јаболкото му рече „Помогни ми!“. Садик го откорна јаболкото

од корен и, што да види, под корењата на јаболкото имаше
куп со злато. Полн!

-Јас го чував, ама сега, кога ми помогна, земи го зашто ова злато ти го подарувам тебе! - му рече јаболкото, пресреќно зашто од сега па натаму ќе има сладок плод и луѓето ќе уживаат кога ќе го јадат. Садик го зема златото и отиде кај момите. Тие, штом го видоа, во еден глас викнаа:

-Ти си нашата среќа!

Садик ги зема трите и се упати дома. Го обзема страв кога пред него се појави водата. Се сети што му беше рекло Сонцето: „Речи надојди и земи го првиот што ќе помине!“. Поради тоа ги стисна усните и ги задржа така сè додека не премина на другата страна од водата.

Реката му рече: „И твојава работа ништо не била!“

Кога ја премина реката и малку се оддалечи, тој се сврти кон реката и викна:

-Еј, Реко, Сонцето рече „Надојди и голтни го првиот што ќе го видиш!“

Реката веднаш почна да надојдува и силно да поплавува. Човечкиот ум не ни може да замисли еден таков бес и сила. Арно ама Садик почна да трча заедно со своите три невести и со златото, бегаше по планината за да стигне во Ладовац,... Реката веројатно го следела до подножјето на ридовите.. Така велеа, јас таму не сум бил.

(Расказиџе за Ладови, Приштина, 2008)

8. Вогачо̄и

(8. Prijësi)

Во текот на војната, во деновите кога земјата се празнеше од ужасот и смртта, во едно училиште во Приштина останаа затворени учениците од прво одделение.

Учителот го убија на почетокот.

Тој ден таму немаше никој друг.

Тие деца беа потполно претрашени, и онака, збунети, останаа таму цел ден, не осмелувајќи се ни да погледнат од прозорц за да видат што се случуваше надвор. Излегоа кога се стемни зашто тогаш вревата малку се стиши и тогаш видоа дека селото беше потполно изгорено. Жив човек не се гледше. Ама и понатаму се слушаа истрелите. Час поблиску час подалеку од нив. Кога војната се приближувше, децата липаа, не осмелувајќи се да ги слушне некој. Кога војната малку се оддалечуваше, тие престануваа, ама треперењата, липањата и треската од стравот не им престануваа. Веќе немаше куќи, па тие не се ни растурија. Ама, малку подоцна војната повторно се приближи и тие се оддалечија во правецот на шумата. Потоа, војната и таму се приближи и тие влегува сè подлабоко и подлабоко во шумите. Така после полноќ тие веќе не знаеја каде се наоѓаа, ниту пак во кој правец се оддалечува од војната.

Патуваа сè додека на хоризонтот не се појави првиот зрак. Се наоѓаа во една длабока долина, среди планини, без никаков пат. Не сакајќи, сите се доближуваа еден до друг така што личеа на некакво големо животно со многу екстремитети, иако тие беа сосема мали и без никаква надеж. Седнаа, се доближија и се потпраа еден на друг за да се згреат. Имаа уште малку леб кој го беа земале со себе и беа заборавиле да го јадат. Сега тој леб им беше повкусен од кога и да е порано.

- Мене ми следува да ве чувам додека вие спиете, - Рече Малик.
 Ќе останам буден и ќе внимавам да не ни се случи нешто на сон. Никој не се спротивстави и децата, потпрени еден на друг, се собраа под лисјата. Заспаа. Спиеја долго, речиси до пладне следниот ден. Иако, денот не беше воопшто мирен ниту пак лесен. Малик кажуваше дека неколку пати сакал да ги разбуди зашто му се чинело дека војната се приближуваше... Сега веќе сите чувствуваа глад. Проверуваа да не им останало можеби нешто од вчерашната храна, ама беќе залудно, зашто вчершниот леб го беа изеле вчера!
- Да се поделиме во две групи, - рече Малик. Неколкумина од нас треба да се качиме на врвот за да видиме што се случува со војната.
- А што ќе правиме ние, другите, тука долу? - некој праша.
- Добро би било вие што ќе останете овде да направите некакво засолниште. Некои може тука наоколу да бараат храна, ама без да се оддалечувате многу од тука.
- Така и направија. Малик, со уште шестмина, почна да се качува низ планината. Другите влегоа подлабоко во долината. Таму во карпите најдоа некаква пештера и почнаа да ја чистат. Во неа можеа да се сместат најмалку дваесет души. Попладне се врати Малик со другите шестмина. Со себе беа донеле неколку убиени птици и доста диво овошје.
- Треба да го сокриеме влезот во оваа пештера. - рече Малик. Можеби тука ќе треба да останеме повеќе денови. Наоколу продолжува војната. Насекаде има војници и смрт. Децата се најдоа, од изворот сенапија студена вода и малку се смирија. Се ближеше ноќта.
- Ќе одредам стражари за ноќва! - рече Малик. Први ќе стражарат Бесник и Адем. Тети и Љорик ќе станат на полноќ. Утре ќе ги одредам групите кои ќе бараат храна. Горе, на врвот на планината, ќе стражарат Јусуф и Блерим... Останатите ќе се грижат за ова засолниште и огинот...

Првите денови на децата им беше тешко да се навикнат со обврските кои им ги даваше Малик, ама тој се трудеше да биде правичен и разумен. После неколку денови веќе никој не им се противеше на неговите наредби и за сите нив неговиот збор веќе не беше спорен. И самиот Малик извршуваше многу работи, ама пред сè, тој пазеше војната да не ги изненади. И успеваше. Неколку пати им се случи бргу да се оддалечат и да се засолнат на нови места. Потоа, откако опасноста ќе минеше, тие се враќаа на старото месо, зашто тука најлесно може да живеат. Тој најдобро ги знаеше работите и нивниот ред. Малик беше насекаде. И кога некоја работа не можеше ни едно дете да ја изврши, тој едноставно велеше: „Јас можам да го звршам ова!“ Така, тој секој ден растеше сè повеќе и повеќе во нивните очи, ама и во своите. Тој чувствуваше дека сите тие деца, нивните животи, зависеа од неговите одлуки...

Така помина цел еден месец. Неколку пати мирисот на лешевите се чувствуваше до кај нив, во тајното засолниште. Потоа, се појавуваа огновите на војната и смртта, Арно ама, тие го слушаа Малик и тие, како чудо, се спасуваа. Помина вториот месец, и третиот, потоа и многу други денови и еден ден стражарите, онаму на планинскиот врв, објавија дека војната завршила.

Цел ден го славеа крајот на војната.

-Од утре, - рече Малик, - ние сме слободни. Децата внимателно го слушаа. Ќе може да се вратиме во селото или да одиме некаде на друго место. Можеме и тука да останеме. Треба заедно да одлучиме.

-Селото веќе го нема, - рече Тети. Ние го видовме како целото изгоре и како беше уништено.

-Нема зошто да се враќаме таму. Таму сите се мртви.

Ова беше многу болно и децата одвај го рекоа ова. Со месеци не беа спомнале вакво нешто. Со месеци споменот на нивните родители и браќа и сестри беше притиснато во

нивните души и сега беше право сиот тој јад да експлодира надвор. Тие се наоѓаа среде тој очај, затоа не можеа да се вратат таму каде што тој очај повторно ќе оживееше со непробродлива жестина. Одлучија да живеат тука, далеку од сите. Оние таму како сакаат нека уживаат и нека ја слават победата. Нека прават што сакаат.

-Вечерва нема потреба да чуваме стража, - рече Малик. - Ајде да спиеме! Јас ќе водам утре... тука ќе почнеме да го градиме нашето село ...

9. Шлама

(9. Shlama)

Еден ден веста му допре до ушите: поминаа веќе шест месеци од кога непријателот се беше одмаздил.

Дервишот посиве како камен и се повлече во себеси. Болката му се сокри длабоко во телото, тешка, црна. Ни капка солза, ни плач. Тој беше од другата страна. Крвта не го фаќаше. Сепак, со рака која се тресеше, таткото ги беше напишал тие два реда:

„Ти да си жив и здрав, зашто брат ти го уби непријателскиот куршум. Братот твој, Барди, кој испушти душа, за две недели ќе полнесе седум години. Него го нема веќе и ти без брат остана.“

Малубројни и нејасни редови, со речиси неподнослива збрканост за братството и губитокот.

Правилото велеше „сите ти се браќа“, а не само тој, Барди. Ама, во исто време, татко му му велеше дека убиениот Барди му беше брат, и дека него веќе го немаше.

Од друг страна пак, како можеше да му биде брат убиецот на брат му?!...

Размислувајќи молкум за таа мешаница што му се беше собрала во умот и срцето, деновите ги минуваше без да најде ниту една утеха! Ниту нишка надеж дека збрканоста ќе му станеше појасна!

Есента го замени летото и снегот го покри ѓурето, ‘рѓата, несреќите. Потоа повторно дојде пролетта, а Дервишот го почувствува само летото. Неподнослива жештина за сите, ама која нему од коскената срж му вадеше грозници. Го беа пратиле на долга медитација во далечните, речиси пусти места: без луѓе, сверови, и растенија и птици, веројатно беше многу поблиску до Него!

Деновите минуваа бргу и без никаква вест, а и тие од утро па до вечер воопшто не беа важни. Понекогаш не ни го чув-

ставаше изгревот на сноцто и паѓањето на ноќта. Јадеше малку пченкарен леб. Две голтки вода и на два - три дена по голтка вино. Ноќе се шеташе длабоко до срцето на пустината и безброј пати, во празнината на денот, му се појавуваше брат му. Знаеше дека го убија, ама тој му се појавуваше. Жив и мил, со оној детски изглед кој не сфаќа колку е голем губитокот на разделбата. Беше тоа призор изделкан во споменот од мигот на разделбата, кога беше тргнал кај братството.

Еден ден заедно со него чекореше низ шумата.

Тој ден неговото присуство му го избрка уморот и Дервиш сакаше оваа прошетка никогаш да не завршеше. Понекогаш ја доближуваше главата сосема близу рамото на брат му и го мирисаше, ама ја чувствуваше миризбата на крвта згустена од раните. Или мирисот на земјата од гробот. Или, да не го чувствуваше мирисот на заборавот. Раните беа таму, навистина, непријателот му ги беше отворил, ама мирисот на крвта не го чувствуваше. Мирисот на земјата да. Мирисот на животот кој го паметеше од разделбата со брат му беше многу пожив од мирисот на заборавот...

Од утро до после полноќ патуваа така низ тие непозати предели. Не зстанувајќи ниту еднаш да се одморат, не заморувајќи се...Само тој со умрениот брат...

... Тогаш, навечер, после една кривина на патот, го виде непријателот седнат клечешкум на еден камен! Оружјето оставено на страна. Ослепен од сончевата жештина и од уморот, паднат во длабок сон.

За прв пат во текот на оваа долга прошетка, раните на брат му веднаш се отворија, како црвена уста, и течеше крвта врела. Мирисот на таа крв го гушеше! Беше крв од истиот извор! Беше Небото долу и Земјата горе. Нозете до колена потонати во земја! На рамењата тежок камен на одмаздата, колку планина! Го зема в рака оружјето на непријателот и семејната крв како планински поток му протече по срцевите вени и застрашувачка одлука леташе силно право кон рамото, раката што го држеше оружјето!... Го крена

високо оружјето и смртта блесна на неговиот врв, само за дланка подалеку од срцето на непријателот!...

Во главата му пролета потполно непознат призор на уништувањето на човек... Само миг беше потребен за да се уништеше тоа тело, гради, мирно и убаво лице на едно лично момче! Кое пак, беше паднало во длабок сон! А токму тој несфатлив сон го беше открил цврстото тело и го беше оставило небрането од човечкото непријателство! Тој сон го беше оставил така изгубен.

Дервишот, изненаден од самиот себеси, сфати дека само миг му недостасуваше за да го убие! Веќе во следниот миг ќе беше убиец! Тогаш му падна жал за тоа тело, тој човек! Во овој лажен и долг живот својот злочин нека си го носи тој самиот на неговите плеќи!... Тој нека живее со тоа убиство! Целиот живот нека чекори со тој страшен товар на злочинот!... Го спушти лесно оружјето до него. Ни главата не ја сврти назад. Го остави цел живот да си го носи злочинот. Кутриот тој, како има лице да се појави пред Господ кога знае дека на рацете ја има крвта на Неговото најсакано суштество?!

... Учителот рече дек не е доволно да го сакаш пријателот, треба да го сакаш и непријателот. Ова е *схлама*.

... Што значење имаат караниците и конфликтите кога сите сме Божји деца?

Схлама basaiīa.

... Војните и уништувањата, застрашувачките отпори и крвопролевања се потполно непотребни и бесмислни!? *Схлама basaiīa* значи кога непријателот ќе те удри по едниот образ, ти да му го свртиш твојот друг образ.

... Жими Господ, до бескрај изгубен е оној, и секој како него, кој обесчестува и удира! Зашто правдата и казната се само во милоста на Творецот...

Салаам алејкум.

Се спасуваат само Божјите деца, сите други се изгубени...

(99 *Смарагдни бројаници*, 2006)

10. Свейојшо единсјво

(10. Bashkimi i shenjtë)

Помеѓу патувањата накај луѓето и празнината, еден ден Зена се најде на врвот на планината. Беше тоа прв пат планината да се појави потполно засебна и допирлива небаре беше друг човек. Планината оголена на врвот, само остри карпи и зелен мов на нив. Беше пладне и кога стигна на самиот најостар врв на тие карпи на врвот на ридот, го виде она што веќе подолго време го знаеше: ќе се пуштеше удолу од другата страна и, ако имаше среќа, бргу ќе најдеше некоја патека која води на крајот, шумата ќе ја поминеше пред да се стемни и, кај зимските пасишта, ќе ги сретнеш овчарите. Туку, како можеше да тргне веднаш?! Како можеше толку лесно да ја напушти оваа прекрасна глетка на природата? Не, не! - си рече себеси. Да погледам малку и да се одморам пред повторно д појдам на далек пат! И седна таму, на една камена постела и погледна надолу: врвовите на карпите, како брзи и силни бранови, завршуваа наоколу во зеленилото удолу онаму далеку. Гората благо се спушташе врз нозете на карпите и преку ливадите и пасиштата, сега веќе помодрикави од гората и од другата страна во сивиот превез полиња кои тонеа во морската магла и море кое се влеваше во просирната нежност на небото... Голема птица, грабливка, итар тигар кој го чека пленот и во следниот миг затегнување на мускулите што експлодира во жестоко движење и жртвата облеана со крв на земја, елен кој лесно трча во вечно бегање од другите за да си го живее својот живот, рој штурци исполнети со страв кои скокаат за да не ги прегази острото копито, црв кој се пробива низ меката река, прскање од роса која светка под зраците и трепери под палетата на боите

и во следниот миг засекогаш испарува и се гаси како светлината на ѕвездите кои со милиони години се вртеле по бескрајното небо и на крај исчезнале во празнината...
Беше време да тргне. Со многу мака, Зена се спушти по карпите, влезе во шумата и, малку пред зајдисонце, излезе на зимското пасиште. Стариот овчар ги мамеше овците околу бачилото да се вратат во трлото. Овците се симнуваа и клопотарците и свончињата се приближуваа. Беше тоа предвечерен немир кој струеше низ живите суштества, животните и дрвјата, дух кој ги обзема сите, сè што постои под земјата и над земјата и на небото и ги одржува во живот и овозможува да живеат и утре.. Беше голема овчарска колиба, со постела исполнета со папрат и со оган среде колибата. За миг сите ги среди и стариот овчар се врати за да му оддаде почит на гостинот.

-Кога тргнав на планинскиот трев, - рече Зена, - не знаев колку долго ќе траеше патот. Тогаш си реков во себеси: „До ручек повторно ќе бидам тука!“

Овчарот го гледаше со насмевка. Беше смирен и весел така што зрачеше со потполно негова, човечка топлина.

-Сите така мислат кога тргнуваат по тој пат. Таа надеж за брзо враќање им ја дава храброста и снагата за да го поминат сиот тој пат...

-Не ме мрзи да го поминам патот низ планината, ама никогаш не сум го сакал тоа искачување по карпите. Покрај ова, имаше и шумски стрмини без пат...на ова место каде не сум бил никогаш порано...

-Ех, пријателе! Еден ден е ова, и ако го споредиме со времето, доаѓа дека сиот тој пат ти го мина за миг! Може ли, не може ли да се забележи?...

-Ооооо! Каков миг!? Кога си изморен од патот и кога жештината те убива, кога гладта и уморот те измачуваат, кога ногата ти се лизнува на ивицата на карпата над понорот

и се тркалаш... додека не се фатиш за мовот за да најдеш
некој врв за да запреш... Не е миг туку е подолго од жи-
вотот!

-Ама јас не гледам закрвавени раце, ниту пак скршени прсти!
Ни искинати алишта! Ни рани од грмушки! Благословено
момче, каде се трагите и раните од патувањето!?

Твоето патување се чини било животен благослов!

Зена првин сакаше да рече „Не“! Арно ама после ги погледна
своите чисти и меки раце, како седеф белите нокти... и
закути!

... Животот да сум го минал без гребнатинка?

Без ни една рана?

Да сум минал, навистина, како риба во темните води?“

(Смарагдни бројаници, 2006)

*Мехмеј
Краја*

Мехмет Краја

Мехмет КРАЈА (Mehmet Kraja) (1952). Романсиер, раскажувач, есеист, драматург, академик. Се родил во село Кештења – Краја, околина Бар (Црна Гора). Основно училиште завршил во Острос, гимназија во Улцињ, додека албански јазик и книжевност - на Приштинскиот универзитет. За време на студиите бил главен уредник на студентскиот весник *Vota e re* (Нов свет). Од 1974 година работи како новинар во весникот *Рилинджа*, а потоа и како уредник на додатокот за култура на весникот *Koha ditore*. Едно време бил уредник и на книжевното списание *Jeta e re* (Нов живот). Со книжени написи се појавил на почетокот на седумдесетте години на минатиот век. За време на четириесетте години, тој објавил над дваесет книги: романи, раскази, драми, есеи, полемики, публицистика. Краја е писател со влијание во културниот албански простор. Циклусот на историскиот роман е најважниот проект во неговиот творечки опус. Овој циклус на романи како централна наративна оска, ја има темата од историјата на Албанците, и се простира во текот на еден век – дваесеттиот. Творечката визија на Краја за инспирација ја има арбанашката историската патека, со издигнувањата и падовите, а кои главно биле нивни успех, а не на другите. Друга особина е и тоа што во современата албанска книжевност, ова дело по неговата тематика ги минува државните меѓи на Албанците и нив ги соединува. Тоа отворање иде и како судрување, а понекогаш иде и како драматичен и трагичен земјотрес, но сето тоа се случува внатре во самиот вид. И од оваа гледна точка Краја, како творец се истакнува за

смелоста, што предизвикува нешта и зони од најделикатните и од најзначајните за постоењето на нашето битие во сеалбанските простори за време на стоте поминати години. Циклусот на четирите такви романи Краја ќе го затвори со романот синтеза *Црнотио и црвеноотио*. Како круна на циклусот, последниот роман донесува еден портрет, го факторизира и осмислува најдинамичниот албански век.

На крајот на седумдесетте години, Краја, уште со првиот роман *Траѓи во шројоарој*, предизвика внимание како автор со индивидуалност. Меѓу првите знаци на особена творечка природа, се издвојува тоа што манифестирал проникнувачко и остро набљудување на светот наоколу, посебност во раскажувањето – особено во смисла на јазикот и чувствителната инспирација. Со нив тој се покажа како нов дух во тогашната наша проза. Овие две посебности на творечката природа на Мехмет Краја, ќе бидат препознатливи предзнаци за трите идни декади на неговото творештво. Во еден мој напис, кога се појави романот *Траѓи на шројоарој*, а во врска со набљудувањето и размислувањето на нараторот, сум ја подвлекол и ова синтагма од неговото перо: „од небиднина во блаќососџба“, што фиксираше еден флуидно присутен и важен рефлекс за една реалност, која можеше да се набљудува, да ја почувствува, и да ја артикулира само со една проникнувачка опсервација... Кај читателот може да се пробудат асоцијации за еден несклад помеѓу духовното сиромаштво и материјалното богатство што, во средините без силна поткрепа за создадените вредности, за формираните идентитети, таквите немири се манифестираат како морални кризи. Можеби уште студент, или тукушто дипломиран, Мехмет Краја, како ретко кој од неговата генерација, го забележува овој несклад меѓу внатрешната вредност и надворешната, што во случајот се истакнува како главен творечки мотив. За време на сложената артикулација меѓу реалното и фикцијата,

авторот се стреми да фокусира чувствителност, визија на неговата генерација, да го артикулира идентитетот на таа генерација, што не го наоѓа. Овој идентитет, во претходниот социо-културолошкиот контекст, му излегува како неартикулирана енергија, немотивиран и на прагот на хаотичното, но во секој случај, се стреми кон самоистражување. Меѓу небиднината и благосостојбата, ова генерација излегува како еклипсирана, без некоја јасна и отворена визија.

Несоодветството меѓу сонуваната реалност и животот, соочени во творечкиот пат на Краја, потоа ќе дојде со вкус на разочарување. Во неговата најплодна фаза, што се протега во деведесетите години на минатиот век, и што се совпаѓа со неговиот престој во Албанија, болката како потполно оствестување од илузијата за времето што замина, ќе биде неизмерно горчлива. Во ова фаза, којашто опфаќа неколку збирки со раскази, романот *Sugoi̯ na maḡlaji̯a*, петте драми (пет идеи за сценска игра), каде постојано се појавува и исчезнува, за повторно да се појави – еден лик, час како избекумен во селото, час како глувонем Косовар, кој се истакнува како парадигма во творечкиот наративен круг на Краја. Кај расказите, нарочно ако останува во раните спомени од родното место, овој лик оставен во немилост, во неговите најразочарувачките мигови, се заканува со: *„Ќе избеѓам ѓреку езеро̯ио“*... И кога еден ден го сторил тоа, по некое време, се враќа оданде трансформиран (*Сакам да одам во Албанија и да исчезнам, и да ме нема жив... Демир Сула не исчезна, ѓуку се враќи̯и нем, ѓол и со оѓкорнаѓи нокѓи од рацеѓе и нозеѓе...*) Но, сонот е длабок во времето: и еден прадедо на нараторот, Нел Ѓешку, којшто во подоцнежните раскази на нараторот (Дваесет раскази за минатото време), ќе се појави како носечки лик во расказот „Доживувањата на Нел Ѓешку“, во една голема борба, со донкихотска врева, кој талка низ својот сон.

Една од одликите на наративните процедеа во расказите на Краја, е недостигот, она што недостасува, или, кажано со други зборови, недостигот на наративното начело. Токму потполниот недостиг, на целината (на раскажаното), е една од главните столбови, на кои се потпира и се надградува расказот. Неосветлената зона на просторот каде се протега случувањето, тоа е мотивот што ја буди љубопитноста на творецот, и кој што заедно со читателот се стреми да фрла светлост токму над тој слој. Една друга особина, која исто така се издига во творечко начело е: ситуацијата и одредената душевната перспектива, како и одредената интелектуалната визија на авторот, во дел од неговите раскази се главниот поттикнувач кон создавање на расказот, односно на целокупната наративна инфраструктура (времето, просторот, нараторот). Како последица на ова наративно начело се јавува збогатениот јазик со фигури, во овие раскази тие се, главно, симболични – метафорични. Таквото творечко начело потсеќа на теоретскиот проблем, вечно отворен, односно на границата меѓу прозата и поезијата. Ако ги исклучиме разликите на полето: стих-проза, наратор – субјект, прво лице-трето лице, мисла – емоција, ситуација - случка, како анимации во двата правци, значи во двете крила реципрочно, суштествената разлика меѓу поезијата и прозата се бара во природата на наративната: во прозните видови авторот–нараторот ги раскажува *вистините*, додека во поезија *невистините*, односно, во првиот случај се кажува она што е пред него и што се гледа, додека во вториот, тоа што е внатре и што не се гледа; во своето раскажување нараторот копнее да сведочи, додека исказот во поезија копнее да не сведочи ништо ...

Измамничој, или сенкајѝа на црешајѝа јод месечевајѝа свејлина

(Tradhtari ose hija e qershisë nën dritën e hënës)

Рауф Исмајли прв пат го сретнав во декември 1992 година во гратчето ВВ. Баварија.

На странец за да стигне во тоа гратче му е потребна детална мапа, една од оние со секакви линии, хоризонтални, вкрстени и испреплетени, кои, кога ќе ги замисли како простори и улици и населени места, создаваат чувство на чудна празнина, небаре по празните жили почнува да дува есенски ветер; потоа како да чувствува необјаслива осаменост и изгубеност; потоа навистина се гледа себеси во некоја од оние малечки станици во далечните периферии доцна навечер, откако таму веќе беше поминал и послениот воз; потоа навистина си таму завиткан во црн мантил и до просирност жолта и сина кожа; потоа навистина имаш чувство дека низ таа станица нема да мине нитуеден воз, зашто ти повеќе не одиш никаде, не се враќаш назад, зашто местото од кое си дошол е точка исчезната во хоризонтот, додека пак напред, само десет чекори подалеку, стои сид составен од дебели ноќни слоеви. Потоа, светлата на станицата, по долу, по горе и онаму, потонати во совршена тишина, водопад од блескотни јони смрзнати на место, како бели мразулци; потоа скалите и бетонската писта, вратите со поцрнети стакла, часовникот со бели полиња - нешто како затворен хоризонт и бесмислено кружно движење внатре во него.

Гратчето Е. се наоѓа некаде на југот на Баварија и таму стигнуваш откако ќе свртиш десно од главната улица и откако си поминал две-три населени места на на врвовите на благите ридови, до горе опкружени со темни борови шуми. Во меѓувреме, гратчето Е. од трите страни е опкружено со високи бели брзи, со високи и елегантни стебла, кои

кога од полето дува ветер, лесно се наведнуваат и говорат со свилен шум, кој е веднаш прекинат од ливадскиот молк, од кристален декемвриски молк. Гратчето ВВ. има катедрала со висока конусна камбанерија, мал плоштад во незјината близина, тивки куќи, со прозорци кои спокојно гледаат на улица, и сосема таму гора - сиво небо, рамно и немирно, како пелерина со протегнати и раширени краеве, кои сосема малку треперат на ветерот. Гратчето Е. има и река, која онаму долу тече тивко, речиси неазбележително, без шум и жубор, небаре водената маса, поставена среди ридовите со грмушки и најразлични растенија, престанала да тече и го фатила почетокот на мислата за минливоста на времето, на пример, или за кординативното време; или таа водена маса стои таму поради една едноставна причина, зашто нема потреба да биде на друго место, зашто не ја чувствува потребата за бегство, потребата за преместување.

Рауф Исмајли го запознав токму тој декември и во тоа гратче. Беше на моја возраст, можеби малку помлад, и имаше крупно и стегнато тело и малку наведнат кај плешките, и имаше коса која тукушто беше почнала да му побелува, потоа долги крупни раце, и имаше очи кои беа сини на зелено кои гледаа упорно, првин оштро, а потоа замислено и некако изгубено. Германците во гратчето ВВ., оние што го познаваа, го викаа Раул и, кога пиеја пиво во нивната мала пивница на крајот на плоштадот, оние од соседната маса му велеа: Раул, напиј се уште една од нас. Ама тој пиеше само една кригла, остануваше уште малку, ја гаснеше до пола испушента цигара и излегуваше поздравувајќи со климање со главата затварајќи ја внимателно вратата.

Токму тогаш на плоштадот ноќта веќе требаше да беше паднала и по фасадите на куќите, по излозите, по дворовите и по улиците од небото паѓаше полутемен снег, во почетокот редок и расфрлен, потоа погуст и, на крај, згуснат, леплив и непробоен. Тогаш паѓаше приквечерината и токму во тие мигови Рауф минуваше од едниот тротоар на дру-

гиот и влегуваше во тесна уличка. Уште некое време се слушаа неговите осамени чекори и, после малку, личеше на издолжена сенка која полека исчезнуваше во перифериската ноќ.

Сара беше сопругата на Рауф, ниска Германка, со цилиндричен врат и големи дојки кои премногу се истакнуваа под црвеното трико со затворена крагна и со тенок извезен украс под гушата. Се стаписа кога ме виде како влегував со Рауф, потоа ме одмери со студен поглед, од оние нордиски погледи, кои ја создаваат претставата за глечерот. Раул, како е можно, барем да ми телефонираше, да ми дадеше на знаење, зашто, ти знаеш, денес не чекаме гости, а не е ни сабота ни недела, не сум се измила, ништо не сум средила. Рауф чекореше пред мене по тесниот ходник и ме внесе во една малечка соба, со малку намештај и осветлена од два абажура во аголот, кои создаваа два жолти круга врз сивилото на килимот и врз миризливиот воздух во собата и врз дебелиот слој на одамна останатиот молк во неа. Целата соба личеше на сад превртен наопаку, додека во меѓувреме од малку кренатите агли влегуваше толку светлина колку да видиш дека таму немаше ништо што би ти останало во сеќавање.

Почувствував вознемиреност и неочекуван наплив на неодредени емоции, небаре полутемнината во собата беше кашаста материја која ме триеше по телото, кашеста и студена, создадена од прекумерна темнина и прекумерна каша измешана помеѓу себе во вид на црна тиња, која ми доаѓаше до самиот врат и ми се закануваше со давење. Што барав јас тука? Идејата за создавање на нови пријателства и запознавање нови луѓе одамна ме беше напуштила, оставајќи му при тоа место на дивиот, речиси неподнослив цинизам. Рауф си ги гледаше своите нозе и не зборуваше. Сара, седната отспротива, правеше некакви медитативни шари по површината на некаква просирна празнина, додека јас пак од далеку го гледав целиот тој приказ, од едно доволно растојание, длабоко убеден дека сето ова

всушност беше уште една слика повеќе во големата изложба на ништожноста во која одамна бев влегол.

Пред да си оди да спие (Раул, ќе се чувствувам осамена ако се задржиш многу), Сара ми раскажа к ако се запознала со Рауф, како воделе љубов во неговата соба на мансардата, во таа соба во која имаше само една постела, едно орманче и еден прозорец кој гледаше позади куќата, во дворот покриен со темно зеленило и потонат во некаква заморна тишина. Сара рече дека Рауф не сакал да води љубов со крената завеса или со запалено светло (Раул, не е ли така?) и дека тој секогаш после тоа молкум пушел цигара, опфатен од чудно чувство на прекумерност. Тој никогаш не ме гледаше кога ќе се соблекував пред неговите очи и се преправаше дека упорно бараше нешто што не го гледаше, ама коешто му беше имагинацијата, во замислата или, можеби во сонот. (Раул, зошто секогаш се правиш како напамет да чекориш низ густа магла, зошто секогаш со погледот ги бараш работите кои не ги употребуваш, зошто од лицето не го тргнеш тој израз на дремлива и студена досада?). Сара застана кај вратата и со свонлив глас, како сунењето на стакларијата, рече дека Раул беше најосамениот човек што некогаш го видела. Само, додаде таа, неговата осаменост беше некако посебна, создадена, како и секоја осаменост, од молкот, ама којшто молк оддекнува стравотно до далеку. Разбирате што сакам да кажам? Потоа излезе од собата, исчезнувајќи со зачудувачка леснотија, станувајќи неприсутна, непотребна, земајќи ги сите со себе, и изгледот, и гласот, и нејзиното раскажување за малата градина која се гледаше од мансардата, дури и нејзиното темно зеленило и молк кој се распростираше насекаде.

Околу еден час подоцна излегов од домот на Раул и пешачев до центарот на гратчето. Целото тоа време Раул седеше замислен, а и јас го сторив истото. Сепак, да ви кажам право, не знам што ми се случува во последно време, небаре не чувствувам голема потреба да се замарам со

замрсени работи. Зашто некако ми се чини небаре светот настанал од стакло и јас чекорам по неговата површина, се лизгам со чудесна леснотија и, без големо замарање, ги гледам тие призори кои се наоѓаат отаде просирниот слој. И сега го правам ова. Сепак, од другата страна на излогот со застарени призори, забележувам нешто што ми ја поттикнува љубопитноста. Тогаш што побргу го вртам грбот и се трудам што побргу да побегнам, да се оддалечам и да потонам во обновениот, новиот, до тогаш непознат, заборав. Не знам да ви кажам точно како се случува ова, ама имам впечаток дека и Рауф, и онаа Сара, и ова гратче, и оваа зимска ноќ се реквизити токму на тој заборав, или пак негови варијанти. Туку, ниту ова не е важно. Јас не сакам веќе да мислам на Рауф и ова го правам со голема леснотија, небаре од сидот отстрануваш некаква слика и жолтеникавите траги од рамката кои остануваат на сидот се димензиите на непостоењето, или така некако.

Сепак, помислата дека може нешто да се случи со Рауф ме прави љубопитен и ми предизвикува спонтано смешкање, можеби нешто како задоволството на ѓаволот што успеал да измами побожно суштество. Токму ова ми е потребно, зашто, кажано помеѓу нас, не знам точно зошто јас требаше да го познавам Рауф и зошто тој требаше да биде толку молчалив човек, толку затворен, толку непотребен во свет кој ни главата не ја свртува по него. Јас знам дека сето ова што го раскажав за Рауф не е ништо и дека никој нема да мисли дека е потребно да чита вакво раскажување. Затоа со Рауф треба нешто да се случи, ама да се случи така што јас ќе бидам само гледач, кој гледа од доволна оддалеченост. На пример, како што во топла соба низ прозорец го гледа смрзнатиот пејсаж, или како што од тој ист прозорец гледа некој човек мокар од дожд, таму отспротива, на тесниот тротоар, не знаејќи каде да оди и не можејќи да најде некое место каде би влегол.

Рауф веќе не го сретнав до крајот на тој декември. Ова ми предизвика некаква здодевност и чувство на лутина и

грижа, можеби нешто како свеста дека морето создава бранови и тогаш кога веќе ти не ги гледаш, и кога ти не си присутен. Кажувањето за него што го бев започнал ми се чинше невозможно, безперспективно, еден брз нацрт на портрет на случаен минувач, кој исчезнува кога тукушто си почнал да се интересираш за деталите. И тогаш почнав да го барам Рауф. Токму во оние први вечерни мигови, кога градот почнува да се повлекува во темнината и напред да ги турка осветлените излози и онаа маглива жолтеникава прашина обвиткана околу неоните онаму горе. Кога некој редок минувач чекори по празнината слезена од небото и, како пијаница на крајот на неделата, пружен на улица, и долина поплавена од континенталната темнина, која започнува онаму кај последните перифериски куќи и оди право кон бескрајни пространства. Небо, поцрнето како оловна легура, му се надвиснуваше на гратчето и придушено бучење минуваше над него, наоколу окружен со шушкањето на лилјациите додека летаа над плоштадот и додека над застарената катедралска гравура оставаа црни траги. Го барав Рауф по улицата која водеше кон неговата куќа. Успорив кај првата раскрсница, и се вртев наоколу на втората раскрсница, и на третата раскрсница на светлината ѝ излегов од позади и така, завиткан во зимската ноќ, почувствував дека некаде внатре ми растеше и ми се зацврстуваше бескорисноста на чекањето. Понекогаш ми паѓаше на ум дека и да го видев некаде Рауф, веќе немаше да имам желба да излезам пред него и да го сретнам, дури и бев сигурен дека неговото присуство ќе ми предизвикаше чувство на досада. Речиси престрашен, сфатив дека Рауф веќе не ми беше потребен, дека ми требаше нешто друго, можеби едно непотребно чекање, можеби самата идеја на чекањето, само нејзината бесполезност, можеби.

Како и да е, треба да кажам дека Рауф веќе не го сретнав, а и моето барање веќе не беше толку интензивно како што некој можеби би помислил. Еднаш, можеби во јануари, или нешто подоцна, ми се стори како да ја видов Сара,

која минувајќи покрај мебе, ме погледна бесно и, со брзи чекори, продолжи понтаму, со чудна леснотија туркајќи ја пред себе таа цилиндрична маса на телото и, оддалечувајќи се подалеку, добиваше изглед без идентитет, изглед на човек кој ништо не вели. Не знам зошто поверував дека Рауф си отишол од гратчето и дека ја беше оставил Сара, дури и ја беше оставил на некаков тврдоглав начин, не давајќи ѝ причина да сфати зошто го правеше то. Во меѓувреме, Сара живееше сама во куќата. Претпоставував дека во долгите зимски ноќи, одвреме на време, ја гаснеше ламбата над комодата во спалната соба, од прозорецот малку ќе ја тргнеште завесата и гледаше во ноќта налегната над широката котлина, ретко осветлувана со некој замаглен месечев зрак. Потоа гледаше некои како сенки издолжени онаму далеку, смрзнати во рамен и непробоен молк. Во некое време во ноќта легнуваше и спиеше и, кога се будеше наутро таа чувствуваше изнемоштеност и безнадежен замор и долго време се обидуваше да се сети на сонот сокриен помеѓу темните паузи на спиењето. Зашто, како што ѝ се чинеше на Сара, небаре во тоа потсетување таа успеваше нешто да распознае. Ама, само за миг, како во прекршувањето на светлинта во црните огледала закачени насекаде по собата, и на прозорците, и во градината, и во сиот тој полски пејзаж и уште подалеку, и во тие имагинации и во тој нејзин нејасен сон сместен среде празните просторства и, каде и да беа, го првеа токму тоа - до бескрај ја умножуваа темнината и самотијата. Само што тие, црните огледала, имаа застрашувачка одлика: те привлекуваа да ги гледаш долго време и со чудно сосредоточување. Секогаш вака, се додека доаѓаше еден миг кога сфаќаше дека нивното црнило беше масата која го создаваше свемирот и секој пробив на светлината таму личеше на антимаеријата која разградуваше, уништуваше, истребуваше сè, до ужасување. Претпоставував дека некаде доцна Сара се беше вратила во постелата и беше пружишла рака за да го запали абажурот. Ништо не беше

допрела. Сноп светлина беше влеглол среде црните огледала, ги беше треснал едно по друго, умножувајќи ја така густината на темнината и правејќи молкот да ечи со тенко и остро цвичење.

И тогаш, од преголемата самотија, Сара почина.

Во петочниот број локалниот весник на гратчето Е., кој го најдов на масата со сива прекривка во локалот во кој секој ден го пиев утринското кафе, информираше за смртта на Сара. На седмата страница, во долниот десен агол, фотографијата на Сара (Раул, зошто на сликата изгледам како да имам главоболка?) беше заокружена со дебела црна линија, нешто како рамка на темнината која ја беше прекрила Сара во тесниот ковчег. Од сликата таа ме гледаше слободно и со изненадувачки мир. Во меѓувреме нејзините црти на лицето полека се топеа во некаква маглива рамнодушност. Додека ме гледаше така имав впечаток дека Сара ми се лутеше за нешто коешто не го разбирав, постојано така, додека го добиваше изгледот на конечно мртов човек, кој полека полека се оддалечува кон магливите бездни, и позади го остава својот расфрлен изглед и звук кој се губи и губи и губи.

Доколку се следеше природниот тек на кажувањето, токму тука би требало да заврши историјата на Рауф Исмајли, речиси непостоечка историја, со толку малку работи вредни за паметење и со таа нејасна енигма за неговото исчезнување, кое би се случило на самиот крај и тоа повеќе поради читателски ефект отколку поради некоја друга голема причина. Тогаш би било доволно да кажев дека Рауф Исмајли веќе не живееше во гратчето Е., дека неочекувано беше исчезнал, исто онака како што се беше појавил, дека во тоа гратче и неговите темни ноќи и тесната патека која водеше кон периферијата го беше оставил својот мал и безначаен молк, како што во воздухот останува трага од брзиот и итар лет на лилјакот, и тоа токму таму, кај плоштадот и катедралата, опкружен со бели и зелени и жолти светла, како горењето на сулфурот.

Ама, ете, тоа не се случи. Во поштенското сандаче Рауф Исмајли беше оставил писмо кое речиси случајно го најдов неколку дена откако ја бев прочитал веста за смртта на Сара. Поштенското сандаче беше поставено на крајот на скалите на станот, на десната страна на влезот. Уште кога живеев таму никогаш не ми беше паднало на ум барем еднаш да го отворам, убеден дека никогаш нема да примам ни едно писмо, зашто немав никого да ми пишува, зашто луѓето, на крајот на краиштата, останати онму некаде во некаква инертна оддалеченост, и нема што да ми пишуваат. Сепак, го отворив поштенското сандаче и, во него, завиткано во сива метална самотија, беше тоа, писмото од Рауф, со моето име на белиот плик и со името на Рауф позади.

Мил пријателу. Ракописот беше груб и див, со букви кои сосила стојеја една до друга, со издолжени и истружени краеве, кои зборовите ги правеа полумрачни, тешки, потонувачки. Мил пријателе. Кога ќе го читаш ова писмо јас ќе бидам многу далеку од гратчето. И..., не се труди да разбереш каде ќе бидам, не се замарај со тоа дека можеби еден ден повторно ќе се сретнеме, не ја прашувај Сара за мене зашто таа ништо не знае. Потоа неколку редови беа избришани, онака набрзина, поцрнувајќи ја хартијата и создавајќи темен вакуум. Ми се стори дека некаде, под тие избришани редови, се спомнуваше името на Сара. Ама, одозгора имаше фрлено толку, многу мастило што ја правеше Сара далечна, сокриена позади оној слој земја кој сега и беше одозгора (Раул, зошто во тоа писмо не си напишал ништо за мене?).

Пизмото потоа продолжуваше. Рауф ме молеше да сфатам дека неговото бегство беше судбина која тој требаше до крај да ја следи. Во оваа средина, пријателу мој, не може ништо да се измени, па дури и некој да ја имаше моќта на создавањето и уништувањето! Па дури и ако таа мистериозна сила можеше повторно да го создаде светот од почеток, повторно ќе се најдеше некој Рауф кој ќе требаше да

бега и во тоа бекство со себе да ја земе клетвата која го следи, со себе да ја земе трагичната величественост на грешката, на лизгањето, рушењето, паѓањето и валкањето и деградирањето, на бербатењето со кал и потопувањето и предавството. Јас, мил пријателу, не се мразам себеси, како што можеби си мислиш. Напротив, ми се чини дека сум над другите, почесен и подостоен врз себе да го носам тешкиот товар на страдањето и пропаѓањето. Можеби ќе ти изгледа застрашувачки, ама ете, ти велам дека воопшто не сум се покајал, зашто покајувањето ми се чини како мана; јас не се чувствувам лошо во оваа моја кожа. Не барам од луѓето да ме разберат и да ме сожалуваат, и потоа да речат дека сето она што се случи беше случајност, беше еден инцидент. Од каде знаат тие дека беше случајност? Од каде знаат тие дека јас не сум совршен предавник, дека сето друго беше лага, беше измама?

Понатаму, Рауф во писмото детално ги опишуваше последователните бегства, криењето, оддалечувањето од погледот на луѓето. За миг ми се стори дека гратчето В (Њ) беше толку малечко, толку тивко и мирно, што со она свое засолнување во темното зеленило кое го опкружуваше засекогаш ќе ме чуваше сокриен. Ова ми создаваше олеснување, ама и ми создаваше досада зашто ме лишуваше од чувството на вина кое требаше до крај да го почувствувам. Не можев да замислам животот да си го минам во таков мир, во таа малечка куќа на периферијата, опкружен со мека, како кадифена, молчаливост и од прозорецот во спалната соба секогаш онаму далеку да го гледав тоа широко поле со ридови кои, мирно и подгрбавено, се простираат во просторот кога небото добиваше ведро, длабоко и кристално синило. Не можев да си замислам дека и мене ми следуваше таков одмор и мир (Раул, зошто стоиш кај прозорецот и се правиш како да зборуваш со месечината?) зашто одсекогаш бев лишен од чувството на вина, зашто заборавот, како ноќните сенки кои почнуваат да се простираат врз полето, полека полека ќе ме пре-

криеше и дека, еден ден ќе ги затворев очите во вечниот мир, без страдање, без силен прекор на совеста, потполно мирен, застрашувачки празен, застрашувачки среќен...

Ракописот стануваше сè погуст. Јас цел живот треба да го носам товарот на срамот на предаството. Реченицата беше подвлечена и неколку пати повторена, личеше на бетонска трансверзала, со железна греда под неа. Во тој текст сè можеше да се сруши, голема катаклизма можеше да се случи, ама таа трансверзала ќе останеше како траг од мостот на реката која се прелеала надвор од своето речно корито... Овој факт не ме разочарува, напротив. Чувствувам дека имам сила и имам волја и имам храброст да издржам уште еден ден. Кога ќе дојде денот на моите долги бекства, ќе си речам: во овој свет сторив нешто, ја преживеав трагичната грешка на една случајност.

Додека го читав писмото за миг забележав дека веќе немав сила да сознаам. Рауф и сето друго во писмото беа побегнале многу далеку, оставајќи позади себе зборови кои одзвучуваа празно и свиркаа како ветерот без идентитет. Во 1981, во Гнилане оформивме деветчлена група за која велеа дека ѝ припаѓаше на организација на која никогаш не ѝ го научив полното име. Една вечер, (се сеќавам на тоа лесно тропане од три пати, две едно по друго, и третото, одвоено, по еден краток молк). Дома ми донесоа куп летоци, завиткани во сива хартија и врзани со дебела трака. Не го видов човекот којшто на врата ми го беше оставил пакетот, ама претпоставував дека онака клекнат, ме гледаше однекаде, од дворот или можеби од подалеку, од кај аголот на улицата. И тој, во тие долги мигови на чекање, штом ќе се отвореше вратата си велеше: предавник е овој, добро знам јас. Го земав пакетот (беше летна вечер и од дворот доаѓаше лесна свежина, измешана со раздразнетите нерви), се затворив во собата и полека го отворив. Летоците беа нечитки, со црни дамки кои, кога ќе ги земеше в рака ти предизвикуваа чувство на катастрофа.

Писмото имаше прекини. Се чувствуваше тоа од читањето ама не беше јасно што се беше случило. Беше влегол таму, среде долгиот молк, обвиткан со димот од цигарите и со поглед вперен некаде, можеби некаде на сидот, или на абажурот од светилката, или на лицето на Сара, мирно како полска река (Раул, зошто дури и кога те сонувам, таму каде што стоиш ти, дува студен ветер?), или во збрканите мисли кои почнуваат да се појавуваат во ноќта. Во двата дена кои следеа, со немир кој ми предизвикуваше грозница и паничен страв, ги побарав другарите од групата со намера да ми дадат упатство и да ми кажат што требаше да сторам со летоците и да ми кажат кој пат да го избирам: да ги поделам, да ги уништам или пак некаде да ги сокријам. Во меѓувреме, малиот пакет завиткан во сива харија, го бев оставил во подрумот, под ена бетонска плоча и со неколку други работи одозгора, онаму каде што чував и други тајни предмети, некои документи на организацијата и список со имињата на членовите. Токму тој ден, додека се враќав дома исполнет со чувство на загриженост која ме обземаше, онаму каде на улицата црешите и јаболката од дворот фрлаа сенка, онаму каде што на калдрмата чекорите одекнуваа во илјадници најчудни звуци, таму некаде пред мене се појавија двајца и ми рекоа да чекорам помеѓу нив; и, ми рекоа да не ја вртом главата позади, и, ми рекоа со никого да не зборувам...

Во ноќта, на крајот на полето и уште подалеку, на ридот и преку него, небото изгледаше небаре беше побегнало од земјата и се беше превртело на една страна и беше создало пукнатина низ која беше почнало да навлегува безбојна светлина, нешто како белузлав прав кој исчезнуваше штом ќе се обидеше да се крене во небото. Малку подоцна ветерот почна да го разнесува тој прав и да го турка кон краевите на пејсажот и да го расфрла на сите страни. Над шумата која сè уште се црнеше и над оголената висорамнина во близина, па потоа на улица и во дворот и на прозорските стакла, талкајќи над целиот утрински, сив и маглив при-

зор. Дел останат од таа ноќ, речиси неизменет, со истата таа молекуларна густина, се беше преместил на ова страна од прозорецот и беше влегол во собата на Рауф. Некаде во тие мигови Рауф ги пишуваше овие редови, час следејќи го со поглед мрачното движење на буквите врз хартијата, час утринското замаглување низ прозорецот.

Во истрагата три месеци негирав сè и три месеци тие ми велеа дека тие знаат сè, и уште три други месеци бараа да им кажам каде сум ги сокрил летоците. Ми ги прочитаа изјавите на другарите од групата и на оној што ми го беше оставил пакетот пред врата. Не знам како се чувствував. Небаре ме беше опфатила некаква маглива топлина, сонлива апатија која ќе завршеше штом повторно ќе ме прашаа за летоците. Летоците? О, Господе, колку малку работи помнев и колку далечни и како во магла ми се чинеа сите. Не знам зошто, се сетив на дворот пред куќата, исполнет со оној молк од сини сенки и со свежината на свежата трева. Летоците? Да, да, летоците беа таму, завиткани во меката и влажна земја, токму кај црешата на средина, три чекори од црешата и четири чекори од ѕидот што опкружува. Навечер, кога месечината се појавува над куќните кровови, црешата фрла во дворот долга треперлива сенка, со врв наведнат под прозорците, подготвена да влезе во собата, и потоа нежно се спушта надолу за после малку да стигне до бунарската ограда, да остане таму само за миг и подоцна ја гледаш како се лула и лебди во седефена, речиси треперлива просирност. Летоците? Би требало таму да сум ги оставил, три чекори... Таа вечер на сон видов голем пламен, бел и жолт и зелен и пурпурен, кој одеше до врвот на црешата, и преку небото се искачуваше уште повисоко, и ја подгоруваше месечината, црвен жар ја правеше. Ме разбуди вревата на чекори и бучното отварање на вратата. Во полутемнината во ќелијата сè уште лебдеа делови од тој сон. Ме одведоа во една голема и бела канцеларија, потоа во друга канцеларија, и малку подоцна, во друга. Насекаде кадешто ме

носеа, по ходници и по големи и осветлени соби, гледав бели оголени сидови кои паѓаа вертикално врз мојата рамна апатија, врз хоризонталната рамнодушност и тајна, која со мислите ме носеше некаде далеку. Во една од тие канцеларии потпишав некаков лист хартија, додека пак, во друга, еден маж во години, со малечки и коси очи, ми се насмевна. Истиот тој ден, или утредента, ми рекоа дека ќе ме ослободат, дека беа останле уште само неколку формалности, чиновнички дописи. Застанете! Јас сакам да ми судат, сакам да ме осудите, пред судското тело во голема сала да кажам дека јас не го признавам овој суд, го признавам само судот на народот, јас... Ми објаснија дека истрагата против мене завршила, дека сум соработувал и дека многу сум помогнал да се открие целата организација. Оној список... Моментална темнина ги зацрни сидовите, ги облеа прозорците, со неиздржлив товар налегна врз мене. Паѓање, рушење и повторно паѓање незапирливо струполување право кон длабочината на земјата, преку заразна темнина, како од врела смола. Кога дојдов при себе, мажот во години, со малечки и коси очи, седеше мирно покрај големата маса, ме гледаше слободно и ритмички тропаше со прстите. Јазикот, дебел и леплив, ми се беше собрал во грлото како грст глинена кал. Може да си одите. Ама јас... како да речам, беше грешка, луда случајност, јас не сакам да се мисли дека... Тој се насмевна, со поглед ми ја покажа вратата, ја сврти столицата и почна да гледа кон прозорецот. Потоа празниот ходник, со сидови, небаре направени од сенки, кои се лулаа, потоа ништо. На периферијата на тоа бунило и на таа вкочанетост и на таа сива ништожност беше останало едно објаснување со груба јасност, завиткана во недостижна далечина. Некој од домашните го беше земал пакетот со летоци и други писма што ги чував во подрумот за да ги сокрие подобро, ги беше ставил во најлонска кеса и ги беше закопал во дворот, под високата цреша, која, кога веќе падна збор, секоја ноќ кога месечината ќе се појавеше н своето место

врз куќните покриви, на другата страна на дворот, кај бунарот и под прозорите, фрлаше зелена и тенка сенка, седефена и просирна...

Онаму далеку, ноќта веќе беше паднала врз градот Е. и низ прозорците во собата влегуваше лесна полутемнина, расфрлана и просирна, која се уште висеше и лебдеше под високиот таван. Од писмото на Рауф пред мене, ракописот почна да се заматува и да се меша со темната и сива прашина, и да се лизга и шири и да излегува од другата страна на прозорцот, и да се шири во ноќта и да бега по работ до онаму, на исток, над оние темни борови ридови, каде ноќта веќе беше направила непреминлив сид. И тогаш. додека размислував за тој црн сид над ридовите под небото и додека одев натака со осамено свиркање позади, не знам како ми се стори, небаре јас го бев напишал тоа писмо оставено на масата близу прозорецот, дека јас бев Рауф, додека пак оној другион којшто го беше раскажал сето ова, значи авторот, го бев оставил таму позади, во таа темна соба, како, онаму на исток, ја гледаше ноќта и полскиот пејзаж.

Асѝролоѝ

(Astrologu)

Ми кажуваа дека уште како дете во летните ноќи до доцна останував под куќната стреа и, низ темното парче небо, со малите прсти, ги собирав ѕвездите што паѓаа, ги собирав на едно место и потоа, со истата внимателност и трпеливост, ги распределував онаму горе, со нов поредок којшто само мене ми беше познат. Ова не го паметам, ама се сеќавам на амајлијта која потоа ми ја беа ставиле преку рамо, со надеж дека можеби тоа писмо намачкано со смола и здиплено во триагонална форма, кое ми стоеше речиси слепено на телото, ќе ми го отргнеше умот од таму, малку, колку толку, ќе ми ја запреше лудата желба ноќе да го гледам небото и да си играм со ѕвездите таму високо. Домашните велеа дека јас ги броев ѕвездите, а мајка ми пак, секогаш кога ќе се спомнеше ова, шепотеше молитва и ме гледаше со сочувство и возбуда.

Еднаш, додека го гледав небото, избодено на неколку места со таа магична и позлатена игла, видов една ѕвезда како светкаше како бисер и посакав таа ѕвезда да се откачи од небескиот свод. И ѕвездата, откако со молскавична брзина проструи низ ноќта, собирајќи ги по себе огнените искри на други ѕвезди, дојде и падна над нашата куќа, или малку подалеку, во малата градина опкружена со коприва, кадешто, токму во тие долги летни денови, под смоквината сенка, баба ми седеше долго и си зборуваше самата со себе. Баба ќе умре, реков и сигурно никој немаше да обрне внимание на моите зборови ако баба навистина не умреше токму таа ноќ и доколку таа, во долгите мигови на агонија, како уплашена, со ококоравени очи од ужас, да не погледнеше накај вратата и со изнемоштен глас не побараше од домашните да не ми дозволат да влезам во нејзината соба. Таа почина взори и јас истата ноќ на сон

видов како и други ѕвезди се откинува од небото и како паѓаа во темната хемисфера на мојот сон.

Поминаа многу години и историјата на смртта на баба ми беше зборавена. Некоје време и јас заборавив да го гледам небото и, доколку ме прашате што се случи во текот на тие години, јас ништо нема да ви кажам, зашто беа то настани кои го немаа небесниот предзнак и, како такви, не вредеа да се запомнат. Можеби историјата на ѕвездите ќе завршеше тука, доколку не ме повикаа во кралската војска и доколку таа војска еднаш не логорувше долго под далечната месечина која секоја ноќ на небото му даваше кристална светлина. И добро помнам како тогаш ѕвездите беа расфрлани по небесната просирна белина и, една по една, во еднакви временски интервали, згаснуваа или се губеа или умираа, што за мене таму под нив беше подеднакво болно. Утредента им реков на моите другари дека набргу ќе има голема битка и дека многу луѓе ќе бидат убиени. Битката се случи и, некои од нив, кои не им веруваа на моите зборови, беа убиени во таа битка. Потоа се сеќавам како еден човек, додека умираше од раната во слабините, кога ме виде дека дојдов крај него, ми рече дека јас сум довел до таа битка, ме нарече ѓавол и потоа, потонат во неутешен очај, испушти душа.

Нашиот крал ја изгуби битката и јас реков дека уште од порано знаев дека тој ќе ја изгубеше таа битка и дека неговата раскрвавена војска ќе се повлечеше, оставајќи позади себе многу непогребани трупови врз кои ќе талкаат црни гаврани, небаре небото се беше претворило во пекол и небаре негови делови паѓаа од онаму горе. Моите зборови бргу се расчуја во војската и помеѓу потчинетите на нашиот крал и тие еден ден отидоа и на неговото височество му рекоа: “Има еден војник кој гледа во ѕвездите и вели дека нашите битки се залудни, дека една по една ќе ги изгубиме и некои други зборови кои ние не ги разбираме. Убијте го, рече кралот! Туку, потоа се замисли и додаде: Чекајте! Донесете ми го тука.

Кај кралот ме одведоа со голема кочија која ја влечеа четири коњи со светли влакна, а од двете страни на кочијата

јаваа два реда коњаници со сабји и копја. Ме внесоа во кралскиот дворец и јас, за чудо, таму се почувствував среќен зашто дворецот беше бел, зашто дворецот имаше многу светилки, зашто дворецот беше наместен со шарени сецадиња и зашто дворецот беше на кралот.

Утредента, откако спиев долго и без сонови, ме одведоа кај кралот. Тој ме праша од каде знаев дека тој ќе ја загуби таа, толку голема значајна битка. Откако му кажав за свездите, не заборавајќи ја смртта на баба ми во моето, сега веќе, далечно детство, кралот додаде: А ако...Знев што сакаше да каже и му реков, бидејќи тој е нашиот крал, ќе сторев сè што можев за да му ја исполнам желбата. Која желба, рече тој и на лицето му се појави израз на бес. Прашањето за битката, реков. Остави ја битката, рече. Направи ме среќен.

Ми беа потребни три долги ноќи за да направам карта на свездите, онаква каква што ја гледав од една широка веранда со мермерни колонади, додека дванаесет слуги ми стоеја на располагање за сè: едни ми носеа хартија и бои, други ги држеа метлните свеќници, а некои свиреа на тамбури па така ноќта ми се чинеше пријата и мирна. Четвртиот ден кралот се разбуди расположен, ѝ отиде кај кралицата, во нејзината соба и до доцна никому не му дозволи да го вознемирува. Ме повика истиот тој ден и ми рече: Направи ја и кралицата среќна. И јас така направив. Нејзиното смеење го кренаа дворот на нозе. Имам една девојка која се заморува себеси мислејќи дека да се биде принцеза и не е толку голема работа наспроти бескрајноста на човечката тага. Ден подоцна и младата принцеза беше среќна и цел ден под сенката на липата таа везеше и пееше, пееше и везеше. Потоа редот им дојде на дворјаните, стражарите, слугите, на сите. И сите станаа среќни. Потоа кралот ме викна и ми рече: Колку ќе трае ова? Ги кренав рамениците. Не знам, реков. Зошто, нема да трае вечно? Повторно ги кренав рамениците и тој ме погледна сомнително. Ги викна стражарите и им нареди да ме фрлат во темна ќелија за никогаш веќе да не го видам небото, ни дење ни ноќе.

Додека стражарите ме буткаа со врвот на нивните копја и додека јас одвај ги влечев нозете врзани со окови, на ум ми падна дека во таа игра со свездите и човечките судбини, јас бев заборавил на себеси. Ама сега веќе беше доцна за сè и крајот за сите беше тука, во темната и смрдлива ќелија која, како пеколна дупка, се отвори пред мене.

Долго време останав тука, со црната смола на мракот залепена на зениците. Не знам колку време ми требашше да откријам дека оваа ситуација во која се наоѓав имаше решение. Кралот ми беше забранил да го гледам небото, ама ми ја беше оставил темнината, која се простирашше насекаде и имаше немерливи димензии. И таму можев да ги замислам свездите кои темнината ги умножуваше до бескрај. Не ми беше лесно од хаосот, кој ми го заматуваше умот, да создадам ред и соѕвездијата да ги поставам така што да ја донесат несреќата, по која сега копнеев зашто таа беше единствената надеж која ќе ме извадеше од ќелијава. Не минаа многу денови и несреќата се случи: голема војска од сите страни го нападна кралството, опустоши сè и стигна до кралската тврдина, ја освои и неа и стигна до кралскиот дворец, ја запали и ја разурна, ја разурна и ја запали сè додека на земјата не се изгуби секоја трага од неа. Кралот го намачкаа со смола и го запалија, кралицата ја набија на колец, додека пак младата и среќна принцеза, откако ја силуваа седудесетиседум војници, им ја фрлија на ѕверовите да ја распарчаат.

Пред да го запалат дворецот, војниците пребаруваа на сите страни за да проверат да не оставиле некого жив. Барајќи, тие ме најдоа мене. Ме извадија и, повторно туркајќи ме со копјата, пред да им објаснам кој сум и како беше се случил целиот овој настан, ме однесоа кај ѕидините на тврдината под кои се наоѓаше голема провалија.

И овој пат бев направил грешка: поставувајќи ги соѕвездијата од моите далечни сони по влажната и леплива темнина на ќелијата во која ме беа фрлиле, и барајќи ја несреќата низ тој збркан поредок на гравитациските центри, повторно и повторно и повторно се бев заборавил себеси.

Расказ за зуке Калиман и ѿојалој Сѿјуарѿ

(Rrëfim për Zyke Kalimanin dhe Stjuartin e çalë)

Понеделникот, што му доаѓаше токму две недели пред Ѓурѓовден, маслиниците и околното крајбрежје, потоа и долината која се спушташе крај морето, шарените грмушки и патеки и тенката трева која беше никнала, сиот тој приказ тоа утро осамна покриен со тенок слој на снег, кој личеше на свilen вез кој ветерот лесно го вееше, го претвараше во маглив прав и го растеруваше во честички, речиси невидливи сребрени снегулки. Всушност, тоа не беше вистински снег, зашто вистински снег во овие краеве немаше веќе долго време. Повеќе личеше на каприц од минатата ноќ, чудна мешавина на слана, на магла, на месечева светлина и на луд, мрзелив сон кој, наместо да исчезнеше со ноќните сенки, беше останал и се вртеше наоколу врз маслиниците, врз крајбрежните карпи и планинските врвови кои одеа кон север.

Токму тој ден Зуке Калимани се врати во Бар, сета обвиткана во бел и блескав сатен, со големи бразлетни од чисто злато и со дијамантски камења, и со друг најразличен накит, кој тешко дека беше виден на оваа страна на светот. Таа имаше полно лице, со малку кренати јаболчници на лицето, рамно чело и очи во вид на бадеми, со внатрешна светлина на длабоко синило, потоа, силен врат и стегнати раменици и гради, заокружени слабини и, ни две педи широка половина. Појасот со златен клоподан и седефеста плочка и беше звиткан три пати околу половината, онака како што некогаш правеа госпоѓите од Дубровник и Венеција. Косата и еден вид на превез што го беше префрлила врз нив ги беше фатила со четириесет златни шиноли, со малечки рубински главички, кои распоредени по ивиците на просирната свила, личеа на малечките блескави ѕвездички кои весело треперат на утринското небо.

Никој не беше излегол да ја чека Зуке. Откако слезе од бродот кој ја донесе во пристаништето, со дузина девојки кои ја следеа позади, со носачи и други луѓе за кои не се знаеше кои беа, се упати по патот кој водеше кон калето и, не вртејќи ја главата да гледа на страна, помина една кривина, потоа друга и, на крај, нагоре кон Новото Маало, потоа отспротива, токму на стрмината каде започнуваше масленикот, таму кадешто некогаш била куќата на Калиманиеви. Дамна куќата била оградена со голем двор и градина исполнета со калинки, смокви, дуњи, мушмули и портокали, дури и со некакви ретки овошки кои Кабил Калимани, предок на семејството, тука ги имал донесено од непознати места. Некои велеа од Египет, а некои од далечните Јемен и Индија. Тогаш Кабил Калимани со себе беше донел и една убава Черкеска. Еден ден, откако ја соблекол гола и, врзана на ланец, ја поминал по улиците на пазарот, ја внел во плевна и жива ја запалил. Никој не знаел зошто. Се зборувало дека имала еден лош обичај и дека, кога ќе посакала месо, таа завивала како свер и барала да води љубов со седум мажи истовремено. Черкеската на Кабил Калимани му оставила ќерка, која му доаѓаше да била мајката на Зуке Калимани, која татко ѝ ја омажи за еден трговец со кожи кога таа немаше повеќе од дванаесет години. Се случи еднаш трговецот да оди на долго патување и, кога се врати дома, најде друг зет. Тој друг зет, во една вечер без месечина, се удави во дупка со вар. Некои велеа се опил од очај, зашто, велеа тие, тој беше оставил друга жена за да се ожени со ќерката на Черкеската. Еден друг зет на Кабил Калимани се удавил додека, враќајќи се од Скадар, ја минувал Бојана. Зуке пак се родила кога мајка ѝ немала повеќе од дваесетичетири години. Едни велеа после ненадејна средба со еден бродски гусар од Измир кој, гонет од турската стража и почитуван од мештаните, се криел во тие предели.

Меѓу оние малку работи на кои се сеќаваше од детството Зуке, беше и раната пролет со опојниот мирис на лимониви-

те и бадемовите цветови, кој насекаде ја исполнуваше градината, потоа Кабил Калимани кого во едно летно попладне го најдоа обесен на смоквина гранка, старото и мокро од дождот кале на ритчето и на морето кое во далечината стануваше едно со небото. Сè уште беше мало девојче кога мајка ѝ се разболе од несоница, почна да си ги гризе ноктите, потоа прстите и подоцна почна да завива како животно поради главоболката за која велеше дека ѝ доаѓаше од незадоволството на морето. Во еден од тие ретки мигови на смиреност, мајка ѝ ја викна крај себе, ѝ нареди да легне во нејзината постела која мирисаше на пепелница и, прстот намачкан со мслиново масло, ѝ го пикна помеѓу бедрата и ѝ ја одзеде невиноста. Зуке не се чувствувааше тажна, ама и доаѓаше да заплаче поради рамнодушното која ја обзеде, зашто од тој миг веќе не ја чувствувааше лудата желба да ја убие мајка си и да ја запали куќата онака како што мислеше дека требаше да направи. После две години мајка ѝ умре, не од некоја болест, како што би можело да се претпостави, туку од незадоволството на морето, од ветерот кој дуваше од тој правец, од дождот кој врнеше без прекин шест месеци и од призорот кој се гледаше од прозорецот во нејзината соба и кој никогаш не се менуваше. Тогаш, додека седеше крај постелата на мајка ѝ, и, додека таа полека згаснуваше, Зуке помисли дека требаше да побегне од тоа место, да ја напушти куќата, да тргне по светот и никогаш повеќе да не се врати ако сакаше да побегне од клетвата на лопшата крв.

Размисли и го стори тоа. Штом ја погребаше мајка си, Зуке Калимани зема кожен куфер, од оние што ги беше оставил некој од мажите на мајка ѝ, се облече, ја затвори вратата на куќата и првата ноќ во слобода ја мина во еден малечок ан близу пристаништето. Додека чекаше да дојде некој брод или таму да помине некој караван што би ја земал со себе, се обиде да води љубов со рибари и други мажи кои патот ги носеше таму. Седуммината, кои излегоа од нејзината

соба не ѝ се видоа нешто посебно зашто, претпоставуваше таа, седуммината заедно не правеа ниту еден вистински маж. Мирисот на рибата и пржениот кромид, потоа онаа мешавина на јазици кои одвај ги разбираше, како и шумот на морето кој доаѓаше до темелите на куќата, повторно направија да се чувствува осамена. Утрото следниот ден ја немаше таму и никој не разбра каде отиде, зашто таа вечер од пристаништето не тргна ниту еден брод, ниту еден рибарски чамец не влезе во морето и ниту еден караван не помина натаму. Ноќта беше дождлива и со ветер, и со молњи кои го параа небото, и со ветер кој силно дуваше час одкај морето, и час од клисурите.

Сега Зуке Калимани се врати, дваесетитри години и четириесет дена откако ногата не ѝ беше стапнала во тоа место. Онаа снежна покривка што беше паднала претходната ноќ под долините и стрмнините до над калето исчезна штом почна да дува топлиот морски ветер и уште некое време остана на планинските врвови, толку долго колку што можеше да се сокрие од сонцето кое се појави радосно над морето и на морето му даде седефен отсјај. Не се дозна од каде дојде бродот од кој слезе Зуке Калимани, ама нејзините дванаесет девојки беа од различни раси, некои бронзени и црнкави, а некои бели и нежни како снегулки. Самата Зуке, онака како што се беше облекла, донекаде личеше на госпоѓа од Марсеј, од оние кои ретко се гледаат во придружба на слугинки; донекаде на богати бедуини од Магреб, кои шесте летни месеци никаде не се појавуваат за да се чуваат од сонцето и неговото печење; и донекаде на оние призори од дамнешните веницијански гравури кои сè уште се чуваа во старите куќи во калето во Бар, во морнарските сандачи и во невестинските ковчези. Малкумината што ја видоа, додека слегувше во пристаноиштето и додека се упати право кон Новото Маало, не сфатија која беше таа и ошто беше дошла. Војната која се приближуваше беше донела во тоа место најчудни луѓе, лажни офицери, шпиуни, комисиски делегации,

трговци со оружје, дури и курви кои талкаа по улиците, тропаа од врата на врата и бараа муштерии само за едно засолниште и за корка леб. Светот беше почнал да врие како застрашувачки вртлог и доѓањето во градот на неколку луѓе повеќе ништо не менуваше. Турските цандари и нивните офицери, пото царинските чиновници, дури и телеграфистот Сабит Кацели од Скадар, се гледаа како доцна навечер пијани талкаа по улиците, пеејќи песни со срамни зборови кои самите ги составуваа на лице место. Над градот и насекаде во тие места, како невидливи сенки по улиците и над целата природа се појавуваа дотогаше непознатите болести на осаменоста, на лошите сонови и на очајот. Луѓето умираа со погледот свртен кон морето од необјаснив копнеж, некој скокаше од сидовите на калето а некој бегаше, не оставајќи никому никаков аманет, додека пак поштенската кочија, која два пати неделно поминуваше таму на пат за Улцињ и понатаму за Скадар, земаше со себе писма кои порано не беа пишувани на тој начин... Ако умрам, не ме оплакувајте... Прашајте ги гавраните за мене... Оставете го прозорецот отворен зашто кога ќе дува ветер... Кочијата одеше по прашливите патишта и се чинеше како да брзаше што побргу да го мине оној праг на смртта. Позади остануваше тивкиот град, со планините надвиснати одозгора, со калето кое личеше на ползач смрзнат на карпа и со луѓето кои со вцрвени очи изгубено го гледаа морето и неговата застрашувачка ширина.

Во меѓувреме, Зуке Калимани беше со потребните подготовки за војната и војските кои, една по друга, ќе минуваа таму. Ја реновираше куќата во Ново Маало, повторно ја крена оградата околу градината и дворот, на девојките и слугите им нареди да ги средат собите, купи душечи со пердуви од петли, истури многу вода за од куќата да го тргне мирисот на смртта од минатото и, на крај, на горниот агол од дворската капија, токму врз глава на оние кои минуваа по калдрмисаната улица, постави фенер со црвено стакло кој го донесе со себе од талкањата низ далечниот свет.

Потоа, на една даска, премачкана со фирнајс, со своја рака и со неколку јаки бои, Зуке напиша „Вратата на Рајот“. Даската ја стави под фенерот а дворската капија ја затвори со мандало. Луѓето минуваа натаму, ги гледаа фенерот и таблата, ги креваа рамениците и, двоумејќи се, се оддалечуваа од таму.

Едно време куќата на Зуке остана така тивка, небаре она „вратата на рајот“ беше некаква мистериозна капија која не ќе му се отвореше никому. Најпосле една вечер војната, која се одвиваше наоколу, најде начин да влезе во градот. Некои намуртени и енигматични луѓе, откако во еден од воените шатори, сосема близу капијата, водеа тајни разговори, навалија во куќата на Зуке и таму правеа работи кои луѓето тешко можеа да си ги замислат. Некои велеа дека, откако се прејале со месо од еребица и откако испиле три буриња француско вино кое Зуке го беше донела со себе, и откако секој од нив водел љубов со по две девојки (една црнка и една бела), онаа комисија или што ли беше, одлучи градот да го остави во рацете на, никој друг, туку на Зуке Калимани. Таа да управува со него и да го претвори во мал рај, во кој одвреме навреме од светските мориња тука ќе доаѓаа луѓе кои често ги обземаше очај и денгубица.

Арно ама следните денови од сето ова ништо не се случи, освен што озборувањата за Зуке и нејзината куќа незапирливо се ширеа. Една недела пред да избувне војната и пред странските војски да почнат да се менуваат една по друга во градот, еден маж, од оние села преку Рума дојде и тропна на вратата на Зуке, и тропна силно, удирајќи со овчрски стап во капијата и гласно викајќи. На слугинките кои излегоа кај капијата им рече дека сака да се сретне со Зуке, да ја види со свои очи, зашто само нејзе ќе ѝ ја каже маката што ја има. Подоцна се дозна дека тој на Зуке ѝ рекол дека од бачилата ќе ѝ донел десет овнови и млечни производи за цела година. Ама, тој бараше од неа да го удостоеше и да му ја испроба машкоста зашто

трите сопруги кои ги имал, сите три го напуштиле и во сите прекупланински села се разнел лош глас за него. Зуке му беше рекла да дојде следната пролет, тогаш кога ќе завршат војните и кога од земјата, заедно со тревата, јагликите и другиот растителен свет, ќе никне и љубовта. Велеа дека така рекла Зуке. А мажот пак го виделе како излегува како исплашен, вчудовиден, и како чекорел по калдрмената улица и, наместо да се упати кон планината, тој влегол во пазарот, си ја продал мазгата, си купил кавал и гајди и почнал во доцните вечери да ги пее они застрашувачки песни од старите времиња сè додека еден ден не го најдоа мртов кај Невестинскиот Извор.

Потоа дојде војната. Еден ден во полето, кое се простирало до самата капија полно со портокали и калинки, се збелија шаторите на една војска, додека друга војска пак беше се сместила на ридовите западно од градот и од таму пукаа со топови, некогаш по стражарските кули над сидините на калето, некогаш по царинската зграда крај морето. Војната доаѓаше некако неодредена, маглива, некако есенска и не ја отстрани онаа дамнешна непријатност за која се зборуваше дека доаѓаше од празниот приказ на морето и од дождот кој постојано врнеше. Небото, исполнето со црни и темносиви облаци, беше се собрало и станало пачавра, и личеше на стар шатор кој го пропушташе дождот од сите страни. Настаните се одвиваа полека, како од вкочанетост на екстремитетите, предизвикани од преголемата влажност во воздухот и земјата. Што ѓавол војна беше ова, велеа луѓето, загрижени од чекањето кое ги правеше претрашени и подуени под очите. Потоа, тие денови една делегација на мажи од калето отидоа кај военото заповедништво кое логоруваше близу капијата и го замолија нивниот командант веќе да ја започне таа војна и, бидејќи од него не добија јасен одговор, отидоа и кај ридовите отспротива, онаму каде што беше другата војска. Ама, војната не почнуваше па не почнуваше. Додека еден ден не дојде веста дека од оние планини кои

допола се појавуваа под есенското небо, од оние села кои се простираа преку Руми па до Скадар и уште подалеку, се собрале не помалку од три илјади мажи кои се подготвуваа да го нападнат Бар, да го изгорат и пепел да го сторат. И тоа не за да создадат некое кралство или нешто слично, како што обично се зборуваше тогаш, туку само за да ги земат Зуке Калимани и нејзините девојки, за да ја однесат преку планините, зашто таму, велеа луѓето, на петорица мажи доаѓаше една жена и мажите како да беа мрднале со умот одстраста што им беше удрила в глава.

Командантот на војската, слушајќи ги овие зборови, се смрзна од с'клет и јасно стави до знаење дека Зуке Калимани нема да ја испушти од рака, па макар и градот да гореше со с'е што имаше, и ако до еден ги истребеа воените батаљони, па макар и светот да се превртеше. Истите овие зборови ги кажа и командантот на кралската војска, кој на она што го кажа командантот на султановата војска додаде уште нешто, нешто што до тогаш не беше слушнато: За бедрата на Зуке Калимани и кралот и татковината ќе ги продадам! Мажите, за кои велеа дека биле во планините, не пратија ни збор, само што ноќта некои од нив влегоа во северната врата на калето, ограбија една продавница со грав и побегнаа не оставајќи никаква порака.

И така, избувна војната, сурова и застрашувачка, со топовски татнежи и воени батаљони кои час трчаа по улиците, час пукаа со пушки, а час низ заби пцуеја на јазик кој никој не го разбираше. Којзнае колку ќе траеше сето ова доколку едно утро, на онаа тенка линија на хоризонтот, онаму каде морето се изедначуваше со небото и облаците и со застрашувачката заматеност не се појавеа неколку бродови или галии со големи столбови кои, со заканувачки молк, ги гледаа капијата на калето, околните ридови и планини. Едниот од нив, за миг го прекри бел чад и, кога луѓето не знаеја што да помислат, се слушна свирежот на ѓуле, кое дојде и падна врз плевната на Љам Пепе, чија куќа беше под калето. Плевната изгоре со с'е што имаше

внатре. Ова ги натера луѓето да го свртат погледот кон морето и да чекаат повторно да го видат белиот дим како прекрива некој од црните бродови, мислејќи дека сега ќе има вистинска војна, од они за кои Илхам Шаќир Сума, најучениот човек во градот, им беше читал од неговите книги донесени од далечниот Египет и Багдад. Туку, војна немаше па немаше. Барем не онква каква ја замислуваа луѓето, зашто истиот тој ден командантот на англиските бродови, Стјуарт, топалот, заедно со неговата придружба од дванаесет офицери со златни еполети, слезе во пристаништето и, откако помина половина час со командантот на султановата војска, со завиткана бела карта в раце, се упати право кон Ново Маало, токму онаму каде што се наоѓаше куќата на Зуке Калимани. Некои велеле дека на таа карта не било запишано ни името на градот, ни местото на калето, туку само куќата на Зуке со натписот кај надворешната капија. Сепак, не треба да се верува во сè она што се зборуваше. Картата никој не ја виде и никој не успеа да најде некакво објаснување за неа, дури ни тогаш кога еден од слугите на Зуке Калимани пушти глас дека картата не била ништо, дека таму имало некакви изменени линии кои, ако ги гледаше долго, ти предизвикуваа вртоглавица и главоболка.

Топалот Стјуарт, како што му рекоа во Бар на адмиралот на англиската флота, остана четириесетипет дена во куќата на Зуке Калимани. За тоа време тој само еднаш беше виден како оди во пристаништето, токму во онаа полуразрушена зграда на царината, каде се сретнал со двајца командири на кралската војска и на султанската власт и никогаш не се дозна што им рекол при тоа. Се прошири глас дека англиската флота засекогаш ќе останеше тука. Луѓето од калето отидоа кај Илхам Шаќир Сума да го прашаат да ли се случило некогаш такви воени галии да останат толку долго, да не мрднат од место, да не пукаат од топовите и да не маневрираат. Овој пат Илхам Шаќир Сума не рече ништо. Дури ни своите дебели книги не ги пипна

ама од еден стар сандук извади еден дурбин завиткан во восочна мушама и, со него в рака, се качи на бедемите на калето. Таму тој остана повеќе од два часа, гледајќи ги внимателно црните галии и сè друго наоколу, дури и небото и морето и облаците, до далеку на хоризонтот. Ќе си одат, рече после некое време Иљхам Шаќир Сума, бришејќи си ги со ракав очите, поцрвенети и насолзени од долгото гледање со дурбинот и, тешко чекорејќи, влезе во својата куќа, од која веќе не беше виден да излегува повторно во тоа годишно време.

Туку, зборовите на Иљхам Шаќир Сума никого не убедија зашто топалот Стјуарт се врати во куќата на Зуке Калимани и таму остана и следните две недели, давајќи им на луѓето причина да поверуваат дека зборовите кои се слушаа насекаде, можеби се и вистина. На пример, се зборуваше дека тој, топалот Стјуарт, тука ќе основаше мало кралство, дека таму кадешто беше куќата на Зуке Калимани ќе изградел дворец од изделкан камен и со разнобојни стакла и дека, наместо таблата и фенерот со црвено стакло, ќе поставел знаме со кралска круна, од оние кои тогаш ги носеа со себе странските делегации секогаш кога доаѓаа и си одеа. Всушност, муабетот за кралството и дворецот бргу се заборава, штом се дозна дека Зуке Калимани и топалот Стјуарт испратија свои луѓе во Скадар, од таму да го донесат сликарот Келџ Маруби кој една приквечер беше виден како доѓа качен на црна кочија, придружен од тројца англиски сејмени и двајца морнарички офицери. Келџ Маруби остана три дена во куќата на Зуке Калимани, и пото си отиде. Никој не дозна што виде и што направи во оние тајни соби во куќата на Зуке Калимани. Неколку дена подоцна, кога црната кочија повторно се појави како доаѓа од исток, а на неа качен Келџ Маруби, сите сфтија дека тој сега ги носеше сликите на Зуке Калимани и топалот Стјуарт. Еден од слугите озборувањата кои се проширија дека на тие слики Зуке Калимани била претставена гола, а Англичанецот пак во раскопчана униформа, со

голем крст кој му висел на градите додека пиеше вино од кристална чаша, ги нарече лудост и на љубопитните им стави дознаење дека топалот Стјуарт беше потрошил многу злато само за една слика на Зуке Калимани, зашто тој лудо се заљубил во оваа жена и срцето не му даваше да си оди од ова место без да го земе нејзиниот лик со себе.

Утредента топалот Стјуарт излезе од куќата на Зуке Калимани и, заедно со својата свита, се упати кон пристаништето и од таму, со чамец кој го управуваа дванаесет веслачи, се упати кон црните галии кои сè уште стоеја на среде морето. Пред да влезе во чамецот, тој застапа за миг, се сврти и погледна кон куќата на Зуке Калимани, која овој пат на подождето на калето изгледаше потполно осамена и напуштена. Потоа се слушна неговата воздишка која не успеаја да ја сокријат ни звукот на брановите, ни морскиот ветер, кој во тој миг беше почнал силно да дува. После еден ден воените бродови на Англија веќе не се гледаа во тој дел од морето кој, некако криво, навлегуваше во заливот. Тогаш Иљхам Шаќир Сума прифати да излезе на бедемите на калето да го види морето со својот двоглед и да погледне да не се сокриле галиите некаде онаму, во онаа белуздава прашина која ја затвараше таа страна на хоризонтот.

Туку, ни Зуке Калимани не ја издржа лесно оваа разделба. Истата таа вечер кога си отиде топалот Стјуарт, таа запали кандило со газ и го постави на прозорецот од нејзината соба кој гледаше накај морето и не дозволи ни дење ни ноќе да згасне. Кандилото остана да гори уште многу години подоцна, кога луѓето веќе ја беа заборавиле историјата на таа љубов. А и оние кои сè уште ја паметеа и ја раскажуваа, ја кажуваа небаре да се случила во некое далечно минато, испомешано со маглата на заборавот и димот на староста. Тие велеа дека Зуке уште од таа вечер се затворила во својата соба и дека веќе никој не ја видел да излегува од таму. Војната која се случи и не се случи, и војските кои некогаш догаа и некогаш го напуштаа гра-

дот, на Зуке Калимани и ги земаа дванаесетте девојки кои ги беше довела со себе. Всушност, еден ден офицери од двете војски влегоа во дворот на куќата на Зуке Калимани, дванаесетте девојки ги наредија под лозницата близу бунарот и потоа ги поделија така штосекој ја земаше онаа којашто му се допаѓаше. Се случи така што оние белите ги земаа офицерите на кралската војска, а пак оние темноликите ги земаа офицерите на султановата војска. До кавга дојде кога еден од офицерите сакаше да го земе и фенерот со црвено стакло, кој одамна не светеше, како и даската со натписот „Врата на Рајот“ на пет јазици, која сега веќе ја беше изгубила својата боја. Во царинската зграда во пристаништето вишите офицери одржаа состанок по ова пршање и одлучија едната страна да го земе фенерот, а другата да ја земе таблата. После сето ова, во дворот на куќата на Зуке Калимани остана еден слуга, стар и полуслеп, кој, кога ќе почнеш да врне дожд, итајќи излегуваше од куќата, се соблекуваше и цел ден седеше, онака гол, на дождот.

После триесет години во барското пристаниште застапа еден брод, брод каков во последно време ретко се гледаше да минува на оваа страна. Од него не слегоа патници и роба, како што вообичаено се случуваше. Слезе само еден патник, во години, во мантил и редингот, со исштиркана крага и со дебел бастун во левата рака, на кој се потпираше секогаш кога ќе ја мрднеше ногата на која кривеше. Тукушто излезе од бродот, тој застапа за миг, ја стави раката над очите и фрли долг поглед на сиот тој приказ, на планините и калето, на високите врвови и нивното подножје, на ридовите покриени со маслинки и на полето таму долу кое тој ден беше станало темно зеленило и некако водено. Заливските носачи од бродот симнаа четири големи патнички куфери и кола претоварена со цвеќиња од Холандија. Човекот кој кривеше, цвеќињата и коферите ги одведеа по патот кој водеше кон калето. Откако минаа една кривина, потоа уште една и на крај се

качија по угорницата која водеше кон Новото Маало, и потоа, откако го поминаа, тие се упатија право на стрмината каде започнуваше масленикот, онаму каде сè уште се наоѓаше куќата на Зуке Калимани. Со отварањето на дворската капија таму се појави лудиот слуга, со долга и побелена брада и облечен во женска поткошула, долга до нозете. Тој застава вчудовиден, долго го гледаше човекот што кривеше, се насмевна и од своите алишта ги избриша валканитре раце. Господин Стјуарт, рече тој со зарипнат глас, глас кој не беше сменил ништо од оние бучни самогласници кои ги имаат сите приморски луѓе насекаде во светот. Господине, таа сè уште ве чека, рече тој свртувајќи го погледот кон едниот прозорец на вториот спрат, каде одвај се забележуваше ослабеното светло на кандилото. Потоа слугата прозборе нешто сам со себеси, почна да се врти околу влезот на бунарот, потоа почна да пее и некое време почна да се смее.

Следните месеци слугата ги минуваше полевајќи ги холандските цвеќиња со бунарската вода, кои некогаш стануваа уште посветли, некогаш потемни, и на крај побледеа и потполно се исушија. Тој веќе не се качи на вториот кат за да го наполни кандилото со гас и повортно да го запали, ниту пак за да ги затвори прозорците кога дуваше морскиот ветер. Еден ден луѓето го видоа како отиде во блискиот масленик, на една височинка опколена со шарени грмушки од каде се гледаше морето и онаа темносива магла на хоризонтот. Токму таму отвори два гроба. Потоа се качи на калето, помина низ сите оние калдрмени улички и на сите им стави на знење дека Зуке Калимани и топалот Стјуарт умреле. Ама никој не му поверува зашто слугата беше луд и луѓето одамна веќе ја беа заборавиле и не се сеќаваа на историјата за Зуке Калимани и топалот Стјуарт, за војските и војните кои некогаш дамна се случиле.

Цезар

(Cezari)

Во Венденис се вратив од Александрија, каде што престојувал многу години после падот на Илирија под романска окупација. Јас бев наследник на водачот на Венденис и немаше да се вратам во ова време (беше есен, на ова добро се сеќавам), доколку спорд вестите кои доаѓаа од Дарданија народот веќе не беше изморен од долгото ропство и не беше подготвен да започне војна против Рим.

На друго место сум го раскажал моето враќање во Венденис па сега не можам ништо да му додадам на тој опис, освен со еден исклучок зашто тогаш не ги прецизирај јасно мотивите за моето враќање. Значи, се враќав за да го кренам народот против Римјаните.

И еве како се случи враќањето:

Кочијашот беше молчалив човек, небаре воопшто не го забележуваше моето присуство. Во неговото молчење, во смиениот и некако меланхоличен изглед, имаше нешто полско, нешто од оние долги и досадни патишта, кои ти се чини, не водат никаде. Кога ме виде на крајотна патот ме погледна мижурливо, некако неодредено. Таа магливост во неговиот поглед падна меѓу нас и ни за миг не се тргна. Во Венденис? - ме праша така, небаре беше јасно дека бадијала прозборе. Да, - реков јас на половина глас.

Патувањето траеше подолго отколку што очкував на почетокот. Беше период кога годишните времиња неочекувано се менуваат, кога летото станува есен и полскиот ветер далеку го разнесува шумолењето на сувите лисја и позади остава необјаслива празнина, која очекува да биде исполнета со мирисот на влажната земја и со лесна тага за нешто што засекогаш минало, се изгубило.

Потоа вечерта:

Денот заврши студен и кочијашот ми даде гуња да се завиткам.

Некое време ја крена главата и го погледна небото, стори како да ја измери неговата ширина дланка о длнка, побара таму едно место од каде ќе паднеше ноќта и, неочекувано, оживеа. Од каде доаѓаш вака, непознат човеку? - ме праша не вртејќи ја главата. Од далеку, - му реков. Тој се сврти и ме одмери со погледот, небаре сакаше да види дали на мене ќе ги најде трагите од тие долги патишта кои прават луѓето да станат замислени и мочаливи. Бидејќи не го најде тоа што го бараше, тој сомнително затресе со главата и ме остави извесно време да ги гледам само неговите широки и малку подгрбавени плеќи.

И така, таа вечер стигнав во Венденис.

Кога сакав да се симнам од неговата кочија, кај првото преноќиште на влезот на градот, кочијаото тивко ми рече: Со среќа, непознат човеку! Доколку се покаеш што дојде, излезе утре близу улицата и јас повторно ќе те однесам таму од кадешто те донесов. Потоа кочијашот бргу исчезна во ноќта и малку подоцна тој беше само лик кој бега, кој те остава сам, кој веќе не те теши.

Истата таа ноќ римските легионери влегоа во преноќиштето, ми ставија окови и ме одведоа кај најголемиот во тој град, кај Сабинус. Некое време ме оставија на широка веранда и со високи столбови. Подот беше обложен со мозаик, чии бои незабележително се влеваа една во друга. Сабинус ме гледаше долго и внимателно, стана од местото каде седеше, се заврти два пати околу мене и повторно седна на првото место. Потоа рече: Ти си наследник на престолот во оваа покрајина и тука дојде да го кренеш народот против Цезар. Јас ништо не реков. Го погледнав подот прекриен со мозаик, кој се мрдаше и тресеше како кашеста маса: нешто мртво, гнило, покриено со мочурлива тиња пливаше по таа површина. Тој продолжи: на прославата на Јупитер, која во овие предели се слави во првиот летен ден, ќе те изнесеме пред народот на плоштадот или во амфитетарот па тој да ти суди и да те казни.

До тука сè се случи онака како што веќе го опишав еднаш. Ми останува да кажам дека набргу дојде прославата на Јупитер. Последните пролетни денови во Венденис ја имаа бронзаната боја на шлемовите и штитовите на римските легионери кои, минувајќи низ градот, позади себе оставаа облак од црвеникава прашина.

Кога ме изнесоа на плоштадот ми ги тргнаа оковите, а легионерите се повлекоа на една страна и, незаинтересирани, гледаа сеир. Толпата стоеше молкум пред мене, истата таа толпа која пред неколку години на мојот татко, водачот на Венденис, му се заколна на верност. Туку, ми се стори како да таа толпа луѓе беше обезбоена, беше станала сива, пепелава. Сонцето им беше над главите и истовремено ги поцрнуваше и светеше, небаре се беа појавиле од црната смола која гореше и течеше и паѓаше од небото. Тој миг воопшто не помислив што ќе направеа легионерите кога ќе го повикав народот да ги убие странските војници, да им го земе оружјето и да ги нападне стражрите на дворецот на Сабинус. Што и да се случеше, јас бев убеден дека слободата на тие луѓе ја заслужува мојата смрт.

Народе на Венденис! - викнав гласно и јасно, со глас кој беше толку поинаков што ми се стори дека не беше мој и кој лесно минуваше низ тешкиот и исполнет со дим воздух. Потоа продолжив: - Тука дојдов од далеку, патував долго и мачно... - Толпата како да оживеа и невидлива жила како да се придвижи низ нејзиното рамнодушно сивило. - ...за тука, заедно со вас, да ги тргнеме овие црни облаци на ропството. (Зошто го спомнав небото? Што ми требаа облаци, кои ги нема никаде и кои на луѓето им е тешко да ги замислат во ваков ден како овој? Подобро да речев: да го тргнеме досадново сонце од ова небо, кое мириса на пот од уморни коњи.) Сите се кренаа против Рим и нас, ако не сториме како другите, ќе не прекрие голем самотија. Јас сум наследникот на вашиот водач, кому еднаш му се заколнавте... Мене смртта не ме плаши, само вашиот молк ме плаши!

кон скалите кои доаѓаа кон мене. Беше тоа краток миг
кога формите на слободата и на сонот, и на надежта и на
копнежот ме напуштија, и се видов себеси како станував
дел од празнината и одвратното разочарување.
И потоа ме убија.

СОДРЖИНА

ЕСАД МЕКУЛИ	7	ЕНВЕР ЃЕРЌЕКУ	37
<i>Од дейсџвојџо</i> (Prej fëminisë).....	15	<i>Залоџ</i> (Pengu).....	43
<i>Еј брајџе, со џилајџа на рамо</i> (O, vlla, me sharrë në krah...)	18	<i>Лач врз јажејџо</i> (Rrezja në litar).....	44
<i>Сум џо загледал избезумен</i> (E kam pa të çmendun).....	19	<i>Замолкнајџа џесна</i> (Këngë e heshtur).....	46
<i>Без наслов</i> (Pa titull)	20	<i>Елеџија на зеленилојџо</i> (Elegjia e gjelbërimit).....	47
<i>Квечерина</i> (Mbramja).....	21	<i>Будење</i> (Zgjimi).....	48
<i>Сонојџ на девојчејџо</i> (Andrra e vajzës).....	22	<i>Осџров</i> (Ujëdhesa).....	49
<i>Мојајџа џубов</i> (Dashunija ime).....	23	<i>Свејџулка</i> (Xixëlloja).....	50
<i>Привидение</i> (Vegim).....	24	<i>Песна на дождојџо</i> (Kënga e shiut).....	51
<i>Койнеж џо недосџижнојџо</i> (Mali për të pambërrijshmen).....	25	<i>Сокол</i> (Skyfteri).....	52
<i>Наујџро</i> (Në mëngjes).....	26	<i>Создавање на џеснајџа</i> (Krijimi i këngës).....	53
<i>Квечеринска игила</i> (Idil mbrëmjeje).....	24	<i>Неџовајџа сенка</i> (Hija e tij).....	55
<i>Квечеринајџа во џрадојџо</i> (Muzgu në qytet).....	28	<i>Змејџојџ на Дебар</i> (Dragoi i Dibrës).....	56
<i>Јас</i> (Unë).....	29	<i>Извалкана крв</i> (Gjaku i përdhosur).....	57
<i>На мојџојџ народ</i> (Popullit tim).....	30	<i>Шџиркојџ</i> (Lejleku).....	58
<i>Не сакам</i> (S'due).....	31	<i>Подземна река</i> (Lumi nëntokësor).....	59
<i>Суг</i> (Gjykimi).....	32	<i>Белиојџ дрим</i> (Drini i Bardhë).....	60
<i>Инијџимна џесна</i> (Kangë intime).....	34	<i>Поејџојџо</i> (Poeti).....	61

Мојаџа иџица (Zogu im).....	62	Дијалекџика (Dialektikë).....	88
Беса (Besa).....	63	Само вечерва, граџа (Vetëm sonte e dashur).....	89
Песнаџа на лебедоџи (Kënga e mjellmës).....	64	Јавачиџе на веџероџи (Kalorësit e erës).....	90
Галеб (Pulëbardha).....	66	Моџиџе јубилеџ (Jubiletë e mia).....	91
Койнежоџи (Mallëngjimi).....	67	РЕЦЕП КОСЈА	95
БЕСИМ БОКШИ	69	(Од „Смрџиџа ми доаџа од џаквиџиџе очи“) (Nga “Vdekja më vjen prej syve të tillë”).....	101
Длабока река (Lumi i thellë).....	74	Леџенда (Legjenda).....	101
На џаџко ми (Tim et).....	75	Траша (Trashë).....	110
Чекаџки (Në pritje).....	76	АНТОН ПАШКУ	125
Во среда (Të mekurën).....	77	Свечена смрџи (vdekja solemne).....	133
Тебе (Ty).....	78	На море (Në det).....	142
Сџаросџи (Pleqëria).....	79	АЛИ ПОДРИМЈА	147
Криминална ноќ (Nata kriminele).....	80	Еден обичен смрџиџник (Një i vdekur i zakonshëm).....	155
Љубов џешка како олово (Dashuri e rëndë si plumbi).....	81	Црњаџа мачка (Macja e zezë).....	156
Без мосџови (Pa ura).....	82	Убавина (Bukuria).....	157
Песна на новиоџи вамџир (Kënga e lugatit të ri).....	83	Тайковинаџа закована во ковчеџ (Atdheu i mbërthyer në arkë).....	158
Сакам (Unë dua).....	84	Незавршена иџра (Lojë e pakryer).....	159
Пейел (Gjeli).....	85	Мојоџи умрен цар Диоклеџиан (Mbreti im i vdekur Dioklecian).....	160
Пролеџиџа – мојоџи џрозорец (Pranvera – dritarja ime).....	86	Коџ ке џо убие волкоџи (Kush do ta vrasë ujkun).....	161
Чисџи (I pastër).....	87	Ливадаџа (Livadhi).....	162

Земейе зо овој камен (Merreni këtë gur).....	163
Кулаџа на балишиџе (Kulla e Balshajve).....	164
Сџенкаџе (Rektimë).....	165
Кај каменои на Превеза (Te gur i Prevezës).....	166
Да се живее (Me jetue).....	168
Хоџел „Москва“; соба 512 (Hotel "Moska", dhoma 512).....	170
Кула (Kulla).....	171
Враџи се во сџихои на Хомер (Kthehu te vargu i Homerit).....	173
Сџадоџо (Grigja).....	174
Нажаленосџ (Pikëllimi).....	175
Скршеноџо оџледало (Pasqyra e thyer).....	176
Моџаџа сенка (Hija ime).....	177
Таинсџивенаџа џланина (Mali i mistershëm).....	178
Човекоџ со рана на џлаваџа (Njeriu me plagë në kokë).....	179
Маска (Maska).....	180
Сџравои (Frika).....	182
Оџворениои џрозореџ (Dritarja e hapur).....	183
Таму кај џџо не е џовеџе (Aty ku nuk është më).....	184
Коџка (Kubi).....	185

ЕЌРЕМ БАША	187
Увод во мислаџа на осамаџа (Hyrje në kuptimin e një vetmie).....	193
Само ноџ (Vetëm natë).....	194
Балада за човекоџ коџо не зо џознаваше свеџоџ (Baladë për njeriun që nuk e njihje bota).....	195
Арџаџски ноџи (Net argatësh).....	196
Човекоџ џџо се џледаше во оџледало и свеџоџ џџо му џи чеџлаше влакнаџа (Njeriu që shihej në pasqyre dhe bota që i krihte leshrat).....	197
Црна балада на еден бел ден (Baladë e zezë e një dite të bardhë).....	199
Куйи ми маџко курушум (Blemi mamë plumbat).....	200
Еден малоумен си џџра со клечка од кибриџоџ (Një i marrë luante me fije të shkrepsës).....	201
Совеџи и деџаџи за еден урбанисџички џроекџ (Këshilla dhe detaje të një projekti urbanistik).....	202
Ода на средноџо (Odë mesit).....	203
Куџуџка (Kumria).....	204
Сџараџа кука (Shtëpia e vjetër).....	206
Ледена еџоха (Stinë e akullt).....	207
Мрџвиои лисџ (Gjethi i vdekur).....	208
Маџла (Mjegulla).....	209
Црноџо семе (Fara e zezë).....	221

САБРИ ХАМИТИ	233	ЗЕЈНУЛАХ РАХМАНИ	271
<i>Увод во чииањето</i> (Hyryje për lexim).....	241	1. Во уф! (1. Në uf!).....	277
Пойусйо (Më kot).....	242	2. Пољед во џемнинаја (2. Soditje në errëirë).....	279
Денови (Ditët).....	243	3. Лейој (3. Fluturimi).....	281
Градој (Qyteti).....	245	4. Момчејо кое ојиде и не се враји (4. Djali që shkoi dhe nuk u kthye).....	287
Лајаја (Rrena).....	247	5. Чикивера (5. Çikivera).....	291
Чекање (Pritja).....	249	6. Бисјрољед (6. Tejqyr).....	295
Тело (Trupi).....	251	7. Мајкаја на сонцејо (7. Nëna e diellit).....	297
Ојуѓувањејо (Tjetërsimi).....	253	8. Водачој (8. Prijësi).....	300
Бројкаја (Numri).....	255	9. Шлама (9. Shlama).....	304
По чииањето (Mbas leximit).....	257	10. Свејојо егинсјво (10. Bashkimi i shenjtë).....	307
Илирско сјебло (Trungu ilir).....	258	МЕХМЕТ КРАЈА	311
Ѓерџ касјриоти (Gjergj Kastrioti).....	260	Измамникој, или сенкаја на црешаја јод месечеваја свејлина (Tradhtari ose hija e qershisë nën dritën e hënës).....	317
Пјејер богдани (Pjetër Bogdani).....	261	Асјролој (Astrologu).....	332
Иса болейини (Isa Boletini).....	262	Расказ за зуке Калиман и шојолој Сјјуарј (Rrëfim për Zyke Kalimanin dhe Stjuartin e çalë).....	336
Лицејо на мајкаја (Fytyra e Nanës).....	264	Цезар (Cezari).....	349
Лицејо на џајкојо (Fytyra e babës).....	266		
Заминување на варварије (Ikja e barbarëve).....	268		

CIP - Каталогизација во публикација
Национална и универзитетска библиотека „Св. Климент Охридски“, Скопје

821.18(497.115)-1(082.2)

821.18(497.115)-3(082.2)

ПОЕТИ и раскажувачи академици : антологија на поети и раскажувачи на Академијата на науките и уметностите на Косово / главен уредник Луан Старова ; препев од албански јазик Ресул Шабани - поезија, превод од албански јазик Фатбардха Шеху - проза. - Скопје : Македонска академија на науките и уметностите, 2017. - 360 стр. : фотографии ; 25 см

Слики и белешки за застапените автори

ISBN 978-608-203-212-2

COBISS.MK-ID 104977930

